

MASTEROPPGAVE

Emnekode: ST 313 L _1

Navn på kandidat: Mike Larsen

«Hver deltaker i et samarbeid ser én del av barnet – sammen kan vi se hele»

- En undersøkelse av dagens samarbeid mellom barnehage, barnevern og primærhelsetjenesten når det gjelder oppfølging, forebygging og tidlig innsats for volds- og overgrepssutsatte barn

Dato: 15.11.19

Totalt antall sider: 101

Sammendrag

Denne oppgaven er et resultat av et masterprosjekt i studieprogrammet master i tilpassa opplæring ved Nord Universitet. Hensikten med oppgaven er å gi kunnskap om hvordan en kommune kan legge til rette for volds- og overgrep utsatte barn på et tidlig tidspunkt gjennom samarbeid på tvers av sektorer og fag. I forskningen har jeg tatt utgangspunkt i følgende problemstilling:

Hvordan kan strukturer for tverrsektorielle samarbeid i en kommune bidra til tidlig innsats for barn utsatt for vold og overgrep?

Problemstillingen blir belyst gjennom et kvalitativt forskningsdesign som retter fokus på et bestemt fenomen. Fenomenet i denne forskningen er tverrsektorielt samarbeid med fokus på tidlig innsats for utsatte barn. Som utgangspunkt for undersøkelsen er det valgt en kvalitativ tilnærming, med dokumentanalyse og intervju som metoder. Målet er å få frem informasjon, kunnskap og erfaringer om fenomenet. Dokumentanalysen tar utgangspunkt i lokale/regionale dokumenter med fokus på oppgavens tema. Intervjuene er gjort med utvalgte informanter i ulike sektorer og med ulik faglig bakgrunn og profesjon – utvalget var strategisk for å gi best mulig forutsetning for å gi svar på oppgavens problemstilling.

Forskningens funn viser at alle deltakerne i studien ser tidlig innsats og forebygging som sentralt i arbeidet med utsatte barn. Det fremkommer at tidlig innsats og forebyggingsarbeidet er et fokusområde for kommunen. Funnene viser også at deltakerne ser nødvendigheten av samarbeid mellom sektorene for å kunne gi et mest mulig helhetlig og langsiktig tilbud til barn utsatt for vold og overgrep. Samtidig avdekker forskningen at det er ulike opplevelser av samarbeidet og dets strukturer. Blant annet viser funnene at barnehagelærerne ikke har like god kjennskap til ulike samarbeidsforum og strukturer, som andre. Både barnehagestyreren og helsesykepleieren opplever at samarbeidet har forbedringspotensialer – blant annet må felles rutiner og handlingsplaner på plass.

Forord

Kjære leser,

det er overveldende å tenke på at masteroppgaven i tilpassa opplæring nå er ferdig. Det har vært en lang, tung og givende prosess – en prosess som til tider har tatt nattesøvnen, men også en prosess som har gitt meg ny kunnskap og nye bekjente. Å få muligheten til å undersøke feltet gjennom en gjennomgang av lokale dokumenter og gjennom muligheten til å intervju fagpersoner er noe jeg setter pris på. Derfor vil jeg rette en takk til alle som har sagt seg villig til å delta i studien.

Jeg vil også benytte anledningen til å takke familien min for hjelp og støtte, til arbeidsgiveren min for muligheten til å studere og til alle medstudenter som har vært til hjelp når det har vært behov for det. Jeg vil også takke veilederne mine, Nils Ole Nilsen og Tove Ingebrigtsen, for god hjelp og veiledning i prosessen mot ferdig masteroppgave. Veiledningen har vært preget av konstruktivitet og raske tilbakemeldinger, og med et oppriktig ønske om et best mulig resultat.

Myre, 15 november 2019

Mike Larsen

Innholdsfortegnelse

Sammendrag	i
Forord	ii
Innholdsfortegnelse	iii
KAPITTEL 1 – INNLEDNING	2
1.1 Bakgrunn for valg av tema og problemstilling	2
1.2 Problemstilling med avgrensning	3
1.3 Oppgavens videre oppbygging	4
1.4 Begrepsavklaringer	4
1.5 Tidligere forskning og undersøkelser	8
1.6 Relevant lovverk	9
1.6.1 Lov om barnehager – Barnehageloven	10
1.6.2 Lov om barneverntjenester – Barnevernloven	11
1.6.3 Lov om helsepersonell – Helsepersonelloven	12
1.7 Offentlige styringsdokumenter	13
1.7.1 Rammeplan for barnehagens innhold og oppgaver	13
1.7.2 Stortingsmelding 24 – 2012-2013: Framtidens barnehager	15
1.7.3 Stortingsmelding 19 – 2015-2016: Tid for lek og læring – Bedre innhold i barnehagen	16
1.7.4 NOU – 2009:18: Rett til læring	17
1.7.5 NOU – 2009:22: Det du gjør, gjør det helt	17
1.7.6 NOU – 2017:12: Svikt og svik	18
1.7.7 Strategi: Kompetanse for framtidens barnehage	20

KAPITTEL 2 – TEORI	21
2.1 Samarbeid og samhandling på tvers av sektor og fag	21
2.1.1 Førstelinjen – medarbeidere i et tverrfaglig samarbeid.....	23
2.1.2 Faktorer som fremmer samarbeid og samhandling	24
2.1.3 Faktorer som hemmer samarbeid og samhandling.....	25
2.2 Ulike tilnærminger for å få til forbedring.....	26
2.3 Normalitet og avvik.....	29
2.4 De utsatte barna	30
2.4.1 Vold mot barn, og utbredelsen av det.....	30
2.4.2 Seksuelle overgrep mot barn, og utbredelsen av det.....	31
2.4.3 Konsekvenser av omsorgssvikt i form av vold og overgrep	32
2.4.4 Beredskaps- eller fosterhjem	34
2.4.5 Forebygging og tidlig innsats	35
2.4.6 Risikofaktorer	36
2.4.7 Beskyttelsesfaktorer	37
2.4.8 Barnehagen som organisasjon – en beskyttelses- eller risikofaktor?	38
 KAPITTEL 3 – METODE	 39
3.1 Vitenskapelig tilnærming	39
3.1.1 Forskningsteoretiske refleksjoner.....	40
3.2 Kvalitativ metode	44
3.2.1 Utvalg av informanter og informasjonskilder	44
3.2.2 Metodetriangulering	45
3.3 Dokumentanalyse og utvalg av dokumenter	46
3.3.1 Styrker og svakheter ved dokumentanalyse som metode – noen refleksjoner.....	46
3.4 Kvalitativt forskningsintervju	47

3.4.1 Intervjuguide	47
3.4.2 Gjennomføring av intervjuene.....	48
3.4.3 Styrker og svakheter ved intervju som metode – noen refleksjoner	48
3.5 Bearbeiding av datamaterialet.....	49
3.5.1 Dokumentanalysen	49
3.5.2 Transkribering og analyse av intervju	50
3.6 Reliabilitet og validitet	51
KAPITTEL 4 – PRESENTASJON AV RESULTATER.....	52
4.1 Resultatene fra dokumentanalysene	52
4.1.1 Plandokument – tverrfaglig team	52
4.1.2 Politisk vedtak – kompetanseløft innen forebygging av vold og overgrep.....	53
4.1.3 Interkommunal plan mot vold i nære relasjoner	54
4.2 Resultatene fra intervjuene.....	56
4.2.1 Barnehagestyrer.....	56
4.2.2 Barnehagelærere.....	59
4.2.3 Helsepsykepleier	66
4.2.4 Lege i Barne- og ungdomspsykiatriske poliklinikk (BUP).....	68
4.2.5 Barnevernansatt.....	70
4.3 Oppsummering av resultater	72
KAPITTEL 5 – DRØFTING AV RESULTATER	74
5.1 Situasjonsbeskrivelse av samarbeidet internt og på tvers av sektorer og fag.....	74
5.1.1 Utfordringer i systemet rundt barnet	79
5.2 De utsatte barna.....	80
5.3 Tidlig innsats som forebygging.....	81

KAPITTEL 6 – AVSLUTNING	86
Litteraturliste	88
VEDLEGG 1	92
VEDLEGG 2	93

«Jeg tenker nok du skjønner det sjøl»

Christoffer Gjerstad Kihle, 8 år

KAPITTEL 1 – INNLEDNING

I dette innledende kapittelet skal jeg kort gjøre rede for studiens bakgrunn, tema og relevans. Innledningen skal lede frem til en problemstilling og forskningsspørsmål som jeg har kommet frem til. Kapittelet avklarer først bakgrunn for valg av tema og problemstilling, før vi videre får avklart noen sentrale begreper knyttet til studiens tema og problemstilling. Videre vil jeg komme inn på tidligere forskning, samt relevante lovverk, før vi naturlig kommer over på relevante offentlige styringsdokumenter.

1.1 Bakgrunn for valg av tema og problemstilling

Historien om 8 år gamle Christoffer som ble utsatt for så alvorlig vold at han døde av skadene han ble påført av sin stefar har opprørt mange helt siden saken ble avdekket i 2005. Denne historien er dessverre bare en av mange med store konsekvenser for barn og unges liv og helse, både fysisk og psykisk. Historien om Christoffer, og de mange andre utsatte barna gjorde at jeg ønsket å finne mer ut av temaet vold og overgrep mot barn.

Gjennom arbeidet med NOU 2017:12 har samarbeid og samhandling vært sentralt. I 2009 avdekket Statens helsetilsyn stor svikt i 60 av 114 kommuner i Norge. Videre fremkommer det at i to tredjedeler av kommunene var det en stor risiko for at barn og unge i risiko ikke ble fanget opp på et tidlig tidspunkt. Statens helsetilsyn så disse tallene i sammenheng med manglende kjennskap til taushetspliktbestemmelsene, manglende ledelse på kommunalt nivå, lite kjennskap mellom ulike tjenester om hverandres arbeid, samt at meldinger til barnevernet sendes for sent. Samtidig fant tilsynet også gode eksempler på fungerende samarbeid.

Barn og unge er sårbare for påvirkninger de utsettes for fra omgivelsene. Dette underbygges gjennom det Berg (2012, s. 97) hevder om at alle barn og unge er sårbare for omgivelsenes påvirkninger. Samtidig avgrenser hun de sårbare til å gjelde blant annet den gruppen barn og unge som er fokus gjennom denne studien – nettopp de barn og unge med vanskelige og hjemmeforhold, og barn og unge som utsettes for vold og seksuelle overgrep i hjemmet.

Barnehagen og skolen som institusjon skal ha en helsefremmende og forebyggende funksjon. Rammeplan for barnehagens innhold og oppgaver (2017) klargjør i kapittel 1 om verdigrunnlaget barnehagen skal bygge på, at livsmestring og helse er sentralt. Blant annet er barnehagen i en sentral posisjon til å observere og motta informasjon om barns livssituasjon.

Det fordrer bevissthet i forhold til omsorgssvikt, vold og seksuelle overgrep.

Historien om Christoffer og de andre barna som utsettes for vold og/eller overgrep, samt det man naturlig kan tenke som en systemsvikt har jeg valgt å bruke som et utgangspunkt for eget masterstudie. Et velfungerende system rundt barn og unge er viktig for å kunne ivareta deres fysiske og psykiske helse, og særlig viktig for barn og unge som utsettes for vold og seksuelle overgrep er det at det avdekkes og settes i gang tiltak på et tidlig tidspunkt.

«Jeg tenker nok du skjønner det sjøl»

Christoffer Gjerstad Kihle, 8 år

1.2 Problemstilling med avgrensning

Som det kommer frem av forrige kapittel har historien om Christoffer og alle de andre barn og unge utsatt for omsorgssvikt i form av vold og overgrep satt sine spor hos mange. Det at ingen så eller forsto, eller kanskje ikke ønsket å se og forstå hva som foregikk med Christoffer på 8 år er svikt i systemet rundt gutten. Det kan med bakgrunn i statistikken presentert i forrige kapittel sies at Christoffer ikke er alene – og dette er hovedgrunnen til at jeg har valgt å undersøke temaet nærmere, og se på hvordan systemet rundt barn kan bidra med hjelp og støtte på tidlige tidspunkt i barns liv. Regjeringen oppnevnte i 2015 et utvalg med mandatet skulle gå gjennom alvorlige saker der barn og ungdom har vært utsatt for vold, overgrep og omsorgssvikt. Hensikten med arbeidet var å avdekke hvorvidt det har forekommet svikt i det offentlige tjenesteapparatets håndtering av saker. Det har også vært hensikt å si noe om i hvilken grad og på hvilken måte svikt i det offentlige tjenesteapparatets håndtering har forekommet. Resultatet av arbeidet utvalget gjorde ble presentert i NOU 2017:12. I utredningen fremlegger utvalget også sine vurderinger av svikt i systemet rundt barn, samt anbefalinger for hvordan håndteringen av slike saker i fremtiden kan forebygges og forhindres.

Med bakgrunn i dette har jeg kommet frem til følgende problemstilling:

Hvordan kan strukturer for tverrsektorielle samarbeid i en kommune bidra til tidlig innsats for barn utsatt for vold og overgrep?

I arbeidet med studien vil det i tillegg til problemstillingen være til hjelp å ha forskningsspørsmål og arbeide ut fra. Jeg har dermed kommet frem til fire forskningsspørsmål som kan være til hjelp i utarbeidelsen av denne studien, og vil sammen med problemstillingen, empiri og teori bidra til et drøftingskapittel oppdelt i kategorier ut fra innsamlet datamateriale, og dermed bidra til økt oversikt i oppgaven. Forskningsspørsmål bidrar til å operasjonalisere problemstillingen. De tre forskningsspørsmålene jeg har valgt å bruke er:

- Hvilke strukturer finnes det for tverrsektorielt samarbeid?
- Hvordan oppleves det tverrsektorielle samarbeidet av deltakerne?
- Hvordan kan fokus på tidlig innsats og forebygging bidra til det beste for utsatte barn?

Det vil gjennom denne studien være sentralt å hente ut de erfaringer og opplevelser som finnes i kommunen som organisasjon. En lærer i barnehage og skole vil ha andre erfaringer og opplevelser enn for eksempel en helsesykepleier på helsestasjonen. Dette fordi vi arbeidet ut fra ulike utgangspunkt, men mot samme mål – det beste for barn. Vi møter barn på ulike arenaer, noe som bidrar til at man har ulike erfaringer med oss i møtet med dem. Samtidig som ulike perspektiver skal gjøres synlig, så er det oppvekstsektoren som er hovedfokus for denne studien.

1.3 Oppgavens videre oppbygging

Videre skal jeg gjøre rede for sentrale begreper i studien, tidligere forskning, samt relevante lovverk og offentlige dokumenter. Deretter presenteres studiens teorigrunnlag i kapittel 2.0. Kapittel 3.0 omfatter studien vitenskapelige tilnærming og valg av metoder for innhenting av datamateriale, studiens validitet og reliabilitet. Kapittel 4.0 presenterer resultatene fra datainnsamlingen som er gjennomført både i form av en dokumentanalyse og kvalitative intervjuer. Deretter er drøfting av empiri beskrevet i kapittel 5. Oppsummering og avslutning kommer til slutt i kapittel 6.

1.4 Begrepsavklaringer

I arbeidet med studien vil det være nødvendig å avklare noen begreper. Begrepene som anse som viktige å ha avklart er *tverrsektorielt samarbeid*, *tidlig innsats*, *tilpassa opplæring* og *de*

utsatte barna. Begrepsavklaringene skal gi en kort oversikt over egen forståelse og oppfatning av innholdet i og betydningen av begrepene. Det vil også gjøres rede for noe av den teoretiske forankringen omkring begrepene.

Tverrsektorielt samarbeid – Tverrsektorielle samarbeid er samarbeid på tvers av sektorer. Det kan ses på som et samarbeid mellom ulike profesjoner med ulike faglige utgangspunkt men samtidig med samme mål – det beste for det enkelte barn. Et samarbeid på tvers av sektorer er viktig for å ivareta barn og unges fysiske og psykiske helse. Dette fordi samarbeidet kan avdekke og forebygge faktorer som kan være hemmende for barn og unges fysiske og mentale utvikling.

Glavin og Erdal (2017) presenterer ulike punkter som argumenterer for nødvendigheten av et tverrfaglig samarbeid. Samfunnets utvikling og krav, tidlig og bedre hjelp, samt barns og unges oppvekstmiljø er tre av punktene som presenteres. Videre kommer de inn på de muligheter og begrensninger som lovverket gir. Her kan særlig taushetsplikten ses på som en begrensning i muligheten for samarbeid på tvers av sektorer.

I et samarbeid på tvers av sektorer er det naturlig nok ulike fagpersoner involvert. Å skille mellom tverrfaglig og tverrsektorielt samarbeid kan være utfordrende, men jeg tenker at et tverrfaglig samarbeid ofte foregår internt på enhetene og mellom ulike yrkesgrupper. Det tverrsektorielle samarbeidet er mer beskrivende, og forteller at samarbeidet foregår på tvers av sektorer.

En kommune som vil være kasus for denne studien, har ulike nivåer for forebyggingsarbeid. Glavin og Erdal (2017) presenterer tre ulike nivåer for forebygging. Det første nivået handler om primærforebygging, og kan tenkes å være for eksempel helhetlig oppvekstpolitikk. Videre kommer det andre nivået som er sekundærforebygging, som er forebygging rettet mot grupper i samfunnet. Tertiærforebygging som er det tredje og siste nivået er tiltak rettet mot enkeltbarn og mindre grupper. Hovedfokus for denne studien er enkeltbarna som kommer under det tredje nivået, tertiærforebygging. Samtidig er det viktig å ikke se nivåene isolert, men i en helhet. Sammenhengen mellom nivåene er det som tilsammen danner systemet som skal ivareta barn og unge i samfunnet.

I denne studien er det ledere og lærere i barnehage, helsesykepleier (tidligere helsesøster), lege i BUP (Barne- og ungdomspsykiatrisk poliklinikk) og barnevernansatt (sosionom) som

deltar. Dette fordi disse yrkesgruppene gjerne har relevant erfaring i forhold til studiens tema og problemstilling.

Tidlig innsats – Tidlig innsats er et begrep som det satses stort på gjennom stortingsmeldinger og andre offentlige styringsdokumenter og utredninger.

Når det gjelder begrepet tidlig innsats er min påstand at man kan få en følelse av at det noen steder råder en viss vent- og-se-holdning når det dukker opp spørsmål knyttet til mulige utfordringer hos barn. Her er det ofte alderen som skal komme barnet til gode. Fenomenet, eller begrepet tidlig innsats tenker jeg vil være svært relevant i arbeidet for både utdannings- og helsesektoren.

Tidlig innsats har som nevnt fått fokus rettet mot seg gjennom offentlige dokumenter. Groven og Rostad (2017) presenterer begrepet tidlig innsats og forebygging i et historisk perspektiv, og viser til at begrepet tidlig innsats ble introdusert i norsk kontekst gjennom St.meld. 16. I følge dem er det start og utbredelse av tidlig intervensjon i USA som danner grunnlag for introduksjon av begrepet i norsk sammenheng. De viser videre blant annet til begrepet forebygging når de skriver om tidlig innsats. Blant annet ble det i St.Meld. 16 presentert to betydninger av begrepet tidlig innsats. Den ene betydningen som ble presentert handler om å sette inn hjelp og støtte på et tidlig tidspunkt i et barns liv, mens den andre betydningen innebærer tidlig inngripen først når problemene oppstår eller avdekkes. Med bakgrunn i de to definisjonene kan det tenkes at den første betydningen har et mer forebyggende, allmennpedagogisk perspektiv, mens den andre betydningen har et mer spesialpedagogisk perspektiv.

Hovedfokuset for denne studien vil være hvordan man ivaretar barn gjennom tidlig inngripen når problemene først oppstår eller avdekkes. Samtidig vil det også være et helhetlig perspektiv med samarbeid på tvers av sektor og fag i fokus.

Når man tar i bruk begrepet tidlig innsats kan det være greit å tenke over hvilke utfordringer man kan støte på ved å ta i bruk begreper fra andre land. Vik (2015) skriver blant annet om dette, og ser utfordringene man kan møte på ved å adoptere begreper og programmer fra andre land til norsk pedagogikk. Blant annet har det vært lite nasjonal forskning på området, noe som har ført til utfordringer knyttet til forståelsen av begrepet i norsk sammenheng. Da det har vært lite forskning på området kan det tenkes at det påvirker forståelse og bruk av begrepet.

Tidlig innsats er en del av begrepet tilpassa opplæring.

Tilpasset opplæring – Utdanningsdirektoratet (2016) definerer begrepet tilpasset opplæring slik:

Tilpasset opplæring er et virkemiddel for at alle skal oppleve økt læringsutbytte. Det er ingen individuell rett, men skal skje gjennom variasjon og tilpasninger til mangfoldet i elevgruppen innenfor fellesskapet”.

Som det fremkommer at Utdanningsdirektoratets definisjon handler tilpasset opplæring om at alle skal oppleve læringsutbytte med tilpasninger etter behov. Selv og begrepet ofte er forbundet med skoleverket, er det også relevant for barnehagesektoren, fordi alle barn har behov for tilpasninger med bakgrunn i barnets situasjon, utvikling eller andre faktorer. I denne oppgaven vil tilpasset opplæring handle om hvordan samarbeid mellom ulike aktører på tvers av sektorer kan bidra til et mer helhetlig bilde av utsatte barn. Alle barn har behov for opplæring tilpasset seg selv. Tidlig innsats og tilpasset opplæring er begreper som henger tett sammen, fordi man på tidlige tidspunkt bør sette inn tilpassede tiltak som øker utbytte av pedagogiske tilbud for alle barn, og særlig for barn som av ulike årsaker har vansker knyttet til for eksempel atferd eller emosjoner, for eksempel volds- og/eller overgrep utsatte barn.

Mange vil kanskje tenke tilpasset opplæring som et begrep som er relatert til skole, men begrepet er fullt mulig å relatere til barnehagen. Barnehagens styringsdokumenter opererer ikke med begrepet tilpasset opplæring, men har flere momenter som skal ivareta barna på ulike områder. I Rammeplanen for barnehagens innhold og oppgaver skriver Kunnskapsdepartementet (2017) at barnehagen skal ivareta barnas behov for omsorg, og vektlegger omsorg som en forutsetning for trygghet og trivsel. Muligheten til å utvikle tillit til både seg selv og andre, samt opplevelsen av å bli sett, forstått, respektert og få den hjelp og støtte barna har behov for er sentrale punkter som trekkes frem i arbeidet med å ivareta barnas behov for omsorg. Kunnskapsdepartementet (2017) skriver videre i kapittelet om livsmestring og helse av barnehagen er i posisjon til å kunne observere og motta informasjon om barnas omsorgs- og livssituasjon. Dette forutsetter at personalet har et bevisst forhold til at barn kan være utsatt for blant annet vold og overgrep, og har kunnskap om hvordan det kan forebygges og oppdages (<https://www.udir.no/laring-og-trivsel/rammeplan/>).

Barn utsatt for vold og overgrep – Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress (NKVTS) har utarbeidet en veileder for helse- og omsorgstjenestens arbeid med vold i nære relasjoner. NKVTS skriver følgende om hva vold mot barn er:

Vold og overgrep mot barn omfatter fysisk vold, psykisk vold og seksuelle overgrep. Fravær av handlinger, i form av fysisk og emosjonell neglisjering og omsorgssvikt er også vold og overgrep mot barn.

Verdens helseorganisasjon (WHO) deler i følge NKVTS vold i fire kategorier:

- Fysisk vold
- Seksuell vold
- Psykisk vold
- Omsorgssvikt (neglekt)

NKVTS skriver at de ulike formene for vold ofte glir over i hverandre. Barn som utsettes for vold opplever ofte flere typer vold, og både samtidig og på ulike tidspunkt gjennom oppveksten. For eksempel kan barn som utsettes for fysisk vold også leve i en omsorgssituasjon som er preget av psykisk vold gjennom trusler, maktmisbruk, understimulering og grunnleggende trygghet. Det å være vitne til vold i hjemmet kan også anses for å være psykisk vold.

Verdens helseorganisasjon (WHO) og Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress (NKVTS) bruker begge begrepet vold som en samlebetegnelse på vold og overgrep. Jeg bruker i denne oppgaven vold og overgrep som to ulike typer vold. Vold kan deles i fysisk og psykisk vold, mens overgrep handler om seksuelle overgrep.

I oppgavens kapittel 2 – teori, vil jeg gå dypere inn i vold og overgrep mot barn, utbredelsen av det, samt konsekvensene det har å bli utsatt for vold og/eller overgrep.

1.5 Tidligere forskning og undersøkelser

Etter å ha lest litteratur knyttet til utsatte barn, tverrsektorielt samarbeid, tidlig innsats og tilpassa opplæring har jeg kommet frem til at det er en del litteratur og forskning på de ulike områdene. Samtidig er litteraturen som er skrevet gjerne fragmentert innenfor hvert enkelt fenomen, for eksempel tidlig innsats, tilpassa opplæring, osv. Fenomenene er ikke sett i

sammenheng med hverandre i litteraturen jeg har funnet. Et av målene med denne studien er å se disse fenomenene i sammenheng.

Flere av Norges offentlige utredninger (NOU) har konkludert med at kunnskap og kompetanse på samarbeid, samhandling og koordinering har hatt og har fremdeles forbedringspotensialer. I og med at hovedtemaet i denne studien er samarbeid på tvers av sektorer til det beste for barn og unge utsatt for vold og overgrep har det vært nødvendig for meg å undersøke ulike styringsdokumenter som offentlige utredninger, stortingsmeldinger og strategier i søken på informasjon om situasjonen i de ulike tjenestene – både før og nå. Samarbeid mellom sektorer og fag har i flere offentlige styringsdokumenter blitt fremstilt som mangelfull.

Emnene det har vært forsket en del på er blant annet tidlig innsats, psykisk helse, voldsutsatte barn, og samarbeid. Det som kan leses i litteraturen om emnene i denne studien ses ofte isolert, og ikke i en sammenheng. For eksempel sees ikke vold og overgrep opp mot samarbeid. Dette kan resultere i et mangelfullt bilde av situasjonen de ulike sektorene står i når det gjelder samarbeidet med hverandre for å ivareta utsatte barn og unges interesser på en best mulig måte.

1.6 Relevant lovverk

For å aktualisere studiens relevans vil dette kapittelet gjøre rede for de lovverkene som vurderes som relevante. Det er tre ulike lovverk jeg har vurdert som relevant:

- barnehageloven
- barnevernloven
- helsepersonelloven

De lovformuleringene som gjengis i dette kapittelet er de som er særlig relevante i forhold til det som omfatter samarbeid mellom sektorer og fag, samt taushetsplikten som i ulik grad påvirker et eventuelt tverrsektorielt samarbeid. Også en kort presentasjon av generelle formuleringer knyttet til ivaretagelsen av barna og deres utvikling anses for å være viktig. Dette er ikke å anse som en del av den teoretiske rammen for studien. Ikke alt vil brukes aktivt i videre i oppgaven, men vil være med på å gi et bilde av ansvarsområdene til de ulike sektorene.

1.6.1 Lov om barnehager – Barnehageloven

Barnehagen utgjør en stor rolle i et barns liv, og barnehageloven er derfor sentral i denne studien. Barnehageloven i kraft av seg selv klargjør i liten grad samarbeid på tvers av sektorer. Barnehageloven klargjør blant annet viktigheten av et godt samarbeid med barnas hjem i §1 som omtaler barnehagens formål. Her står det blant annet at:

Barnehagen skal i samarbeid og forståelse med hjemmet ivareta barnas behov for omsorg og lek, og fremme læring og dannelse som grunnlag for allsidig utvikling. Barnehagen skal bygge på grunnleggende verdier i kristen og humanistisk arv og tradisjon, slik som respekt for menneskeverdet og naturen, på åndsfrihet, nestekjærlighet, tilgivelse, likeverd og solidaritet, verdier som kommer til uttrykk i ulike religioner og livssyn og som er forankret i menneskerettighetene (Kunnskapsdepartementet, 2018).

Samarbeidet med barnas hjem er godt omtalt i barnehageloven. Et fungerende samarbeid med barnas hjem er avgjørende for kvaliteten på det helhetlige tilbudet til barna. Et helhetlig tilbud for det enkelte barn krever verdifull informasjon om barnet på ulike arenaer. Et samarbeid med barnas hjem gir barnehagen verdifull informasjon om barnet og familien, og kan være med på å avdekke forhold som kan vurderes som kritikkverdige for et barn å vokse opp i.

Barnehageloven §22 er en relativt ny lovformulering som omhandler opplysningsplikten til barneverntjenesten, og sier i korte trekk noe om at enhver som utfører tjeneste eller arbeid etter barnehageloven skal i sitt arbeid med barn være oppmerksom på forhold som kan føre til involvering og tiltak fra barneverntjenesten. Lovformuleringen avklarer også at enhver som utfører tjeneste eller arbeid etter barnehageloven skal uten hinder av taushetsplikt melde fra til barneverntjenesten dersom de gjøres kjent med forhold som krever tiltak. Forhold som krever tiltak kan for eksempel være mistanke om mishandling, alvorlige mangler i daglig omsorg eller annen alvorlig omsorgssvikt. Andre forhold kan være dersom barn utsettes for forhold av en livstruende art, eller dersom det er alvorlig sykdom eller skade som unngås å få undersøkt av kyndig personell. Lovformuleringen omtaler ikke i seg selv samarbeidsbegrepet, men plikten til å melde i fra dersom man blir gjort oppmerksom på kritikkverdige forhold som andre instanser er ansvarlige for å sette i gang tiltak mot. Samtidig vil barnehagen gjennom meldinger til barnevernet opprette en kontakt, og dermed vil det være et arbeid sammen for å

kartlegge det aktuelle barnets situasjon.

Taushetsplikten anses til å være relevant for denne studien da den omhandler samarbeid på tvers av sektorer og fagprofesjoner. Taushetsplikten omtales i barnehageloven §20 som henviser til forvaltningsloven §13. Taushetsplikten handler i korte trekk om at all informasjon som man blir kjent med skal forvaltes i tråd med loven. Den informasjonen man blir gjort kjent med i sitt arbeid skal ikke gjøres kjent for andre enn de aktuelle parter. For barnas del er dette de ansatte i barnehage, samt barnas foreldre/foresatte. Det er viktig å presisere at opplysningsplikten til barnevern og helsesektoren overgår taushetsplikten.

Barnehageloven har også ulike forskrifter som bygger på barnehageloven, og gir utfyllende beskrivelser av lovformuleringene. Blant annet er Forskrift om Rammeplan for barnehagens innhold og oppgaver sentral. Forskrift om Rammeplan for barnehagens innhold og oppgaver blir ikke berørt i dette delkapittelet fordi det vil gjøres rede for i kapittel 1.7.

1.6.2 Lov om barneverntjenester – Barnevernloven

En av de viktigste og mest sentrale aktørene i et samarbeid på tvers av sektorer og fag er barneverntjenestens. Lov om barneverntjenester ivaretar barns rettsikkerhet og interesser i de tilfeller barn er underlagt barnevernet, enten i form av å ha oppfølging fra barneverntjenesten eller å være under barneverntjenestens omsorg.

Barnevernloven §1-1 omtaler lovens formål, og sier følgende:

Loven skal sikre at barn og unge som lever under forhold som kan skade deres helse og utvikling, får nødvendig hjelp, omsorg og beskyttelse til rett tid. Loven skal bidra til at barn og unge møtes med trygghet, kjærlighet og forståelse og at alle barn og unge får gode og trygge oppvekstvilkår (Barne- og likestillingsdepartementet).

Barnevernloven gjelder for alle barn i alderen 0-18 år, og legger klare føringer for hvordan barn og unge skal ivaretas når de er under barnevernets tilsyn. Barnevernets plikt til å gi barna mulighet til medvirkning er klart redegjort for i barnevernloven §1-6. Også plikten til å samarbeide med barn og foreldre så langt som mulig er vektlagt i §1-7, og virksomheten skal

utøves med respekt.

Kommunens oppgaver og ansvar er definert i lovens §2-1, og sier blant annet at kommunen er ansvarlig for å utføre oppgavene etter loven, og skal ha internkontroll for å sikre at oppgavene i kommunen utføres i samsvar med kravene som er fastsatt i lov.

Barneverntjenesten skal i følge barnevernloven § 3-1 ha en forebyggende virksomhet. Dette innebærer at kommunen ved barneverntjenesten til en hver tid skal følge nøye med i de forhold barn lever under. De har også ansvar for å finne tiltak som kan være med på å forebygge blant annet omsorgssvikt og atferdsproblemer. Avdekking av ulike typer omsorgssvikt skal gjøres så tidlig at varige skader og problemer kan unngås, og nødvendige tiltak må derfor settes i gang i tråd med avdekkede problem.

Samarbeidet med andre deler av kommunens tjenesten er forpliktet gjennom §3-2 i barnevernloven. Barneverntjenesten skal medvirke til at barns interesser ivaretas også av andre organer i offentlig sektor. Dette innebærer at barneverntjenesten må og skal samarbeide med andre sektorer og nivåer innenfor forvaltningen når det kan bidra til å løse de oppgaver barnevernloven pålegger.

1.6.3 Lov om helsepersonell – Helsepersonelloven

Helsepersonell møter i sitt virke mange mennesker, og har dermed gode muligheter for å være med på å avdekke forhold omkring barn og unge som kan være kritikkverdige og har i slike tilfeller plikt til å melde fra til barneverntjenesten. Denne plikten reguleres av §33 i barnevernloven, og sier blant annet at den som yter helsehjelp i sitt arbeid skal være oppmerksom på forhold som kan føre til eller kreve tiltak fra barneverntjenesten.

Bestemmelsen om taushetsplikten opphører, og helsepersonell skal uten hinder av taushetsplikten melde til barneverntjenesten ved mistanke om forhold som kan kreve tiltak. Dette skal skje uten ugrunnet opphold. Sistnevnte gjelder når det er grunn til å tro at barn blir eller vil bli mishandlet eller utsatt for alvorlige mangler i daglig omsorg. Dersom det er grunn til å tro at et barn har sykdom som kan være av alvorlig eller livstruende art, eller annen skade av samme karakter, og det ikke oppsøkes behandling skal det også meldes til barneverntjenesten for videre undersøkelser. Helsepersonell skal også melde til barneverntjenesten uten ugrunnet opphold dersom et barn viser alvorlige atferdsvansker i form av alvorlig eller gjentatt kriminalitet og/eller misbruk av rusmidler.

Videre står det i helsepersonellovens §33 at helsepersonell plikter å gi opplysninger i samsvar med barnevernloven. Personer som utpekes å ha ansvar for videreformidling av opplysninger skal uten ugrunnet opphold gi melder tilbakemelding om at meldingen er videreformidlet. Dersom ansvarlig for videreformidling mener at meldingen ikke gir grunn for videreformidling skal det begrunnes. Samtidig har melder et selvstendig ansvar for å melde fra dersom det fortsatt vurderes som at vilkårene for bekymring er oppfylt. I tilfeller der helsepersonell må melde i fra om forhold som krever nærmere undersøkelser i regi av barneverntjenesten, vil det være opprettet et samarbeid i form av bekymringsmeldingen.

1.7 Offentlige styringsdokumenter

I dette kapittelet skal jeg gjøre rede for ulike offentlige styringsdokumenter som jeg vurderer som relevante i forhold til studiens tema, problemstilling og forskningsspørsmål. Dokumentene vil i drøftingskapittelet brukes for å få en helhet mellom empiriske resultater, teori og det som kan beskrives som situasjonen i sektorene når det kommer til tverrsektorielt samarbeid, tidlig innsats og forebygging.

1.7.1 Rammeplan for barnehagens innhold og oppgaver

Barnehagens verdigrunnlag er det som danner grunnlaget for barnehagens innhold. Rammeplanen for barnehagens innhold og oppgaver redegjør blant annet for barnehagens samfunnsmandat, og sier at i samarbeid og forståelse med hjemmet skal barnehagen ivareta barnas behov for omsorg og lek og fremme læring og danning (Kunnskapsdepartementet 2017).

Rammeplan for barnehagens innhold og oppgaver sier blant annet at:

Å møte individets behov for omsorg, trygghet, tilhørighet og anerkjennelse og sikre at barna får ta del i og medvirke i felleskapet, er viktige verdier som skal gjenspeiles i barnehagen. Barnehagen skal fremme demokrati, mangfold og gjensidig respekt, likestilling, bærekraftig utvikling, livsmestring og helse. (Kunnskapsdepartementet, 2017).

Livsmestring og helse er et av de punktene som er tilført i ny rammeplan av 2017. Barnehagen skal ha en helsefremmende og forebyggende funksjon. Å utjevne sosiale

forskjeller ses også på som et viktig samfunnsmandat. Fysisk og psykisk helse skal fremmes gjennom blant annet trivsel og mestring. Særlig relevant for min studie er følgende:

Gjennom den daglige og nære kontakten med barna er barnehagen i en sentral posisjon til å kunne observere og motta informasjon om barnas omsorgs- og livssituasjon. Personalet skal ha et bevisst forhold til at barn kan være utsatt for omsorgssvikt, vold og seksuelle overgrep, og vite hvordan dette kan forebygges og oppdages. Personalet skal kjenne til opplysningsplikten til barnevernet, jf. barnehageloven § 22 (Kunnskapsdepartementet, 2017).

Det er i Rammeplan for barnehagens innhold og oppgaver redegjort for ansvar og roller. Blant annet skal styrer sikre at barnehagen har innarbeidet rutiner for samarbeid med relevante aktører, slik som skolen, helsestasjonen, PP-tjenesten og barnevernet.

Barnas behov for omsorg skal ivaretas i barnehagen fordi det er en forutsetning for trygghet og trivsel, og for utvikling av blant annet empati og omsorg overfor andre. Barnehagen skal også gi barna mulighet til å utvikle tillit til seg selv og andre. Andre faktorer som vektlegges som viktige er relasjonene mellom barna og personalet, og mellom barna.

Samarbeidet mellom barnas hjem og barnehagen er viktig, og er dermed definert i rammeplan. Det må legges til rette for god dialog og samarbeid med foreldrene. Dette samarbeidet må i følge Rammeplan foregå både på individnivå og på gruppenivå. Barnehagen og foreldrene skal jevnlig utveksle observasjoner og vurdering knyttet til barnet, her må barnehagen begrunne sine vurderinger og ta hensyn til foreldrenes synspunkter. Dette gjelder ikke i de tilfeller der det vurderes til hinder for eventuelle undersøkelser fra andre instanser, dersom det er mistanke om kritikkverdige forhold omkring barnet og dets hjemmesituasjon.

Alle barn har behov for et tilpasset pedagogisk tilbud, og derfor skal barnehagen til en hver tid tilpasse det allmennpedagogiske tilbud etter barnas behov og forutsetninger. Enkelte barn trenger ekstra hjelp og støtte i kortere eller lengre perioder. Dette kan være barn som har midlertidige utfordringer, eller barn med langt større vansker av ulike årsaker – blant annet barn utsatt for omsorgssvikt, vold og overgrep som er aktuelt i min studie. Barnehagen skal uansett legge til rette slik at alle barn, uavhengig av hvilke utfordringer de måtte ha, får hensiktsmessig hjelp på et så tidlig tidspunkt som mulig.

1.7.2 Stortingsmelding 24 – 2012-2013: Framtidens barnehager

Meld.St. 24 om framtidens barnehager har som nevnt et eget kapittel om enkeltbarnet i fellesskapet og samarbeid til barnets beste. Det er dette kapittelet som vil være gjenstand for gjennomgang og analyse i min studie, med hovedfokus på delkapittel 10.4 som omhandler tverretattlig samarbeid til barnets beste (Kunnskapsdepartementet, 2013).

Barnehagen vurderes som en viktig arena for omsorg, lek og læring. Barna er i barnehagen en svært viktig del av et større fellesskap. For at barn og foreldre skal få et helhetlig tilbud til det beste for barns utvikling og oppvekst er det en forutsetning at barnehagen samarbeider med andre tjenester og institusjoner i kommunen. Det poengteres i meldingen at kommunen har ansvar for at tjenestene som barnefamiliene møter er godt koordinert, og viser blant annet til gammel rammeplan for barnehagens innhold og oppgaver av 2011 (Kunnskapsdepartementet, 2013).

Kunnskapsdepartementet (2013) skriver i stortingsmeldingen at de fleste barn starter i barnehagen når de er mellom ett og to år gamle. Dette er før de selv er i stand til å uttrykke seg verbalt. Viktigheten av at personalet i barnehagen er i stand til å fange opp signaler dersom et barn ikke har det bra hjemme er derfor viktig. Den daglige kontakten mellom barnehageansatte, barn og foreldre gir barnehagen svært viktig kunnskap om barns omsorgssituasjon (Kunnskapsdepartementet, 2013).

Flere offentlige utvalg har vektlagt betydningen av et godt samarbeid mellom barnehage og barnevern. Tverrfaglig samarbeid er en viktig forutsetning for å kunne gi et helhetlig tilbud, og god oppfølging. Helsesektoren har i større grad rutiner for samarbeid innenfor sektoren, som ivaretar barnas interesser (Kunnskapsdepartementet, 2013).

Barnehagen har i følge stortingsmeldingen en sentral oppgave både i det å oppdage om barn har vansker, og det å sette i gang forebyggende tiltak på et tidlig tidspunkt, med formål å hindre utvikling av senskader og problemer (Kunnskapsdepartementet, 2013).

Utvalget som utarbeidet Meld.St. 24 om framtidens barnehage har gjort sine vurderinger, og lagt frem ulike forslag til tiltak for å bedre praksis. Blant annet vektlegges behovet for nødvendig kompetanse til å oppdage barn i utsatte livssituasjoner. Barnehagens rolle i avdekking av vold og overgrep vektlegges også (Kunnskapsdepartementet, 2013).

1.7.3 Stortingsmelding 19 – 2015-2016: Tid for lek og læring – Bedre innhold i barnehagen

Meld.St 19 om bedre innhold i barnehagen tar for seg mange og ulike områder ved barnehagens praksis og arbeidsmåter. Blant annet tar den for seg i kapittel 6, systemet rundt barnehagen. Det er dette kapittelet som anses å være mest aktuelt fra nevnte stortingsmelding.

Tverrfaglig samarbeid er et av satsningsområdene til regjeringen, med ønske om å bidra til et tettere samarbeid mellom ulike aktører som arbeider med barn og unge. Her kan blant annet barnevern, helsestasjon, barnehage og skole nevnes. Formålet med ei slik satsning er å unngå at barn og unge blir kasterballer mellom de ulike etatene de møter etter behov. Det er kartlagt at behovet for å bedre det tverrfaglige samarbeidet er tilstede i mange kommuner i dag. Det er ulik kvalitet på samarbeidet mellom tjenester og sektorer i dag, og dette har flere offentlige utvalg vist til i ulike utredninger og rapporter (Kunnskapsdepartementet, 2016).

Det har vært et tverrdepartementalt arbeid om samarbeid for å gi koordinert og tverrfaglig hjelp til utsatte barn og unge. Prosjektet var gjennomført som et tiltak for barn og unge under 24 år. Det fremkommer av stortingsmeldingen at det er avgjørende at barn og unge oppdages, og får hjelp så tidlig som mulig. Det er også konkludert med at den tidlige innsatsen bør være tverrfaglig, altså et samarbeid på tvers av sektorer og fag, når det tjener barnets beste.

Utvikling av bedre samarbeid der samtidig bruk av tiltak er et av tiltakene som presenteres som en mulighet. Det er først og fremst de ulike kommunale tjenestene som helsestasjon, barnehage, barnevern og skole dette gjelder. Målene med bedre koordinerte tiltak er blant annet at flere barn og unge med behov for ulike, men koordinert hjelp oppdages tidligere, samt gis i barnehage- og skolealder (ibid.).

Behovet for å kartlegge forståelsen av regelverk, samt hvordan regelverk etterleves og brukes i praksis har vært gjennomgått, og er et av flere tiltak som presenteres som særlig relevante på barnehageområdet.

Når det gjelder samarbeidet mellom barnehage og barnevern er det ulike utfordringer som avdekkes. Blant annet er det liten kunnskap om barnevernets forventninger til barnehagen, samt for lite kunnskap om følgene av en bekymringsmelding. Muligheten til å diskutere med fagpersoner etter behov, samt rutiner for dialog og samarbeid mellom barnehage og barnevern er andre utfordringer som presenteres (ibid.).

Det vises også til at Meld.St. (2014-2015) om fremtidens primærhelsetjeneste har påpekt at det er ulike utfordringer knyttet til samarbeid. Denne stortingsmeldingen inngår ikke i dokumentanalysen, men det er greit å vise til at den finnes.

1.7.4 NOU – 2009:18: Rett til læring

I 2009 ga Kunnskapsdepartementet ut en rapport om barns rett til læring. I dette delkapittelet skal jeg gjøre rede for de delene som anses for å være relevante for denne studien. NOU-rapporten tar for seg det som ble ansett som hovedutfordringene tilbake i 2009, og peker blant annet på mangel på samordning og samarbeidskompetanse. Slik det fremkommer av rapporten var det slik, som i dag, at hjelpeapparatet består av mange instanser med delansvar for tiltak. Rapporten viser at utfordringen tilbake i 2009 blant annet handlet om at instansene ikke samarbeidet godt nok med hverandre, eller med barnehage og skole. Lite helhetlige tiltak, mangel på informasjon og sammenheng, og som en konsekvens av dette utføres det dobbeltarbeid i tjenestene som møter de barna som har behov for koordinerte tjenester. Fordi tjenestetilbudene er forvaltet innenfor ulike organisasjoner eller institusjoner, kan dette være en forklaring på hvorfor det var manglende samordning. Det at det er ulike nivåer i en organisasjon, samt ulike yrkesgrupper involvert i samarbeid kan også være med på å skape utfordringer (Kunnskapsdepartementet, 2009).

Samarbeid og koordinering krever i følge NOU 2009:18 egen kompetanse. Utvalget mente at mange av aktørene som naturlig tilhører et samarbeid omkring barn og unge, manglet grunnleggende kompetanse når det gjelder tverrfaglig og tverretattlig samarbeid. Trygghet i egen faglige kompetanse er viktig, samtidig er felles kompetanse og forståelse for samarbeid viktig. Evne til samarbeid og evne til å løse problemer trekkes frem som viktige poeng. Det fremkommer som et klar forutsetning at ansatte, blant annet i barnehage og skole, må ha samarbeidskompetanse (ibid.).

1.7.5 NOU – 2009:22: Det du gjør, gjør det helt

Barne- og likestillingsdepartementet utga i 2009 en rapport om tilstanden til de ulike tjenestene for utsatte barn og unge. De presenterte ulike forslag til nødvendige tiltak for å bedre samordningen i tjenestene. Rapporten er relativt gammel, og mye vil derfor være endret, men det kan være greit å få et bilde av situasjonen noen år tilbake i tid.

Rapportens kapittel 3 oppsummerer erfaringene med samarbeid. Blant annet gjør rapporten rede for måter å organisere samarbeidet på, der en av måtene å organisere på og som i 72% av kommunene i 2009 organiserte seg på, var gjennom en etablert enhet med hovedansvar for psykisk helse. To av tjenestene som sporadisk møter barn og unge med problemer knyttet til psykiske problemer, helsestasjonen og pedagogisk-psykologisk tjeneste, delte sine erfaringer

omkring samarbeid og samordning av tjenestene til brukerne (Barne- og likestillingsdepartementet, 2009).

Helsestasjonen, inkludert skolehelsetjenesten, hadde samarbeid med andre instanser i en høy prosentandel av sakene de var involvert i. Helsestasjonen, med helsesøsters (nå helsesykepleier) opplevde at samarbeidet i stor grad fungerte godt for rundt 70% av barna i 2007. De mente at samarbeidet fungerte best med barnehage og skole (ibid.).

PP-tjenesten på sin side mente i 2007 at omkring 74% av barna mottok samordnede tiltak som fungerte godt eller veldig godt. Også de mente at samarbeidet fungerte best med barnehage og skole, og mindre godt og svakest med fastlegen. Både helsestasjonen og PP-tjenesten oppga begge at for få møtepunkt, uenighet om tiltak og forskyving av ansvar var blant årsakene til at samarbeidet ikke fungerte som ønsket (ibid.).

Brukerne på sin side rapporterte stor tilfredshet med tilbudet til den enkelte tjeneste, men var langt mindre fornøyd med samordningen av tjenestetilbudene.

NOU 2009:22 tar også opp sentrale forhold som kan være med på å fremme og hemme samarbeid. Blant annet presenteres mangel på konsensus om mål, uklar ansvarsfordeling, svak ledelse og mange på systemer for informasjonsdeling som faktorer som kan hemme samarbeid. På den andre siden presenteres klare og tydelige mål, klar fordeling av roller og ansvar, sterk ledelse og klare rutiner for deling av informasjon som faktorer som kan gjøre samordning langt lettere, og dermed fremmer samarbeid (ibid.).

Taushetsplikts innhold, muligheter og begrensninger beskrives i rapportens kapittel 4. Taushetsplikt og hva den omfatter kommer ikke til å beskrives nærmere i dette kapitlet da det allerede er omtalt i oppgavens kapittel 1.

1.7.6 NOU – 2017:12: Svikt og svik

I dette delkapitlet skal jeg gjøre rede for en offentlig utredning som har avdekket svikt og svik i systemet rundt barn og unge. Blant annet slår NOU 2017:12 fast at vold og overgrep mot barn har hyppig forekomst. Så mange som én av ti av avgangselevne i videregående skole oppga at en voksen i familien hadde slått dem med vilje minst en gang i oppveksten. Rundt 3 prosent oppga å ha blitt utsatt for seksuelle krenkelser fra et familiemedlem eller en slektning. Tallene synes å ha holdt seg stabilt de senere årene. NOU 2017:12 viser til en intervjuundersøkelse gjennomført av NKVTS (Nasjonalt kunnskapssenter om vold og

traumatisk stress), der én av ti 16 åringer oppgir å ha erfaringer med vold fra foresatte der noen hadde opplevd grov vold én eller flere ganger i oppveksten. Nevnte undersøkelse oppgir også at fysisk vold fra foresatte forekom som oftest for første gang i barnehage- eller småskolealder (Barne- og likestillingsdepartementet, 2017).

NOU 2017:12 omtaler også konsekvenser av vold, seksuelle overgrep og omsorgssvikt mot barn. Den gruppen barn som ofte blir sett på som en særlig utsatt gruppe er barn i familier med rusmisbruk eller alvorlig psykisk sykdom. Dette er for øvrig en gruppe som ofte forbindes med lav sosioøkonomisk status. Rapporten viser til at man i tråd med dette ser særlig høy forekomst av volds og overgrepserfaringer blant barn og unge under omsorg fra barneverntjenesten (ibid.).

Utfordringene i hjelpesystemene vies også plass i NOU-rapporten. Utfordringen som fremheves som en av de viktigste er tidlig inngripen og innsats. Barnehagene vurderes som en av de viktigste arenaene, sammen med blant annet helsestasjon og tannhelsetjenesten, for å identifisere utsatte barn på et tidlig tidspunkt, dette kan blant annet være forhold omkring foreldrenes sårbarhet eller barns atferd (ibid.).

Rapporten tar også for seg det som er hovedtema for denne studien – samarbeidet mellom tjenester. Utvalget redegjør blant annet for at samarbeidet mellom tjenestene i mange tilfeller ikke var godt nok. Det manglene samarbeidet og samhandlingen mellom tjenestene viser seg gjennom at viktig og nødvendig informasjon har gått tapt, og at barna dermed ikke har fått hjelpen de har hatt behov for tidlig nok, og noen ikke i det hele tatt (ibid.).

Lovligheten i informasjonsdelingen har også vært gjenstand for gjennomgang i forbindelse med utarbeidelsen av NOU 2017:12. Utvalget har funnet at den samlede informasjonen alle tjenestene satt med om et barn eller en familie kunne bidratt til å avdekke kritikkverdige forhold, dersom de kjente til hverandres kunnskap om barnet eller dets familie. Tjenestene satt med en liten del informasjon, som til sammen kunne utgjort en stor forskjell for barnet – dersom det hadde vært et samarbeid. Flere av tjenestene oppgir at de er usikre på lovligheten omkring informasjonsdeling. I tillegg fremkommer det at taushetsplikten tolkes ulikt innad i tjenestene, og i ulike sektorer. Dette skaper utfordringer for et samarbeid mellom sektorer og fag som må samarbeid. Det ble også gitt uttrykk for at det manglet konkrete rutiner rundt hvordan et samarbeid skulle foregå i konkrete saker, blant annet på grunn av at roller og ansvar ikke var definert. Også andre faktorer som tid og ressurser, og manglende kjennskap til andre tjenesters arbeid trekkes frem som elementer som har bidratt til vikt i systemet for

samarbeid mellom tjenester og sektorer (ibid.).

1.7.7 Strategi: Kompetanse for framtidens barnehage

Strategien om kompetanse for framtidens barnehage, gjeldende for perioden 2018-2022 omfatter mye. Blant annet er kompetansen om omsorgssvikt, vold og seksuelle overgrep mot barn et prioritert område. Også strategien for kompetanse og rekruttering omtaler at barnehagen skal være en trygg arena for lek, utfoldelse og læring. Barnehagepersonalets kompetanse om vold og overgrep skal prioriteres, og dette er i tråd med Opptappingsplan mot vold og overgrep som gjelder for perioden 2017-2021 (Kunnskapsdepartementet, 2018).

Barnehagepersonalets kompetanse skal sikre en alderstilpasset opplæring om kropp, følelser og identitet. Et bevisst forhold til at det finnes barn som utsettes for vold, seksuelle overgrep og omsorgssvikt er viktig. Like viktig er det å vite hvordan man kan både forebygge og oppdage dette (ibid.).

Strategien Kompetanse for framtidens barnehage viser til at ny rammeplan presiserer at barnehagen skal arbeide for at barna blir trygge på seg selv og utvikler et bevisst forhold til retten over å bestemme over egen kropp, samt respekt for egne og andres grenser (ibid.).

KAPITTEL 2 – TEORI

Risberg (2006, s. 24) skriver at den teoretiske rammen for studien skal gi et bilde av veien mot svar på oppgavens problemstilling. Det vil være viktig å gjøre rede for egen teoretisk forankring, samt gjøre rede for teorien som er valgt. Det er viktig å være kritisk i valg av teori. I dette kapitlet skal jeg gjøre rede for teoritilfanget undersøkelsen skal ses i lys av.

I dette kapitlet skal jeg først presentere teori som omhandler samarbeid og samhandling på tvers av sektor og fag, der det også presenteres teori om ulike faktorer som enten fremmer eller hemmer samarbeid på tvers. Da undersøkelsen foregår i en stor organisasjon med flere nivåer, altså en kommune, er det også naturlig å ta med teori som omhandler organisasjonsutvikling og ulike typer læring. Til slutt vil jeg presentere teori om de utsatte barna og konsekvensene det kan få å vokse opp i omsorgssituasjoner preget av vold og overgrep, samt forebygging og tidlig innsats og hvilke risiko- og beskyttelsesfaktorer som påvirker barn. Dette for å få et bilde av hvem de utsatte barna er, og hvilke konsekvenser det har for barn å vokse opp med vold og overgrep.

Deler av den teoretiske rammen for studien presenteres for å få en dypere forståelse av oppgavens tema, og vil ikke nødvendigvis brukes aktivt i oppgavens drøftingskapittel. Det vil også vises til lovverk i dette kapitlet, og dette er ikke å anse som teoretisk ramme.

2.1 Samarbeid og samhandling på tvers av sektor og fag

I dette underkapitlet skal jeg kort gjøre rede for teori som er relevant for samarbeid og samhandling på tvers av sektorer og fag. Glavin og Erdal (2007, referert i Mørland, 2017) skriver at tverrfaglig samarbeid forstås som at ulike yrkesgrupper med ulik fagkompetanse jobber sammen på tvers for å nå felles mål og løse oppgaver sammen (s. 25). I denne studien benytter jeg begrepet tverrsektorielt samarbeid som jeg har redegjort for i oppgavens innledning. Et samarbeid på tvers av sektor og fag er sentralt i arbeidet med forebygging og tidlig innsats. Samarbeid på tvers vil kunne bidra til å styrke det forebyggende arbeidet rettet mot barn og unge utsatt for omsorgssvikt, på et tidlig tidspunkt. Det at fagpersoner på tvers av sektorer, med ulike faglig bakgrunn, samarbeider bidrar til å styrke helhetlig oversikt over barn og unges ulike behov for tiltak, da ulike deler av tiltakskjeden er representert i et slikt samarbeid.

Det er ulike aktører som er relevante å ha med i et samarbeid på tvers av sektorer i arbeidet med barn. Tidligere er det redegjort for hvilke samarbeidsparter som er aktuell for denne studien. Disse er barnehage, helsestasjonen, lege og barneverntjenesten. Glavin og Erdal (2017) presenterer blant annet de ulike aktørene de anser som relevante i et samarbeid.

Foreldre er den viktigste part i barns liv, og anses for å være hovedomsorgsgiver. Relasjonen mellom barn og foreldre skal bygge på trygghet og tillit, og være tuftet på omsorg og omtanke. For en del barn er det ikke slik. Som nevnt tidligere utsettes en stor andel barn og unge for omsorgssvikt, vold og overgrep. Betydningen av foreldreansvar er nedfelt i barneloven § 30. Barneloven er ikke å anse som teori, men klargjør blant annet at

Barnet må ikkje bli utsett for val eller på anna vis bli handsama slik at den fysiske eller psykiske helsa blir utsett for skade eller fare. Dette gjeld óg når valden brukast som ledd i oppsedinga av barnet. Bruk av vald og skremmande eller plagsam framferd eller annan omsynslaus átferd overfor barnet er forbode. (Lov om barn og foreldre av 8 april 1981).

I saker hvor det mistenkes vold og/eller overgrep skal ikke foreldrene involveres. Dersom barna allerede er tatt ut fra biologisk familien, og plassert i beredskaps- eller fosterhjem er samarbeidet viktig. Og dermed å anse som hovedomsorgsgiver og den viktigste part i barnets liv.

Glavin og Erdal (2017) skriver at barnehagen samhandler med lokale organisasjoner og institusjoner og offentlige myndigheter. I praksis betyr dette at barnehagen som institusjon har en sentral plass i et barns liv. Barnehagepersonalet er i en sentral posisjon for å få informasjon om barn og deres livssituasjon. I arbeid med barn og foreldre er det viktig å ha et samarbeid mellom ulike faggrupper og instanser. Dette gjelder spesielt i arbeid med dem som er utsatte eller hjelpetrengende. En forutsetning for et fungerende samarbeid er kunnskap, i tillegg til et system for organisering. Barnehagens samarbeid med helsestasjon foregår ofte i tilfeller der det er behov for avklaring av spørsmål omkring barns helse. I andre tilfeller der barnehagen samarbeider med helsestasjonen er i saker som omhandler enkeltbarn. Samarbeid om enkeltbarn skal i utgangspunktet skje i samarbeid med barnets foreldre/foresatte. Et samarbeid uten et samtykke fra foreldre/foresatte er i følge Glavin og Erdal (2017) ikke å anbefale, men kan skje i enkelte tilfeller. Disse tilfellene må nødvendigvis være underlagt forvaltningsloven §13b nr. 5. Dersom det er snakk om saker hvor det mistenkes vold eller overgrep mot barn er

det enkelttilfeller hvor man kan gjøre unntak fra bestemmelsen om samtykke fra foreldre/foresatte.

Barnehageloven klargjør gjennom §22 det svært viktige arbeidet barnehagepersonalet skal gjøre ved mistanke om at barn utsettes omsorgssvikt, vold og/eller overgrep. Glavin og Erdal (2017) skriver blant annet at hvis barnehagen blir bekymret for et barn, skal dette tas opp med foreldrene. I mange saker drøftes saker anonymt med barneverntjenesten i forkant av samtale med barnets foreldre. Ved eventuell melding til barnevernet skal foreldrene informeres.

Unntaket for dette er ved mistanke om alvorlige omsorgssvikt i form av vold og overgrep. I slike saker skal barneverntjenesten informeres direkte, som igjen setter i gang tiltak for å ivareta barnet og dets rettssikkerhet. Sistnevnte er det som er relevant for denne oppgaven.

2.1.1 Førstelinjen – medarbeidere i et tverrfaglig samarbeid

I et samarbeid på tvers av fag er det ulike medarbeidere fra ulike sektorer representert. De medarbeiderne som ofte arbeider tettest med barn er barnehagelærere, dernest kommer helsesykepleieren som møter barn jevnlig til kontroll. Andre tjenester møter barn sporadisk og etter behov. Eriksen og Halkier (2012, s. 97) skriver at fagpersoner som førskolelærere, helsesøstre og lærere kan kalles førstelinjemedarbeidere. Dette handler altså om at nevnte fagpersoner møter barn og unge, og deres familier, ansikt til ansikt. Fagpersonene representert i et samarbeid på tvers, slik som førstelinjemedarbeiderne, er underlagt lov om de respektive tjenestene, samt eventuelle kommunale retningslinjer. Eksempler på kommunale retningslinjer kan for eksempel være satsninger på området forebygging av vold og overgrep mot barn. Dette kan defineres som en del av kommunens barnepolitikk. Eriksen og Halkier (2012, s. 98) skriver at kommunens barnepolitikk og kjennskapet til egen kommune er viktig. Kommunenes barnepolitikk sier noe om mål og rammer for barn og unges oppvekstvilkår. Det å ha overblikk over, og ha perspektiver på de utfordringene barn med behov for støtte har, kan i følge Eriksen og Halkier (2012) være vanskelig. Det handler om trygghet på egen rolle, samt forståelse for det overordnede organisatoriske i en kommune. For eksempel er det viktig at barnehagene har et samarbeid med andre sektorer og faggrupper for å kunne ha et forebyggende fokus og arbeid – det handler om et koordinert tilbud til barn.

2.1.2 Faktorer som fremmer samarbeid og samhandling

I dette underkapittelet presenteres ulike faktorer som fremmer samarbeid og samhandling. De faktorene som presenteres er kun et utvalg. Det kan være mange og ulike faktorer som kan fremme samarbeid og samhandling til det beste for barns utvikling. Samarbeidet mellom barnehage og hjem er hjemlet i barnehageloven (2005). Barnehageloven (2005) sier at barnehagen i samarbeid med barnas hjem ivareta barnas behov for omsorg og lek. Barnehagen skal også fremme læring og danning som videre skal gi grunnlag for allsidig utvikling (Kunnskapsdepartementet, 2017). I saker hvor det mistenkes vold og/eller overgrep i barnets omsorgssituasjon skal ikke barnas foresatte informeres om dette, eller at det sendes bekymringsmelding til barnevern eller politi. For de av barna som utsettes for vold og/eller overgrep i nære relasjoner vil etter vedtak fra barneverntjenesten måtte flytte til midlertidige og/eller permanente hjem. Barnet har da nye omsorgspersoner og foresatte. Det er dermed viktig at barnehagene oppretter og opprettholder samarbeidet med et eventuelt beredskaps- eller fosterhjem, og da er barnehagelovens bestemmelser om samarbeid mellom barnehage og hjem sentral for å ivareta barnets behov for omsorg og lek. Velfungerende samarbeid med beredskaps – og fosterhjem er viktig for det helhetlige samarbeidet rundt utsatte barn.

Et samarbeid må være bygget stein for stein, og grunnmuren for samarbeidet må være stødig. Et samarbeid mellom ulike aktører er viktig, og det er derfor viktig at samarbeidet bygges med utgangspunkt i grunnleggende verdier. Mørland (2017) skriver at det som kjennetegner et godt samarbeid, blant annet er respekt og tillit. Dette må være av gjensidig karakter, og kan oppnås gjennom åpen kommunikasjon, felles mål og innsats (s. 211). Slike mellommenneskelige forhold kan være utfordrende, da det finnes ulike oppfatninger og forståelser, både mellom foreldre og andre instanser, mellom yrkesgrupper, og innad i en og samme yrkesgruppe. Oppfatning og forståelse vil være avhengig av flere faktorer, blant annet egne erfaringer.

Barnehageloven (2005) sier også at det kreves et samarbeid mellom barnehage og andre tjenester og institusjoner i kommunen for å sikre at barn og foreldre får et mest mulig helhetlig tilbud til beste for barnets oppvekt og allsidige utvikling (Kunnskapsdepartementet, 2017). Ploug (2007, referert i Eriksen og Halkier 2012, s. 99) skriver at de siste 10-15 årene har gitt oss informasjon og gjort det klart hvor viktig det er at systemet rundt barn og unge snakker sammen. Dette betyr at de forskjellige faggruppene må ha møteforum, de må snakke sammen og være lydhøre overfor hverandre.

Gode samarbeid mellom aktører som ivaretar barn er med bakgrunn i det som fremkommer i avsnittene over gjensidig respekt og tillit til hverandre. Samarbeidet må preges av åpen kommunikasjon og det må foreligge klare og felles definerte mål. En måte å organisere dette på er gjennom møteforum der faggruppene møtes for å snakke sammen, samt lytte til hverandre – og bygge et sterkt, helhetlig og langsiktig samarbeid.

2.1.3 Faktorer som hemmer samarbeid og samhandling

I likhet med forrige underkapittel er det også ulike faktorer som kan være med på å hemme samarbeid og samhandling mellom ulike profesjoner og sektorer. Også i dette underkapittelet er det som presenteres kun et utvalg av faktorer som kan være hemmende for samarbeid og samhandling.

Det som kan være en mulig hemmende faktor for samarbeid og samhandling mellom ulike sektorer når det kommer til forebyggende arbeid er taushetsplikten. Dette underbygges blant annet av en studie om samarbeidsbarrierer. I nevnte studie viser Baklien (2009, referert i Lyngseth og Mørland 2017) sine konklusjoner at det er to typer hindringer som påvirker aktørenes handlingsrom på hver sin måte. Den ene hindringen som det vises til handler blant annet om konkrete forhold som for eksempel taushetsplikten. Andre faktorer er fysisk avstand og mangel på ressurser. Den andre hindringen som fremkommer av studiens konklusjoner omhandler virkelighetsforståelse og førforståelsen partene har. Disse faktorene er faktorer som er svært relevante. Taushetsplikten regulerer mulighetsrommet i et samarbeid, samt at alle i et samarbeid har en virkelighetsforståelse og en førforståelse – faktorer som vil påvirke samarbeidet i en eller annen retning.

Videre hevder både Baklien (2009) og at en kritisk faktor ved samarbeid er samsvar eller mangel på samsvar i grunnforståelsen. Vår grunnforståelse påvirkes av ulike faktorer. Blant annet påvirkes vi av førforståelse og virkelighetsforståelse. Dette er i tråd med det Lyngseth og Mørland (2017) skriver i forrige avsnitt. En annen faktor som kan ses på som hemmende for samarbeid og samhandling er mangel på tillit til barnehagelærerens vurderinger i saker hvor det sendes bekymringsmeldinger til barnevernet. Ploug (2007, referert i Eriksen og Halkier 2012, s. 99) skriver at forskning har vist at førskolelærernes kjennskap til barnet ikke blir vektlagt i tilstrekkelig grad når det kommer til bekymringsmeldinger. I og med at førskolelærernes kjennskap til barn er førstehåndskunnskap, og at førskolelærerne

(barnehagelærerne) anses for å være førstelinjemedarbeidere er det slik at deres perspektiver bør vektlegges i større grad.

I dette underkapittelet er vi blitt presentert ulike teori om faktorer som kan være hemmende for samarbeid og samhandling mellom ulike sektorer som ivaretar barn. Det utvalget av faktorer som fremkommer i dette underkapittelet er i korte trekk taushetsplikten, fysisk avstand og ressurser som beskrives som et konkret forhold. Andre forhold som kan være faktorer omhandler virkelighetsforståelse og førforståelse, samt at førskolelærernes (barnehagelærernes) kjennskap til barnet ikke blir vektlagt i særlig grad.

2.2 Ulike tilnærminger for å få til forbedring

I en organisasjon som ivaretar forebygging, avdekking og oppfølging knyttet til volds- og/eller overgrepssutsatte barn er utviklingsperspektivet viktig. Generelt er det i arbeidet med barn viktig å tenke utvikling av tjenestene med mål om å bli enda bedre. Kvaliteten på systemet rundt barn kan fortelle noe om utviklingsperspektivet. Robinson (2018, s. 48) skriver at slik hun ser det er det to ulike tilnærminger for å lede forbedring. Det ene er omgåelse og det andre er engasjement. Begge tilnærmingen har som formål å endre måten å arbeide på. Forskjellen på de to ulike tilnærmingen er i hovedsak at omgåelsestilnærmingen gir de ansatte liten innflytelse til å delta aktivt i endringsarbeidet. De ansatte må i større grad rette seg etter leders teori og tanker, og det hele foregår mer som en overtalellesprosess.

Engasjementstilnærmingen involverer de ansatte i langt større grad gjennom nettopp engasjement. Det foregår en dialogprosess som fører til felles beslutninger og en felles forståelse i den grad det er mulig. Valg av tilnærming for utvikling er viktig for resultatene. I arbeid med mennesker som skal ivareta tjenester knyttet til ulike menneskers behov vil valg av tilnærming være avgjørende for hvordan ivaretagelsen skjer, og kvaliteten på tjenesten. Valg av tilnærming kan tenkes å være viktige i arbeidet for å etablere eller beholde gode samarbeidsrutiner til det beste for barn og unge.

Det vil være langt flere begrensninger enn muligheter for utvikling gjennom en omgåelsestilnærming. En av utfordringene som får størst oppmerksomhet hos Robinson (2018) er risikoen for gjensidig mistillit. En omgåelsestilnærming for å lede endring foregår som en overtalellesprosess, og innebærer at ledere prøver å overtale sine ansatte om å gjøre de endringene som ledelsen ser for seg, og ønsker. En slik tilnærming vil ofte komme i konflikt med de ansattes verdier, holdninger og erfaringer, og det vil kunne bli vanskelig for

de ansatte å innfri kravene og forventningene fra ledelsen. Dermed vil man kunne få en gjensidig mistillit. Involvering av de ansatte er alltid viktig for å kunne utvikle tjenestene til det beste for barn og unge, blant annet gjennom at de ansatte får bidra med sine verdier, holdninger og erfaringer.

En engasjementtilnærming innebærer i følge Robinson (2018) at prosessen er gjensidig på den måten at endringsledelsens tanker og teori er åpen for revidering. Dette gjelder særlig på de områdene der det eksisterer spenning mellom nåværende handlingsteorier og ønsket teori og handlingsmåter. Involvering av ansatte bidrar til engasjement, og engasjement bidrar til at forutsetningene for å levere tjenester av god kvalitet er bedre enn ved en omgåelsesstrategi. Også kompetanse og kompetanseutvikling er viktige faktorer som bidrag til engasjement, og bidra til at ansatte opplever å bli involvert. En organisasjon vil aldri kun bestå av den ene eller den andre tilnærmingen, fordi vi mennesker er ulike og har ulike verdier. En organisasjon er i kontinuerlig læring, og læring og utvikling bør alltid være initiert fra ledernivå.

Å drive kompetanseutvikling er viktig for å forbedre organisasjonen. Glavin og Erdal (2017, s. 63) skriver at læring kan ses på som en prosess der kunnskap, holdninger og erfaring går hånd i hånd. Det betyr at kunnskap utvikles gjennom teori, praksis og drøftingsmøter. Kunnskap om samarbeid er også sentralt, og bør utvikles i den konteksten man er i. Dette betyr i praksis på det enkelte tjenestested og i samarbeid mellom tjenestene. Tidlig innsats overfor barn og unge har i følge Glavin og Erdal (2017) effekt dersom det finnes en sammenheng og konsistens i hjelpen. Konsistens innebærer blant annet at hjelpen er fast og med en viss varighet. Barnehagen som arena vektlegges og beskrives som en utmerket arena for tidlig og sammenhengende hjelp til barn som har behov for det. Dette utfordrer samarbeidskultur, kompetanse og kompetanseutvikling.

Et annet sentralt perspektiv på kompetanse og kompetanseutvikling drøfter Glavin og Erdal (2017) gjennom blant annet fokus på høy faglig kompetanse og felles faglig basis for samarbeid og klare rutiner. Å kunne identifisere barn med spesielle behov for hjelp krever styrket kompetanse. Når det gjelder samarbeid på tvers av sektorer og fag vektlegges samhandlingskompetanse som en faktor for et tilfredsstillende tverrsektorielt og faglig samarbeid.

I alle organisasjoner foregår det læring på ulike måter, læring er viktig for utviklingen av organisasjonen. Læring er nødvendig for å utvikles, og utvikling er nødvendig for å til en hver tid levere kvalitetsmessig gode tjenester. Med tanke på studiens problemstilling og

forskningsspørsmål, hvor strukturer på samarbeid mellom sektorer er sentralt, er utvikling og læring særlig relevant. Dette fordi utvikling og læring påvirker måten man arbeider både med forebygging, avdekking og oppfølging av vold og overgrep. I samarbeid med hverandre må enhetene vurdere eget behov for kompetanse, eget bidrag i samarbeidet, og deretter avklare hverandres bidrag i samarbeidet. Blant annet kan synet på læring påvirke hvordan utvikling og læring skjer i organisasjonene.

Argyris og Schön (1978) har spilt en viktig rolle i forståelsen av hvordan organisasjoner lærer. Deres forståelse peker på at organisasjoner opererer ut fra handlingsteorier, som kan deles inn i to typer teori: bruksteori og den uttrykte teorien. Bruksteorien tar utgangspunkt i de faktiske forholdene i organisasjonen – og handler konkret om det man faktisk gjør. Den uttrykte teorien tar i motsetning til bruksteorien utgangspunkt i at man påberoper seg å gjøre noe – uten at man nødvendigvis gjør det. Dette kan også kalles fasadeteori.

Argyris og Schön (1978) skriver at det enkelte individ i en organisasjon konstruerer sitt eget bilde av organisasjonen og dens handlingsteori. Dette påvirkes av flere forhold, som for eksempel forforståelse med bakgrunn i erfaringer og opplevelser. I utvikling og endring av bruksteorien er det en forutsetning at arbeidstakerens bilde av organisasjonen også endres – og resultatene må klargjøres for arbeidstakerne slik at de kan handle ut fra disse forventningene. I mange tilfeller vil det oppstå avvik mellom det som er forventet og det som blir resultatet, og da endres også arbeidstakernes bilde av handlingsteorien. Når dette skjer vil det være et behov for å få forventning og resultat til å stemme overens, og det er denne identifiseringen av feil og feilopprettingen som gjør at det oppstår læring.

Feilopprettingen som oppstår, kaller Argyris og Schön (1978) for enkeltkrets- og dobbelkretslæring. Enkelt forklart handler enkeltkretslæring om at dersom man erfarer at de tingene man gjør ikke fører frem til de forventede resultater, så endrer vi litt på måten vi løser oppgaven, men innenfor det kunnskapsgrunnlaget vi allerede sitter med. I mange tilfeller handler dette kun om små endringer, som for eksempel små endringer i rutiner og prosedyrer. Enkeltkretslæringen handler oppsummert om å forbedre det vi allerede gjør.

Dobbeltkretslæring tar derimot sikte på å fornye kunnskap og måte å løse ting på. Det gjør man blant annet gjennom å stille spørsmål rundt det vi gjør, og gjerne spørsmål som tar sikte på å finne ut hvorfor vi løser oppgavene slik vi gjør, og om det løses på en hensiktsmessig måte. I korte trekk handler det om å gjøre organisasjonen i stand til å møte nye krav og forventninger, og skape innovasjon. Vi skal nå se nærmere på enkeltkrets- og

dobbeltkretslæring, som begge er relevant for samarbeid på tvers av sektorer fordi det, sammen med handlingsteoriene sier noe om hvordan man går frem for å løse oppgaver sammen.

Agysis og Schön (1978) skriver at begrepet enkeltkretslæring benyttes ofte om endimensjonale handlinger som gjennomføres for å nå mål som er fastsatt. Enkle og synlige utfordringer blir rettet opp, mens dypere og grunnleggende verdier og mer sentrale trekk i organisasjonen blir stående urørt. En slik enkel måte å løse utfordringer på kan være viktig for å justere forhold som vurderes som ukompliserte, men vil ofte være utilstrekkelig, og ses på som en midlertidig løsning. For eksempel vil det at en barnehage ikke har utarbeidet tydelige rutiner eller en helhetlig plan for samarbeid på tvers av sektorer, og ledelsen utarbeider en plan for å nå fastsatte mål være en form for enkeltkretslæring. Selve utarbeidelsen av planen er ikke tilstrekkelig fordi de ansatte ikke har et eierforhold til selve planen, det foregår en slags omgåelse uten involvering av de ansatte.

Agysis og Schön (1978) skriver at dobbeltkretslæring innebærer i langt større grad at man utfordrer mål, normer og verdier i en organisasjon. For å utfordre mål, normer og verdier er man avhengig av endringsvilje i forhold til det som ses på som grunnleggende ved organisasjonen. Åpenhet er et sentralt begrep når det gjelder dobbeltkretslæring, og særlig når det kommer til å prøve ut ulike handlingsmåter og teorier. Det vil kunne forekomme interne konflikter i denne prosessen, da utprøvingen ofte kan komme i konflikt med noens verdier, holdninger og erfaringer. I dobbeltkretslæringen vil altså involveringen av de ansatte være sentral – og at ny kunnskap utvikles.

2.3 Normalitet og avvik

For alle profesjoner som arbeider med barn, vil det være viktig å ha kunnskap om barns utvikling. Kunnskapen vil kunne gi verdifull informasjon, og særlig når det kommer til barn som av ulike årsaker viser ulike vansker. I arbeidet med barn og vurderingen av deres utvikling vil det også være viktig å være bevisst på hva en kan definere som normalutvikling og hva som eventuelt avviker fra normalutviklingen. Det vil selvsagt være ulikt hva som defineres som normalutvikling og hva som defineres som avvik. Knyttet til denne studiens tema og problemstilling vil man ofte observere atferdsvansker som følge av å ha blitt eller bli utsatt for vold og/eller overgrep. Når det kommer til normalitet og avvik i atferd er det i følge

Nordahl, Sørli, Manger, og Tveit (2005) slik at man kan vurdere om barnets atferd skiller seg fra andre barn og i hvilken grad. Barnets vanskelige atferd kan være sinne, trass, uro og aggressivitet. Andre faktorer som fremkommer som viktige å vurdere er om voksne eller barn i andre arenaer opplever det som vanskelig å samarbeide med barnet, også atferdsutfordringens varighet bør legges til grunn når det foretas en vurdering på om atferden er innenfor eller utenfor det som kan beskrives som normalt eller avvik.

Tidligere erfaringer vil også kunne ha innvirkning på hva som defineres som normalitet og hva som defineres som avvik av ansatte i barnehagene.

2.4 De utsatte barna

I dette underkapittelet skal det kort gjøres rede for hvem de utsatte barna er. Groven og Rostad (2017) skriver at enkelte barn har behov for et forsterket tilbud i form av spesialpedagogisk hjelp, eller andre typer tiltak. Det er ulike grupper barn som generelt anses å ha behov for ulike typer tiltak. Blant annet er traumatiserte barn, barn med tilknytningsvansker, barn av psykisk syke foreldre, fosterhjemsplasserte barn eller barn med annen spesifikk risiko. Alle disse gruppene kan representere barn utsatt for vold, overgrep eller omsorgssvikt (s. 35).

En del av teorien som presenteres i dette kapittelet vil ikke brukes aktivt i drøftingskapittelet, men er tatt med for å gi en forståelse av hvem de utsatte barna er.

2.4.1 Vold mot barn, og utbredelsen av det

Dette delkapittelet skal gjøre rede for vold mot barn, samt utbredelsen av vold. Det er i dag mange barn og unge som utsettes for vold og overgrep. Mange av de som utsettes for vold og overgrep utsettes for dette i hjemmet. Mossige og Stefansen (2016) fant gjennom sin forekomststudie om vold og overgrep mot barn og unge at omkring 21% av 19 åringer har opplevd fysisk vold fra minst en forelder i oppveksten. I følge dem dreier det for de fleste seg om mindre alvorlig vold som å bli lugget, kløpet, dyttet og slått med flat hånd.

I tillegg har rundt 6% av ungdommene opplevd alvorlig fysisk vold fra minst en forelder i løpet av oppveksten. Når det gjelder psykisk vold mot barn fant Mossige og Stefansen (ibid) at rundt 8% har opplevd vold mellom foreldre, noe som anses å være psykisk vold mot barn. Myhre, Thoresen og Hjemdal (2015) fant gjennom en studie av ungdom at rundt 10% av

jenter og 3% av gutter har opplevd psykisk vold fra foresatte. Samtidig fremkommer det i en lignende studie av Thoresen og Hjemdal (2014) at 15% av kvinner og 11% av menn har opplevd psykisk vold fra en foresatt i oppveksten.

Tallene som kommer frem er skremmende. Det at disse tallene representerer enkeltmennesker og enkeltmenneskers historier er viktig å ha med seg. Disse historiene forteller om mennesker som har erfaring med smerte og lidelse påført av nære og kjære, enten fysisk eller psykisk. Med bakgrunn i tallene dukker det opp mange tanker og spørsmål, blant annet om samarbeidet mellom de ulike sektorene med tanke på forebygging og tidlig innsats fungerer som det burde. Historien om Christoffer forteller om svikt i alt fra nær familie til systemsvikt i skole og andre sektorer som hadde befatning med saken. Samtidig har det også relativt nylig blitt utarbeidet en offentlig utredning som belyser problematikken knyttet til samarbeid og samhandling rundt barn og unge utsatt for vold og/eller overgrep.

2.4.2 Seksuelle overgrep mot barn, og utbredelsen av det

Det er vanskelig å finne en allmenn definisjon av ”seksuelle overgrep mot barn”. Ofte vil definisjonen være ulik fra situasjon til situasjon, og påvirkes av ståsted, kunnskaper og erfaringer. Kvam (2004) hevder at en vanlig definisjon på seksuelle overgrep mot barn og unge er:

Med seksuelle overgrep eller seksuell utnyttning av barn og unge menes at avhengige og utviklingsmessig umodne barn eller ungdommer trekkes inn i seksuelle aktiviteter som de ikke fullt ut forstår, som de ikke har tilstrekkelig kunnskap eller erfaring til å gi sitt begrunnede samtykke til, eller som krenker familierollens seksuelle tabuer.

Aasland (2014, s. 33) definerer seksuelle overgrep på en relativt enkel og forståelig måte. I sin definisjon forklarer hun at seksuelle overgrep skjer når en autoritetsperson truer eller tvinger et barn til å se på eller delta i seksuell handling, omgang eller handling. I denne studien er dette en definisjon som er relevant for å få et bilde av hva seksuelle overgrep er.

I sammenheng med definisjon av seksuelle overgrep mot barn og unge er det sentralt å se på straffeloven (2005). Straffeloven deler seksuelle overgrep inn i ulike kategorier med strafferamme ut fra alvorlighetsgrad. De tre kategoriene som straffeloven deler inn i er: seksuell atferd, seksuell handling og seksuell omgang.

- seksuell atferd er handlinger hvor det ikke er noen form for fysisk kontakt mellom overgriperen og barnet. Det kan være alt fra blotting til visning av pornografi.
- Seksuell handling er handlinger der det er en form for fysisk kontakt mellom overgriperen og barnet, men det kan ikke defineres som samleie. Det kan for eksempel være beføling.
- Seksuell omgang er handlinger som omfatter samleie med inntrenging oralt, vaginalt eller analt, enten med penis, fingre eller gjenstander.

Utbredelsen av seksuelle overgrep er stor, og er i følge Søftestad og Andersen (2014, s. 27-28) et verdensomfattende problem. I Norge alene oppgir om lag 15% å være utsatt for seksuelle overgrep før fylte 18 år. Breidvik (2003, s. 15) mener at om lag 95% av overgrepene som begås utføres av personer som barnet kjenner. Ofte er det nære omsorgspersoner som foreldre, besteforeldre og søsken, men også andre slektninger eller personer som barnet kjenner og omgås. Det betyr at bare om lag 4-5% av overgrepene utføres av fremmede.

2.4.3 Konsekvenser av omsorgssvikt i form av vold og overgrep

Dette kapittelet skal være med på å definere oppgavens ramme gjennom å gi en forståelse av konsekvensene omsorgssvikt i form av vold og overgrep gir. Kapittelet vil ikke aktivt brukes for å drøfte funnene.

Det har i USA vært gjennomført en stor studie for å se sammenhengen mellom opplevd omsorgssvikt i barndommen og utviklingen av fysisk- og/eller psykisk sykdom i senere i livet. Studien går under navnet ACE-studien (the Adverse Childhood Experiences study). Studien konkluderer med at jo flere negative erfaringer barn og unge har med seg fra barndommen, desto større er sjansene for å utvikle fysiske og/eller psykisk sykdom.

En rekke studier, blant annet Øverlien, Haugen og Schultz (2016), viser at faren for langsiktige konsekvenser øker ved opplevd og erfart vold i nære relasjoner. I tillegg viser ACE-studien at omkring 17 000 mennesker ble undersøkt for negative erfaringer fra barndommen. De negative erfaringene som er vektlagt i ACE-studien er omsorgssvikt i form av vold og overgrep. Den amerikanske studien har fått stor oppmerksomhet i de nordiske landene. Det er en omfattende studie, og viser tydelig at det er en sammenheng mellom de negative opplevelsene fra barndommen og utviklingen av psykisk og somatiske lidelser senere i livet.

For å forstå viktigheten av samarbeid på tvers av sektorer til det beste for barn og unge er det sentralt å ha kunnskap om konsekvensene det å utsettes for omsorgssvikt, vold og overgrep kan gi. Det er gjennom ulike forskning dokumentert at omsorgssvikt er sammensatt, og kan gi store konsekvenser. Killén (2013) skriver blant annet gjennom sin forskning at følgene av omsorgssvikt kan være alvorlige psykiske problemer og/eller lidelser. Dette påvirker barn og unges møte med hverdagen. Videre vektlegges det at belastningen omsorgssvikt er, er traumatisk og har blant annet sammenheng med ulike vansker senere i livet. Blant annet kan det viser seg gjennom vansker knyttet til relasjoner, samt somatiske og psykiske lidelser. Skader i tilknytning gjør barn sårbare i møte med motgang senere i livet. Skader i tilknytning gjør livet vanskelig for barn, og det er vanskelig for dem å bygge relasjoner tuftet på tillit. Dette er skader som kan vare livet ut, og fordrer gode systemer for forebygging og tidlig innsats og hjelp.

Forskning på vold i nære relasjoner viser at barn som er utsatt for krenkelser har større risiko for å bli utsatt for andre typer krenkelser. Mevik, Lillevik og Edvardsen (2016) skriver at faren for senskadene øker i takt med hvor utsatt et barn er. Dette innebærer at tidlig inngripen er svært viktig for å unngå store, og i mange tilfeller utfordrende senskader i form av psykiske og somatiske sykdommer.

Psykisk helse er et begrep med et mangfold av definisjoner. Fordi psykiske lidelser er en sentral konsekvens av omsorgssvikt, vold og overgrep er det et sentralt tema å se i sammenheng med denne studiens tema og problemstilling. Tidlig innsats og forebyggende arbeid er svært sentralt, og er også relevant med tanke på psykiske lidelser hos barn og unge som følge av omsorgssvikt. Verdens helseorganisasjon (WHO) definerer i følge Folkehelseinstituttet (2011) psykisk helse som:

..en tilstand av velvære der individet kan realisere sine muligheter, kan håndtere normale stress-situasjoner i livet, kan arbeidet på en fruktbar og produktiv måte og har mulighet til å bidra overfor andre og i samfunnet. (Verdens helseorganisasjon, WHO)

Denne definisjonen kan anses å være den som fungerer best i oppgavens kontekst. For de fleste av barn og unge som utsettes for vold og overgrep i nære relasjoner vil ikke dette være det som er gjeldende. Derimot vil barn som er utsatt for vold og overgrep, som nevnt, ha økt

sjanse for å utvikle psykiske vansker og lidelser. Psykiske vansker og lidelser karakteriseres som dårlig psykisk helse.

Dårlig psykisk helse kan vi i følge Folkehelseinstituttet (ibid., s. 15) dele inn i to hovedkategorier: psykiske plager og psykiske lidelser. Psykiske plager kan også kalles vansker og defineres som plager som kan gi høy symptombelastning. På tross av høy grad av symptombelastning er det ikke nødvendigvis slik at de kvalifiserer til diagnose. Slike plager vil ofte vise seg i kortere eller lengre perioder, og vil ofte ikke utvikle seg videre. I denne studien vil, som tidligere er nevnt i korte trekk, fokuset være på hvordan det tverrsektorielle samarbeidet mellom ulike faglige profesjoner kan bidra til tidlig innsats for utsatte barn og unge. Det er da naturlig at forebygging av psykiske vansker og lidelser får et fokus.

Ruud (2012, s. 198) skriver at barn som har erfart vold og overgrep kan ha en opplevelse av seg selv som noen som ikke er verdt å elske. Slike tanker vil over tid påvirke selvbilde og opplevelsen av egenverd. I mange tilfeller vil de barna som opplever vold og overgrep flyttes til fosterhjem eller institusjoner. Også dette kan være tapsopplevelser for barna det gjelder, og krever derfor forebygging på et tidlig tidspunkt.

Ogden (2015, s. 169) skriver om internalisert problematferd som kan deles i fire hovedtyper: depresjon, angst, psykosomatiske problemer og sosial tilbaketrekking. Depresjon handler om gjennomgripende tristhet og negative forventninger. Angsten er ofte forbundet med negative tanker, frykt for bestemte situasjoner, tvangstanker og handlinger samt panikkanfall.

Psykosomatiske problemer er kroppslige reaksjoner, som for eksempel uro, spente muskler, vondt i magen og hodepine. Sosial tilbaketrekking handler om å trekke seg tilbake sosialt, det å være passiv i kontakten med andre. Videre beskriver Ogden (ibid.) internalisert problematferd som en form for overkontroll der barn forsøker å regulere sin emosjonelle og kognitive tilstand. Måten denne reguleringen skjer på er ofte uhensiktsmessig og fører ofte til at de utvikle og vedlikeholder problemene. Vi kan ofte se de fire hovedtypene av internalisert problematferd hos barn som er utsatt for vold og/eller overgrep.

2.4.4 Beredskaps- eller fosterhjem

For de fleste barn og unge som opplever å bli utsatt for vold og/eller overgrep av personer i nære relasjoner, som foreldre eller søsken, flyttes ut av familien. Dette gjøres med bakgrunn i barnevernloven §4-4 femte ledd. Det er ulike tiltak som gjøres når det vurderes som nødvendig av barneverntjenesten – de fleste flyttes til et midlertidig hjem, et såkalt

beredskapshjem når det er snakk om akutt og nødvendig plassering av barnet. Ruud (2012, s. 203) skriver at beredskapshjem tar imot barn som plasseres akutt, og forklarer at det kan være ulike grunner til at et barn plasseres i beredskapshjem. Det kan være snakk om alt fra husbråk til vold i familien. En plassering i et beredskapshjem skal som et utgangspunkt være kortvarig, og ikke lengre enn tre måneder. Dette er ofte vanskelig å etterkomme grunnet mangel på fosterhjem.

Et barn som tas ut av familien og akuttplasseres i et beredskapshjem kan i følge Ruud (2012, s. 204) oppleve det hele svært dramatisk. Det gjennomgår store omveltninger, blant annet gjennom at alt som er kjent blir borte, og barnet mister på mange områder kontrollen over eget liv. Derfor vektlegger Ruud (ibid.) adekvat informasjon til barnet som et viktig tiltak for å gi en forståelse av situasjonen.

Etter hvert som sakene utredes fra barneverntjenesten gjøres det vurderinger for hvorvidt barnet kan flytte hjem til familien igjen, eller om det skal flytte til et fosterhjem. Et fosterhjem er i følge barnevernloven familier som tar i mot barn etter at barneverntjenesten gjennom fylkesnemnda har overtatt omsorgen, og vedtatt plassering i fosterhjem.

I følge tall fra Statistisk sentralbyrå var det 636 barn plassert i beredskapshjem per 31. desember 2018. 150 av disse barna i barnehagealder. Andelen barn med plasseringsvedtak i fosterhjem per samme dato var 11 030 barn. 1333 av disse barna i barnehagealder (Statistisk sentralbyrå 2018, <https://www.ssb.no/barneverng/>).

2.4.5 Forebygging og tidlig innsats

Forebygging og tidlig innsats forutsetter at gode rutiner for samarbeid er på plass.

Forebygging kan i følge Killén (referert i Lyngseth og Mørland, 2017, s. 57) settes i verk på tre nivåer; universal forebygging, selektiv forebygging og indikert forebygging. Universal forebygging, kan også kalles primær forebygging, er tiltak som settes i verk i hele populasjonen. Intensjonen med å sette i verk tilbud til hele populasjonen er å hindre uheldig utvikling. Selektiv forebygging, altså sekundær forebygging, kan defineres som tiltak som kan settes i verk i grupper av populasjonen. Målet med sekundær forebygging er å hindre utvikling av ulike vansker. Tilbudet i sekundær forebygging spisses ofte mot enkeltbarn eller grupper av barn. Det tredje og siste nivået som presenteres kalles indikert forebygging, eller tertiær forebygging. Dette nivået settes i verk når det har oppstått til dels alvorlige vansker.

Målet med denne forebyggingen er å begrense skaden, og bidra til best mulig videre utvikling for barnet. Indikert forebygging ligger ofte opp mot spesialpedagogiske tiltak (s. 57).

Gunnestad (2017) skriver blant annet om resiliens. Det handler om evnen til å komme seg igjen etter kriser og vanskelige perioder. Et sentralt begrep i forskningen knyttet til resiliens er blant annet risiko- og beskyttelsesfaktorer. Resiliens handler altså om å komme seg å ha vært igjennom vanskelige perioder i livet. Et av punktene Gunnestad (ibid.) presenterer som et forebyggende tiltak er sosial støtte, som skjer gjennom nettverk som barna har, og skriver:

Det at barnet har en voksen kontaktperson i barnehagen som det kjenner tilknytning til, som det kjenner tillit til, og som det kan snakke med, er en viktig beskyttelsesfaktor og en forebyggende faktor. Alle trenger å ha minst én trygg tilknytning (Bowlby, 1953, referert i Lyngseth og Mørland, 2017).

Sosial støtte og nettverk anses dermed for å være av de mer sentrale faktorene for beskyttelse som barna har. Ved å ta et forebyggende perspektiv kan vi naturlig bevege oss over på det Folkehelseinstituttet (2011) kaller helsedeterminanter, altså risiko- og beskyttelsesfaktorer (s. 15). Groven og Rostad (2017) skriver at å hjelpe barn til å utvikle gode vennskap i barnehagen slik at alle har minst én venn, er svært viktig for at barn skal oppleve barnehagehverdagen som trygg, samt for at barnet skal trives. Nettverk er en veldig viktig faktor, og at barnet har minst en voksen som viser forståelse og interesse for barnet og dets opplevelser, en voksen barnet føler seg trygg på, vil være en viktig beskyttelsesfaktor for barnet (s. 59). Dette kan ses i sammenheng med det Gunnestad (2017) skriver om resiliens, og som er referert i underkapittel 2.1.5 om forebygging og tidlig innsats.

2.4.6 Risikofaktorer

Risikofaktorer er i følge Groven og Rostad (2017) faktorer i barnets selv, i barnets sosiale miljø og barnets familie, eller det kan også være faktorer i samfunnet, som øker sannsynligheten for utvikling av ulike vansker (s. 50).

Folkehelseinstituttet (2011) skriver i sin rapport om risikofaktorer i barnets miljø.

Risikofaktorer i barnets miljø kan være psykisk syke foreldre, konfliktfylt forhold mellom foreldre og ulike belastninger i hjemmemiljøet som for eksempel dårlig økonomi, lite sosial støtte og belastende, negative livshendelser (s. 19).

Folkehelseinstituttet (ibid) skriver også om risikofaktorer hos individet – altså barnet. Her skrives det at barn reagerer ulikt på samme type påvirkninger. Det vil være avhengig av ulike individuelle kjennetegn som for eksempel intelligens, biologisk risiko, samt somatiske sykdommer (s. 20). Kartlegging av og samtaler med barn vil være viktige arbeidsverktøy for å eventuelt avdekke behov for videre hjelp og støtte til det beste for barnet, og ut fra dets individuelle kjennetegn. På denne måten vil hjelp og støtte kunne tilpasses det enkelte barn, og på denne måten bidra til best mulig utvikling og hjelp.

Barn som er plassert i beredskaps- eller fosterhjem har også andre faktorer som bidrar til å øke risikoen for ulike vansker. I følge Ruud (2012, s. 198) kan barn som har erfart omsorgssvikt og/eller mishandling ha en opplevelse av seg selv som mindre verdt. En slik opplevelse og erfaringsbakgrunn over tid vil prege et barns selvbylde og opplevelse av egenverd. I følge Vinnerljung mfl. (2005, referert i Ruud 2012, s. 198) kommer fosterbarna dårligere ut også i skoleprestasjoner og utdanningsnivå. De som kommer aller dårligst ut er de barna som har flyttet mange ganger mellom flere omsorgsbaser.

Havik (2007, referert i Ruud 2012, s. 198) trekker frem en landsomfattende studie der fosterforeldre ble bedt om å beskrive problemer som fosterbarna deres hadde. Det ble i undersøkelsen avdekket at over 80 prosent av barna hadde store til meget store følelsesmessige vansker som angst eller depresjon, mens 31 prosent hadde store atferdsvansker. Tallene viser at mange fosterbarn strever, og at det krever mye tilrettelegging fra fosterforeldrenes side for en mest mulig positiv utvikling hos det enkelte barn.

2.4.7 Beskyttelsesfaktorer

Groven og Rostad (2017) skriver at beskyttelsesfaktorer er faktorer som reduserer virkningen av risikofaktorer i barnets liv. Beskyttelsesfaktorene er faktorer som på tross av risikofaktorer bidrar til at barnet kan vise god utvikling (s. 51).

Folkehelseinstituttet (2011) skriver også om beskyttelsesfaktorer i samme rapport som jeg refererte til i forrige kapittel. Her skriver de blant annet at det forebyggende arbeidet overfor barn må være med på å skape helsefremmende miljøer på alle arenaer. Det vil også være av betydning hvilken kvalitet hjemmemiljøet har da dette vil ha betydning for barnets utvikling, samt barnets psykiske helse (s. 20).

Det vil altså være av betydning at både hjemmet, nærmiljøet, barnehagen og skolen har fokus på å skape et helsefremmende miljø i et forebyggende perspektiv. Det vil være viktig at

arenaene rundt barnet har kunnskap om relasjoner og forebyggende arbeid. Systemet rundt barn og unge må ruste dem til å møte utfordringer på en adekvat måte. Med dette mener jeg at vi må bidra til at barna bygger nettverk og sosiale ferdigheter til å møte utfordrende situasjoner.

Ruud (2012, s. 199) skriver at det er mange faktorer som spiller inn på hvordan barn i fosterhjem greier seg. En av faktorene som kan virke i positiv retning ved flytting til en fosterfamilie, er at forventningene til barnet endres. Barn som plasseres i beredskaps- og fosterhjem kommer ofte fra sosialt belastede familier, og kan være vant til å bli møtt med forventninger om å ikke mestre hverdagen, bli trygdet eller falle ut av skolesystemet. I en fosterfamilie vil forventningene ofte være annerledes gjennom at barnet vokser inn i gode mønstre der for eksempel skolearbeid og jobb fremheves som viktig.

2.4.8 Barnehagen som organisasjon – en beskyttelses- eller risikofaktor?

Barnehagen er en viktig institusjon i samfunnet. Gjennom sitt fokus på utvikling, lek og læring er barnehagen viktig for barns allsidige utvikling. For barn med ulike utfordringer, for eksempel atferdsvansker, er det i følge Ogden (2015, s. 84) viktig med strukturerte miljø og strukturerte pedagogiske tiltak. Barn som er utsatt for, eller utsettes for vold og/eller overgrep har ofte atferdsproblemer, som tidligere skrevet. Å skape strukturerte miljø og strukturerte pedagogiske tiltak anses å være virkemidler i arbeidet med barn med særlige behov. Struktur har som mål å skape kontinuitet og sammenheng. For barn med sviktende atferdsregulering og selvkontroll er tydelige normer, regler og retningslinjer i barnehagen viktig for atferdskorrigerende og sosialisering. Ogden vektlegger videre sosialutjevning i et oppvekstperspektiv. Dette handler om å redusere individuelle forskjeller blant annet når det gjelder atferd eller sosial kompetanse. Særlig to forhold fremheves som sentrale når det kommer til barnehagens bidrag i arbeidet med barn med særskilte behov knyttet til blant annet atferd:

- generell kvalitetsheving av barnehagens tilbud
- tidlig hjelp og støtte til utsatte barn

Dersom barnehagene innfrir på blant annet disse punktene kan man se på barnehagen som en beskyttende faktor for barn som har utfordringer på ulike områder.

KAPITTEL 3 – METODE

I dette kapitlet skal jeg redegjøre for studiens metodologiske tilnærming. I forskningsstudien har jeg hatt et samfunnsvitenskapelig perspektiv. Innenfor samfunnsvitenskapen finnes det ulike metoder, og det skilles grovt sett mellom kvalitative og kvantitative metoder. De kvantitative metodene tar sikte på å tallfeste, og det brukes ofte spørreundersøkelser som metode for tilnærming og innsamling av data. Johannessen, Tufte og Christoffersen (2016) skriver at kvantitative metoder anvender tall når det kommer til analyse, i motsetning til kvalitative metoder som anvender tekst. Da kvantitative metoder tar sikte på tallfesting. I og med at jeg ikke var ute etter å finne ut av utbredelsen av fenomenet tverrsektorielt samarbeid, tidlig innsats og forebygging anså jeg ikke kvantitativ tenkning og metode som aktuelt for mitt prosjekt. Derimot valgte jeg å gå for en kvalitativ tilnærming og metode. De kvalitative metodene tar i følge Johannessen, Tufte og Christoffersen (2016) sikte på å forstå og hente frem forståelse og mening omkring ulike fenomener, og er det som er aktuelt å bruke i min studie.

3.1 Vitenskapelig tilnærming

I dette kapitlet skal jeg gjøre rede for den vitenskapelige tilnærmingen for studien. Det skal gjøres noen forskningsteoretiske refleksjoner, redegjøres for fenomenologi, hermeneutikk og valg av forskningsdesign. Vi hovedsak skiller vi mellom to typer vitenskapelig ståsted eller tilnærming: samfunnsvitenskapelig og naturvitenskapelig. Johannessen, Tufte og Christoffersen (2010) skriver

samfunnsvitenskapen har til hensikt å bidra med kunnskap om hvordan virkeligheten både i den lille og i store verden ser ut, og vi må da gå metodisk til verks. Denne studiens tilnærming er samfunnsvitenskapelig (s. 25).

Tema og problemstilling for denne studien har en samfunnsvitenskapelig tilnærming fordi den tar sikte på å bidra med kunnskap om samarbeidet mellom sektorer og fag i en kommune er. For å finne frem til denne kunnskapen er det nødvendig å gå metodisk til verks, gjennom en kvalitativ undersøkelse.

3.1.1 Forskningsteoretiske refleksjoner

I arbeidet med metode og vitenskapelig tilnærming er det viktig å gjøre noen forskningsteoretiske refleksjoner. I dette kapitlet skal jeg forsøke å gjøre noen refleksjoner knyttet til det forskningsteoretiske. Blant annet vil det alltid være slik at vår egen forforståelse vil spille en rolle for hele prosjektprosessen. Vår egen forforståelse omhandler blant annet våre egne erfaringer, vår faglige kunnskap og vårt barnesyn og læringssyn, og vil kunne være med på å påvirke fortolkningsprosessen. Johannessen, Tufte og Christoffersen (2016) skriver at alle mennesker møter verden med en forforståelse. Det handler om kunnskaper og oppfatninger vi har om virkeligheten. Ofte er det slik at vi ubevisst bruker våre oppfatninger og kunnskaper til å tolke det som skjer rundt oss. For meg handler det om min forforståelse av utsatte barn og systemet rundt barna. Jeg har en opplevelse av et system som fungerer til en viss grad når det gjelder forebygging, men avdekking og oppfølging har mangler. Dette vil i stor grad kunne påvirke både oppgavens validitet og reliabilitet. Befring (2002) skriver at validitet og reliabilitet handler om graden av tillit og troverdighet i forskningsarbeid (s. 113). I dette kapitlet kommer jeg konkret til å se validitet og reliabilitet opp mot egen forforståelse. Da det er fenomenet tverrsektorielt samarbeid som er i hovedfokus velger jeg kun å presentere min forforståelse omkring dette. Det betyr ikke at jeg ikke er bevisst egen forforståelse som gjelder andre relevante begreper knyttet til oppgaven og presentert i problemstillingen. Jeg går inn i forskningsarbeidet med en forforståelse omkring de ulike fenomenene som presenteres i problemstillingen – noe av det er det redegjort for i oppgavens innledning.

3.1.2 Fenomenologi og hermeneutikk

Johannessen, Tufte og Christoffersen (2016) skriver at fenomenologisk tilnærming handler om å få tak i folks erfaringer med og forståelse av fenomener (s. 78). I arbeidet med prosjektet skal jeg undersøke fenomenet *tidlig innsats* med fokus på psykisk helse. Jeg ønsker få frem ulike profesjoners erfaringer med og forståelse av tidlig innsats i arbeidet med forebygging av psykiske vansker. I og med at jeg ønsker å undersøke folks erfaringer med og forståelse av fenomenet tidlig innsats i forebyggingsarbeid, anser jeg det som naturlig å tenke at jeg skal ha en fenomenologisk tilnærming.

Videre skriver Johannessen, Tufte og Christoffersen (2016) at det er vanlig å analysere meningsinnhold i studier med en fenomenologisk tilnærming. Dette innebærer at fokuset er på innholdet i datamaterialet, og forskeren har en fortolkende tilnærming til innsamlet

datamateriale når det leses og bearbeides. Målet med en fortolkende tilnærming er nettopp å få frem og forstå meningen til intervjuobjektene (s. 171). Med bakgrunn i valgt problemstilling ønsker jeg å belyse hvordan et tverrsektorielt samarbeid kan bidra til å forebygge psykiske vansker hos barnehagebarn. For å finne svar på problemstillingen vil det være viktig å få frem intervjuobjektene forståelse, tanker og erfaringer, og bygge videre på dette gjennom en fortolkende tilnærming. Dette bringer oss naturlig over på hermeneutikk.

I følge Gilje og Grimen (1993) handler hermeneutikk om forsøkene på å avklare hva forståelse og fortolkning er. Det handler i følge dem om å se på hvordan forståelse er mulig, og samtidig se på de utfordringene fortolkning kan gi – det handler om deler og helhet både hver for seg og i en kontekst.

Med bakgrunn i at jeg velger å ta utgangspunkt i casesdesign med en fenomenologisk tilnærming hvor jeg er ute etter å få frem ulike informanternes erfaringer, tanker og meninger omkring et fenomen anser jeg hermeneutikk som et sentralt begrep for min oppgave. Gilje og Grimen (1993) skriver at man finner hermeneutikken relevant for samfunnsvitenskapen fordi datamaterialet som samles inn ofte består av handlinger, muntlige ytringer og tekster (s. 144). De muntlige ytringene vi får gjennom et intervju og teksten vi har sitter igjen med etter å ha transkribert intervjuet er med på å påvirke vårt syn på tema og gi oss nye innfallsvinkler og perspektiver. De nye innfallsvinklene gir oss utvidet forståelse nettopp fordi vi får andres erfaringer med et fenomen presentert. Samtidig vil det være viktig å være bevisst våre egne erfaringer og de påvirkningene disse kan ha på vår forståelse og fortolkning av andres erfaringer, tanker og meninger. Dette kaller Gilje og Grimen for forutsetninger, og bestemmer hva vi anser som forståelig og hva vi ser på som uforståelig, og hvordan vi forholder oss til datamaterialet.

Et sentralt begrep innenfor hermeneutikken er den hermeneutiske sirkel. Det er en sirkel eller spiral som i følge Gilje og Grimen (1993) peker på forbindelsen mellom det som skal fortolkes, den forforståelsen vi sitter med og den konteksten det skal fortolkes i. Det handler om sammenhengen mellom deler og helheten. Dette er begreper som må ses i sammenheng for å forstå den hermeneutiske sirkel. Gjennom arbeidet med masterprosjektet vil jeg arbeide med ulike deler, og disse delene vil utgjøre en helhet. Samtidig vil helheten også kunne være konteksten delene skal fortolkes i. Det er med andre ord ulike måter å se den hermeneutiske sirkel. Den hermeneutiske sirkel vil med andre ord være en prosess som pågår så lenge man

arbeidet med prosjektet, og påvirkes av forforståelse og fortolkninger.

Jeg vil presisere at det uansett forståelse, alltid vil være kun det – forståelse, og ikke sannheter.

3.1.4 Induktiv, deduktiv eller abduktiv tilnærming?

Å være induktiv innebærer i følge Postholm og Jacobsen (2012) at forskeren går ut i feltet med et helt åpent sinn. Dette innebærer for min del at jeg i intervjusituasjonen og i dokumentanalysen ikke skal ta hensyn til egen forforståelse. Det skal kun registreres det som sies i intervjuene, og det som leses i dokumentene. Da en fullstendig induktiv tilnærming ofte knyttes til den metodiske tilnærmingen som i vitenskapsteorien kalles for grounded theory ser jeg det slik at jeg ikke har en fullstendig induktiv tilnærming. Dette i hovedsak fordi jeg tar utgangspunkt i casestudie som design. Gjennom intervjuene gir jeg informantene rom for å komme med sine tanker og erfaringer knyttet til spesifikke fenomener. Ved at jeg skal ha et semistrukturert intervju, og dermed er åpen for informantenes svar så lenge de holder seg innenfor de bestemte kategorier vil jeg si at jeg dermed er åpen for hva praksisfeltet har å bidra med. Med bakgrunn i dette vil jeg si at intervjusituasjonene vil preges av en induktiv tilnærming.

Det motsatte av induktiv tilnærming er deduktiv tilnærming. Dette innebærer i følge Postholm og Jacobsen (2012) at forskeren i stor grad lar seg styre av egen forforståelse gjennom å ha klare hypoteser og tanker rundt det som vil komme frem gjennom intervjuene. Deduktiv tilnærming beskrives ofte som en lukket tilnærming. Jeg tenker at den deduktive tilnærmingen ofte vil kunne komme frem gjennom analysearbeidet. Dette fordi vi i stor grad lar oss påvirke av egne erfaringer og forforståelse i analysearbeidet. Det transkriberte intervjuet, altså narrativet, representerer analyseenhetenes erfaringer, tanker og meninger knyttet til et bestemt fenomen. Ut fra narrativet, altså den transkriberte teksten, vil vi som forskere ofte komme i en posisjon der vi vektlegger noe, og utelukker andre ting – og dette med bakgrunn i egen forforståelse.

En fullstendig induktiv eller deduktiv tilnærming vil være vanskelig å etterleve i kvalitativt forskningsarbeid. Kort oppsummert handler den deduktive tilnærmingen om at teori sjekkes mot praksis, og den induktive tilnærmingen tar utgangspunkt i praksis, som igjen kan danne utgangspunkt for teoribygging. Dette kalles abduktiv tilnærming. Jeg anser i mitt

forskningsprosjekt begge tilnærmingene som aktuelle, og dermed en abduktiv tilnærming. Det vil også være mulig å tenke at gjennom en induktiv tilnærming, altså der man gjennom observasjoner eller andre undersøkelser av praksis danner grunnlag for teoribygging, nettopp gjør det. I en kommuneorganisasjon vil man kunne erverve ny kunnskap om egen praksis, og med utgangspunkt i forskningsresultater og egen praksis kunne vurdere behovet for endring av praksis. Ved at forskningsresultatene kan føre til endringsarbeid kan man si at forskningsprosjektet og masteroppgaven har en viss grad av innovativ holdning, selv om resultatene kanskje ikke kan finnes representative for utdannings- og/eller helsesektoren nasjonalt.

3.1.5 Forskningsdesign: Casestudie

I et forskningsprosjekt velger man et design som utgangspunkt for gjennomføringen og utarbeidelsen av prosjektet. Risberg (2006) skriver at ordet design viser til forskningsprosjektets overordnede logikk som knytter våre data til de valgte forskningsspørsmål. Ordet design viser helt konkret til måten vi samler data på. For å presisere begrepet ytterligere brukes det ofte et mer avklarende begrep – metodisk design. Jeg vil i dette kapitlet redegjøre for valgt design. Samtidig vil jeg presisere at selv om man velger et design, vil man ofte berøre andre design og/eller vitenskapelige tilnærminger, og det vil altså ikke utelukkende være kun ett design.

Johannessen, Tufte og Christoffersen (2016) skriver at case som forskningsdesign er en prosess som blant annet innebærer at det må utarbeides en problemstilling, velges teori som forankring for studien, det må velges analyseenheter samt metoder for innsamling av datamateriale (s. 205). Jeg har for min studie valgt casedesign med en fenomenologisk tilnærming. Jeg skal bruke ”single-case”, altså enkel casedesign med flere enheter. Dette innebærer at jeg gjennom å gå i dybden i feltet skal undersøke et fenomen. Johnsen (2006) skriver at det som regel er enklere å samle inn datamateriale, samt og analysere innsamlede data om man velger å bruke enkel casedesign med flere enheter (s. 113). Fenomenet som skal undersøkes ved å gå i dybden er studiedeltakernes opplevelse av samarbeidet på tvers av sektorer og fag, med fokus på struktur for samarbeid til det beste for utsatte barn.

Gjennom min undersøkelse skal jeg ta utgangspunkt i en organisasjon, nærmere bestemt en kommune når jeg skal undersøke samarbeidet mellom sektorer og fag med fokus på

forebygging og tidlig innsats. Ved at jeg skal gå nærmere inn på et spesifikt fenomen, samarbeid, har jeg vurdert case som det designet som vil være mest relevant for mitt prosjekt. Dette fordi casedesign i følge Johannessen, Tufte og Christoffersen (2016) handler om studien av det spesifikke.

Jeg har videre gjort vurderinger i forhold til hvilken type casestudie jeg skal gjennomføre. Gjennom disse vurderingene har jeg kommet frem til at det er enkeltcasestudie som vil være aktuelt for mitt prosjekt. Videre har jeg vurdert det slik at jeg skal ta utgangspunkt i flere analyseenheter. Kort oppsummert skal jeg ha en enkeltcasestudie med flere analyseenheter.

For å kunne besvare problemstillingen min på best mulig måte har jeg vurdert det slik at jeg må ha informanter som representerer to sektorer – utdanning og helse. Informantene vil være datainnsamlingsenheter og analyseenheter. Jeg får datamateriale fra hver enkelt informant og med utgangspunkt i innsamlet datamateriale analyseres dette. Om vi ser dette på et systemnivå, altså rent organisasjonsmessig, vil man kunne se dette på en litt annen måte ved at hver enkelt informant er datainnsamlingsenhet, mens sektorene utgjør analyseenhetene.

3.2 Kvalitativ metode

Jeg ønsker å gjennomføre en kvalitativ undersøkelse med en fenomenologisk tilnærming. Dalland (2012) skriver at de kvalitative metodene har som mål å fange opp opplevelser og meninger. Dette er informasjon som ikke lar seg tallfeste eller måle. De kvalitativt orienterte metodene går i større grad i dybden. Dette resulterer oftere i færre undersøkelsesenheter da kvalitative undersøkelser ofte gir mange opplysninger som må analyseres. Kvalitativ datainnsamling skjer i direkte kontakt med feltet, og har som mål om å gi helhetlig forståelse gjennom å se på sammenhenger og helhet (s.112-113).

Med utgangspunkt i avsnittet over kan vi se at kvalitativ metode handler om å få frem og fange opp andres opplevelser og meninger som igjen danner grunnlag for forståelse, fortolkning og analyse. Et kvalitativt metodevalg vil dermed være det som kan gi meg det største bilde av sektorenes og analyseenhetenes forståelse av fenomenet tidlig innsats.

3.2.1 Utvalg av informanter og informasjonskilder

De metodene som brukes for å finne svar på problemstillingen i min studie er intervju og dokumentanalyse. Dette betyr at det gjøres en metodetriangulering.

Johannessen, Tufte og Christoffersen (2016) skriver at det finnes ulike utvalgsstrategier når det kommer til å velge informanter for undersøkelser. Blant annet presenterer de strategisk utvalg. Dette handler om å rekruttere informanter man vet har kjennskap til fenomenet som skal undersøkes. Forskeren bestemmer seg først for målgruppen som skal delta, og sikrer at målgruppen bidrar til nødvendige data (s. 116-117). Jeg skal som det fremkommer av innledningen undersøke arbeidet med tidlig innsats samt det forebyggende arbeidet i forhold til psykisk helse hos barn. Undersøkelsen skal som tidligere skrevet gjennomføres i ulike sektorer. Dette betyr at oppgaven vil ha et tverrsektorielt perspektiv.

Jeg tenker at ved å gjøre et strategisk utvalg av informanter vil man ha større sjanse for å få svar på det jeg spør om. Intensjonen med å gå inn i arbeidet på denne måten er å få frem ulike profesjoners syn på hvordan man gjennom systematisk samarbeid kan forebygge psykiske vansker hos barnehagebarn med fokus på tidlig identifikasjon og innsats. Det strategiske utvalget mener jeg kan ses på som en styrke ved oppgaven.

3.2.2 Metodetriangulering

For å få tilstrekkelig, og et helhetlig bilde av fenomenet samarbeid mellom ulike sektorer, valgte jeg i denne studien å gjennomføre en såkalt metodetriangulering. Dette innebærer i følge Johannessen, Tufte og Christoffersen (2016) at forskeren bruker ulike metoder i sitt feltarbeid. Det kan være for eksempel både intervju og dokumentanalyse.

Metodetriangulering kan også bety at forskeren ikke bare tar utgangspunkt i flere settinger (s. 232).

For denne studien har metodetrianguleringen skjedd gjennom en kvalitativ tilnærming. Det har vært gjennomført kvalitative intervjuer med ulike profesjoner, og det vil dermed bety at jeg har tatt utgangspunkt i flere settinger.

Samtidig ønsket jeg å ta utgangspunkt i utarbeidede dokumenter i organisasjonen som omhandler tidlig innsats, tverrsektorielt samarbeid og forebyggende psykisk helsearbeid. Ved å ta utgangspunkt i utarbeidede dokumenter var et naturlig å gjennomføre en dokumentanalyse. Ved å ta i bruk metodetriangulering vil også resultatenes troverdighet øke – altså validiteten. Det stilles også krav om at de ulike kildene er sammenlignbare.

Dokumentene har både omfattet fenomenene isolert eller sett i en kontekst.

3.3 Dokumentanalyse og utvalg av dokumenter

Dokumentanalyse er i følge Johannessen, Tufte og Christoffersen (2016) en type kvalitativ innholdsanalyse. Formålet er å samle inn data som analyseres for å få frem sammenhenger og annen informasjon som vil kunne være relevant for de forhold vi ønsker å undersøke og studere (s. 99). I denne studien vil det være aktuelt å analysere ulike dokumenter som omhandler barnehagen som felt, men også andre deler av kommunen som organisasjon. Særlig interessant er dokumenter som i en eller annen grad omtaler samarbeid og strukturer for samarbeid, samt dokumenter som redegjør for arbeid med forebygging og avdekking av vold og overgrep mot barn. Det er viktig å være reflektert når man tar i bruk dokumentanalyse. Bruk av dokumentanalyse skiller seg i følge Thagaard (2013, s. 59) fra data som er samlet inn i felten gjennom at dokumentene er skrevet for andre formål enn det de blir brukt til av forskeren. Å tenke gjennom hva som er avsenders, eller forfatters intensjoner med det aktuelle dokumentet er lurt. De dokumentene som skal brukes i forbindelse med denne studien vurderes som særlig relevante for studien da de blant annet omhandler kvaliteten på de tjenestene som gis til barn gjennom samarbeid på tvers av sektorer og fag.

Når det skal gjennomføres dokumentanalyser må det gjøres et dokumentutvalg, noe som delvis skjer under innsamlingen av teori. Man leser og tolker ulike tekster, og dermed vil problemstillingen belyses bedre. Dette fører i følge Grønmo (2004, referert i Johannessen, Tufte og Christoffersen, 2016) til at forskeren også finner andre tekster som vurderes som relevante. I og med at jeg har fokus på samarbeid på tvers av sektorer til det beste for barn og unge, samt forebyggingsperspektivet, er det relevant å se på dokumenter som dreier seg om dette. Jeg har gjennom min dokumentanalyse fått tilgang til dokumenter internt i kommunen som forteller noe om samarbeidsstrukturer for samarbeid på tvers av sektorer og fag, samt forebygging. For å få et bilde av kaskommunens arbeid på tvers av sektorer til det beste for vold- og/eller overgrepsutsatte barn er det naturlig at plandokumenter som omtaler samarbeid på tvers tas med i dokumentanalysen.

3.3.1 Styrker og svakheter ved dokumentanalyse som metode – noen refleksjoner

Når det gjelder å gjennomføre en dokumentanalyse er det slik at man leter etter dokumenter som sier noe om det fenomenet man forsker på, naturlig nok. En av svakhetene ved bruk av dokumentanalyse er at forskerens bakgrunn, i dette tilfellet min bakgrunn, kan påvirke

utvelgelsen og tolkningen av tekstene. Dersom forskeren har et snevert blikk på utvelgelsen av tekster kan utvelgelsen bli skjev, og tekstene som velges kan være relativt ensformige. Andre svakheter kan være at tekster som i utgangspunktet er relevante for problemstillingen utelates fordi forskeren ikke synes tekstene passer inn i studien.

Som alltid er det også styrker ved et metodevalg. Noen av styrkene ved bruk av dokumentanalyse som metode er at man kan få verdifull informasjon dersom man foretar utvelgelsen av dokumenter gjennom et utvidet perspektiv. Som det fremkommer i delkapitlene over er det i stor grad offentlige styringsdokumenter som ligger til grunn for dokumentanalysen. I tillegg er det også lokale plandokumenter som omhandler studiens tema. For studiens tema og problemstilling mener jeg at det er viktig at jeg gjennom dokumentanalysen belyser offentlige styringsdokumenter fordi de gir meg verdifull informasjon om staa i sektorene som arbeider med barn, vold og overgrep.

3.4 Kvalitativt forskningsintervju

Johannessen, Tufte og Christoffersen (2016) skriver at intervjuer egner seg når forskeren har behov for å gi informantene større muligheter for å uttrykke seg. Gjennom intervju kommer folks erfaringer og oppfatninger i større grad frem (s. 145). Jeg har intervjuet et antall personer. Målet med intervjuene har vært å hente ut deres erfaringer, tanker og oppfatninger rundt bestemte fenomener.

3.4.1 Intervjuguide

Det ble utarbeidet en intervjuguide som dannet grunnlag for gjennomføringen av intervjuene. I følge Johannessen, Tufte og Christoffersen (2016) brukes intervjuguides i ulike typer intervju. Det er ikke et spørreskjema, men derimot en liste over spørsmål som skal gi svar på undersøkelsens problemstilling. En intervjuguide er bygget opp ved å vanligvis ha en bestemt rekkefølge på tema og spørsmål (s. 149). Intervjuguiden ser jeg på som et hjelpemiddel i gjennomføringen av intervjuene. Den inneholder spørsmål, der rekkefølgen på spørsmålene ikke er relevant. Intervjuguiden er bygget opp på en måte som gir den en viss progresjon. Fra de mer enkle spørsmålene om utdanning og yrke, til spørsmålene som omhandler tema for studien.

3.4.2 Gjennomføring av intervjuene

Intervjuene har vært gjennomført som én-til-én-intervju. Dette er en type intervju som i følge Johannessen, Tufte og Christoffersen (2016) brukes når vi ønsker fyldige og detaljerte beskrivelser omkring informantenes forståelse, følelser og erfaringer knyttet til fenomener.

Selve gjennomføringen av intervjuene i forskningsprosjektet skal skje semistrukturert. Dette er intervjuer som har en overordnet intervjuguide som utgangspunkt.

Spørsmålsformuleringene er åpne, og vil gi informanten handlingsrom til å komme med sine tanker, meninger og erfaringer knyttet til spørsmålets innhold. Rekkefølgen på intervju spørsmålene er heller ikke relevant for selve gjennomføringen (s. 148).

Jeg anså det som viktig at alle informantene fikk de samme spørsmålene for å kunne analysere datamaterialet med et relativt likt utgangspunkt. Det har selvfølgelig vært en vurdering underveis i arbeidet om det skal utarbeides ulike intervjuguider til hver av sektorene, eller om spørsmålene er så åpne at de kan besvares uavhengig av hvilken sektor og hvilket ledd i organisasjonen informantene representerer. Erfaringen jeg sitter igjen med etter å ha gjennomført intervjuene er at intervjuguiden var utarbeidet på en universell måte, altså at spørsmålene kunne besvares av de ulike deltakerne.

3.4.3 Styrker og svakheter ved intervju som metode – noen refleksjoner

I denne studien har jeg valgt å bruke både dokumentanalyse og intervju som metoder for innsamling av data. I dette delkapitlet skal jeg reflektere kort over styrker og svakheter ved valg av intervju som metode for innsamling av data.

Med bakgrunn i det jeg har skrevet tidligere om forskerens etiske og juridiske ansvar, der det ble presentert at informanter skal samtykke i å delta i en undersøkelse, anser jeg dette som en mulig svakhet eller utfordring ved min oppgave. Dersom en eller flere av mine påtenkte informanter ikke ønsker å delta i min undersøkelse kan dette føre til at oppgavens validitet og reliabilitet påvirkes. Andre mulige utfordringer ved bruk av intervju som metode kan være informantenes forforståelse og virkelighetsoppfatning – også ulike forstyrrelser under selve intervjuet vil kunne gi svakheter i resultatene. Det er derfor viktig at man tar ulike forhåndsregler knyttet til blant annet lokasjon for intervju, og eventuelt utstyr til bruk ved intervjuene.

På den andre siden mener jeg det vil være en styrke å bruke intervju som metode i en undersøkelse som denne. Dette fordi man gjennom intervju ofte får frem informantenes egne

erfaringer, oppfatninger og meninger omkring temaet som undersøkes.

Antall informanter kan både være en styrke og en svakhet. For mange informanter vil kunne gi alt for mye datamateriale som vil ta mye av tiden ved at det må transkriberes og analyseres. På den andre siden vil for få informanter, noe som kan bli utfallet dersom noen av mine påtenkte informanter ikke ønsker å tilslutte seg undersøkelsen, eller underveis i prosessen velger å trekke seg. Også dette vil kunne påvirke oppgavens validitet og reliabilitet – og muligheten for å vurdere om oppgavens resultater er representative for sektorene eller ikke.

3.5 Bearbeiding av datamaterialet

I dette delkapittelet skal det kort gjøres rede for hvordan bearbeidingen av datamaterialet har foregått. Bearbeidingen av datamaterialet gjøres med utgangspunkt i variablene dokumenter og intervju, og skjer gjennom analyser.

3.5.1 Dokumentanalysen

Grønmo (2004, referert i Johannessen, Tufte og Christoffersen, 2010, s. 99) omtaler dokumentanalyse som en type kvalitativ innholdsanalyse der forskeren samler inn data som deretter analyseres med mål om å få frem viktige sammenhenger og relevant informasjon om det eller de forhold og fenomener som studeres.

Johannessen, Tufte og Christoffersen, 2010, s. 99-100) skriver at vi gjerne deler dokumenter inn etter ulike forhold. De forholdene man gjerne deler dokumentene inn etter er type, form og innhold.

Når Johannessen, Tufte og Christoffersen (ibid.) skriver om type dokumenter refererer de til tre ulike kilder: primærkilde, sekundærkilde og tertiærkilde. Primærkilden kan være for eksempel øyenvitneskildringer. Forskningsrapporter, doktoravhandlinger og fagfellevurderte tidsskriftsartikler er andre eksempler på primærkilder. Når det snakkes om sekundærkilder i sammenheng med type dokumenter er det ofte kilder som refererer, henviser til eller bygger på primærkilden. Siste type dokumenter er tertiærkilder som handler om data som er fortolket av andre og som man skal være varsomme med å bruke uten å gjøre undersøkelser rundt dem først. For eksempel kan ordbøker og reiseguide-bøker være tertiærkilder.

Johannessen, Tufte og Christoffersen, 2010, s. 100) skriver videre om dokumenters form, som deles inn etter følgende prinsipp: skriftlige dokumenter, visuelle dokumenter og

lyddokumenter. Førstnevnte er fremstillinger som er nedskrevet. Visuelle dokumenter er dokumenter som er fremstilt gjennom bilder og film. Lyddokumentene er gjerne opptak av muntlige fremstillinger.

Det siste forholdet vi kan dele dokumentene inn i er innhold. Her skiller vi i følge Johannessen, Tufte og Christoffersen, (ibid.) blant annet på meningsytring og faktainnhold. Dokumenter kan være enten objektet til forskningen eller kilder til forskningen, eller begge deler. Samtidig kan dokumentene også være både hovedkilder og tilleggsdata.

I arbeidet med denne studien tas det i bruk dokumentanalyse med utgangspunkt i både primær og sekundærkilder, samt skriftlig dokumenter og lyddokumenter. Lyddokumentene fremkommer av intervjuene, og må transkriberes.

3.5.2 Transkribering og analyse av intervju

Som en naturlig del av en kvalitativ undersøkelse, med formål om å få frem relevant informasjon om et fenomen ble det gjennomført intervjuer med bruk av lydopptaker. I etterkant av at intervjuene gjennomført var det naturlig å starte arbeidet med å transkribere intervjuene. Kvale og Brinkmann (2015, s. 209) skriver at når intervjuene transkriberes fra muntlig til skriftlig form blir intervjusamtalene strukturert. Dette gjøres for å få bedre oversikt da det i transkribert format er bedre egnet for analyse. Struktureringen anses som en begynnelse på selve analysen. Jeg anser det som viktig å transkribere intervjuene umiddelbart etter at intervjuene er gjennomført. Dette handler om å ha selve intervjusituasjonen ferskt i minne, og dermed kunne gå tilbake til det visuelle minnet fra selve intervjuene og kunne koble ulike elementer til det som blir sagt. Dette kan for eksempel være mimikk osv. Analysen av intervju skal skje med utgangspunkt i empiri. Johannessen, Tufte og Christoffersen (2016) skriver følgende om det å analysere med utgangspunkt i empiri:

Analysen tar som regel utgangspunkt i en tekst der forskeren forsøker å skape en forståelse av en tekst (for eksempel transkriberte intervjuer). Forskeren studerer deler eller elementer av en tekst. Delene og elementene påvirker meningen forskeren finner i helheten, og denne meningen vil igjen påvirke forståelsen av de ulike delene og elementene. Målet er å avdekke et budskap eller en mening, å finne et mønster i datamaterialet (s. 213).

Med utgangspunkt i dette kan vi se at det er sentralt å lese og analysere tekst, altså de

transkriberte intervjuene. Kvale og Brinkmann (2015, s. 206) skriver om meningsstrukturering gjennom narrativer. De viser her til at narrativer handler om handlingsforløpet i en fortelling, og er en av fem måter å analysere kvalitative data på.

3.6 Reliabilitet og validitet

Johannessen, Tufte og Christoffersen (2010, s. 36) skriver om datamaterialets pålitelighet og viser til begrepet reliabilitet. Reliabilitet, altså spørsmålet om datamaterialets pålitelighet er i forskningsøyemed et grunnleggende spørsmål å stille. Begrepet knytter seg til nøyaktigheten av de data som undersøkelsen gir, hvilke data som brukes, måten data samles inn på og måten innsamlet datamateriale bearbeides på.

Johannessen, Tufte og Christoffersen (ibid.) skriver videre at det er ulike måter å teste datamaterialets reliabilitet. For eksempel kan det å gjenta samme undersøkelse på samme gruppe på ulike tidspunkt for å finne ut om reliabiliteten, altså påliteligheten er lav eller høy. Dersom man får likelydende resultater kan man si at reliabiliteten er høy. En annen måte å måle en studies reliabilitet er at flere ulike forskere undersøker samme fenomen, og avhengig av om forskerne kommer frem til samme resultat eller ikke blir studiens reliabilitet lav eller høy.

En studies validitet handler i følge Johannessen, Tufte og Christoffersen (2010, s. 66) om hvor godt, eller relevant, datamaterialet representerer fenomenet. I forskningsøyemed brukes begrepet gyldighet for å forklare validitet. Lund (1996, referert i Johannessen, Tufte og Christoffersen, 2010, s. 67) skriver at validitet ikke må oppfattes som noe absolutt, som om datamateriale enten er valid eller ikke.

I oppgavens avslutning vil reliabilitet og validitet drøftes ytterligere.

KAPITTEL 4 – PRESENTASJON AV RESULTATER

I dette kapitlet skal jeg presentere resultatene av dokumentanalysen og intervjuene.

Dokumentene som dokumentanalysen bygger på er lokale plandokumenter som omtaler samarbeid på tvers av sektorer sett og forebygging vold og overgrep mot barn.

Intervjuene som er gjennomført har gått fra å være lydfiler, såkalte lyd dokumenter, til å bli tekster – og dermed skriftlige dokumenter som gjerne anses for å være primærkilder fordi det kommer fra enkeltindividens erfaringer fra forhold i samfunnet som vi ønsker å studere nærmere. Resultatene fra analysene av funn vil bygge grunnlaget for drøfting opp mot studiens teorigrunnlag og problemstilling.

4.1 Resultatene fra dokumentanalysene

I dette kapitlet presenteres resultatene fra dokumentanalysen. Utgangspunktet for dokumentanalysen har vært å analysere ulike dokumenter som har som formål å ivareta barnets beste med særlig vekt på kategorien samarbeid til barnets beste. Jeg har i kommunen min fått tilgang til tre ulike dokumenter som forteller om arbeidet med samarbeid på tvers av sektorer og fag, samt arbeidet med forebygging av vold og overgrep.

4.1.1 Plandokument – tverrfaglig team

Som en del av et større prosjekt og satsning på forebygging og tidlig innsats har kaskommunen opprettet et tverrfaglig team. Dette teamet er et team som har vært operativt over en lengre periode, men som har blitt lite brukt av både foreldre og fagpersoner i barnehage og skole. Som et forsøk på å få bredere deltakelse har kommunen nylig valgt å endre navnet på det tverrfaglige teamet. I et av dokumentene fremkommer det at teamet skal være et lavterskel-tilbud til alle som har behov for veiledning og hjelp, og at saker som hovedregel diskuteres på anonymt grunnlag, men at spesifikke saker kan diskuteres med foreldre/foresattes samtykke.

Selve prosessen og veiledningen foregår i følge plandokumentet gjennom at foresatte og/eller fagpersoner fra barnehage, skole, helsestasjon, skolehelsetjenesten eller andre enheter som har befatning med barn og familier melder saker til det tverrfaglige teamet. Deretter blir de respektive personene innkalt til møte, hvor saken presenteres av foreldre/foresatte og/eller fagpersonene. Når bekymringen er presentert vil teamet sammen reflektere og drøfte saken. Etter at teamet har drøftet saken, reflekterer de over hva som kan være riktige og viktige tiltak

å igangsette ut fra den beskrevne situasjonen. I og med at tilbudet er et lavterskel-tilbud er tilbudet også gratis.

Hovedfunnene i dette dokumentet viser at det finnes et møteforum der ansatte som arbeider med barn har mulighet til å melde saker, og dermed få støtte og hjelp til saker som oppleves som vanskelige. Som et resultat av at møteforumet og teamet har vært lite kjent blant ansatte i organisasjonen har kommunen valgt å endre navnet på teamet som et forsøk på å øke deltakelse og bruk.

4.1.2 Politisk vedtak – kompetanseløft innen forebygging av vold og overgrep

I løpet av de to siste årene har det blitt satt i gang en del i forbindelse med å gi ansatte kompetanseløft innen forebygging av vold og overgrep mot barn. Som en del av dette arbeidet har også politikerne i kommunen tatt sitt ansvar gjennom å gjøre vedtak om å arbeide systematisk med et program for helsefremmende og forebyggende arbeid.

Utredningen i forbindelse med politisk behandling viser til omfangsstudier som viser at en betydelig andel barn i Norge utsettes for vold og overgrep, hvor det også fremkommer at ansatte i barnehager, skoler, kommunale hjelpeapparat og spesialisthelsetjenesten oppdager for få barn som er utsatt for vold og/eller overgrep.

Det fremkommer videre av dokumentet at kommunen over en periode på to år har gjennomført kompetanseutvikling på tvers, hvor både ansatte i barnehage, skole og annet kommunalt hjelpeapparat har deltatt. Kommunestyret i kommunen fattet med bakgrunn i saksutredningen og det arbeidet som hadde vært gjennomført og det arbeidet som var planlagt gjennomført et prinsipielt vedtak om å innføre et program for forebygging av vold og overgrep. Programmet har som mål å trygge de ansatte på barns seksualitet, og det å snakke med barn om vold og overgrep. Det handler om å gi barna et språk, samt trygghet og mot til å snakke om de vanskelige tingene dersom de skulle komme opp i situasjoner der det er nødvendig å si ifra.

Det politiske vedtaket viser i korte trekk at kommunen aktivt har valgt å satse på kompetanseutvikling på et område som har store forbedringspotensialer.

Kompetanseutviklingen har vært gjennomført på tvers, der alle som arbeider med barn og unge har deltatt. Det gjennomføres også kurs for alle nytilsatte. Målet med programmet som er vedtatt tatt i bruk er å trygge både ansatte og barn i arbeidet med forebygging og avdekking

av vold og overgrep.

4.1.3 Interkommunal plan mot vold i nære relasjoner

Med bakgrunn i blant annet NOU 2017:12 om svikt og svik, samt satsning på forebygging av vold og overgrep mot barn har flere av kommunene i regionen gått sammen for å utarbeide en interkommunal plan mot vold i nære relasjoner. Plangruppa har bestått av helsefaglig personell fra de ulike kommunene. Planen er ikke ferdigstilt, men under utarbeidelse.

Planen er delt i tre deler og redegjør for definisjoner, mål, mandat og organisering, samt bakgrunn, situasjonsbeskrivelse og strategier for å holde planen levende i første del. Planens andre del redegjør for en del av teorigrunnlaget – blant annet forebygging og synliggjøring og samarbeid og samordning med fokus på delingskultur. Tredje del i dokumentet redegjør for plan og tiltak. I denne dokumentanalysen skal jeg gjøre rede for mål, mandat og situasjonsbeskrivelse fra første del og forebygging, samarbeid og samordning fra andre del.

Handlingsplanens mål er å stå samlet som en styrket enhet i arbeidet med forebygging av vold i nære relasjoner på tvers av kommunegrensene. Arbeidsgruppa har vært tildelt et mandat som har vært å utarbeide en interkommunal plan som ivaretar faktorer som skal forebygge vold i nære relasjoner. Handlingsplanen er forankret over flere nivåer, både interkommunalt og lokalt i kommunene – men ikke ferdigstilt og dermed ikke politisk behandlet i den enkelte kommune. Dokumentet viser til at det i 2018 ble gjort en gjennomgang av voldssaker knyttet til barn. Dette arbeidet ble gjort i samarbeid med politiet og den interkommunale barneverntjenesten, med utgangspunkt i statistikk fra disse enhetene. Funnene viser at det er barn som lever under omsorgsforhold som ikke er akseptable, og redegjør videre for at det er behov for ytterligere kompetanse på dette feltet i regionen. Et sentralt punkt i arbeidet med forebyggende arbeid er å ha strategier for å gjøre en plan til et levende dokument. Dette har arbeidsgruppa gjennom perioden de har arbeidet med den gjort seg opp tanker om, og trekker frem flere punkter som er relevante for ansatte i kommunene:

- Gjenkjennelige og konkrete tiltak og rutiner
- Hver kommune har ansvar for å følge opp den interkommunale planen.
- Regelmessig opplæring, samarbeid og evaluering.

Det regionale samarbeidet vektlegges videre som sentralt for å sikre at planen holdes levende, og med utgangspunkt i felles opplæring, informasjonsutveksling, oppfølging av tiltak, evaluering og forankring som tiltak.

Kommunene i regionen arbeider i følge dokumentet med å kartlegge kompetansebehov, samt sette i gang tiltak og holde fokus på å gi trygge oppvekstvilkår i hele regionen. Dette er en del av forebyggingsarbeidet som skal ha fokus. Også en del konkrete tiltak som allerede er i daglig drift i regionen presenteres, blant annet:

- Tiltakskort (rutiner)
- Program for forebygging av vold og seksuelle overgrep mot barn og unge.
- Ressursteam i barnehage og skole.
- Interkommunale fagsamlinger.

Gjennom det interkommunale samarbeidet hvor kommunene har gått sammen for å utarbeide en felles plan er et av målene å lære av hverandres tiltak og tilbud. Gjennom å lytte og lære av hverandres tiltak og tilbud styrkes fagkompetansen både internt i kommunene, men også på tvers av kommunegrensene. Økonomi og ressurser oppgis å være utfordrende.

Å samarbeide og samordne tiltak og tilbud handler i følge dokumentet å bygge en delingskultur for et tryggere samfunn. Det at kommunene på tvers arrangerer felles kurs innenfor temaet for å gi kompetanseheving fremheves som viktig. Også hospitering på tvers presenteres som et tiltak som kan bygge en godt samarbeid med utgangspunkt i deling. Av planen fremkommer det også at felles kunnskap og holdninger i hjelpetjenestene vil øke sjansen for å oppdage og stoppe vold og overgrep. Samarbeid på tvers av kommunale tjenester sentralt, også fordi barn og unge lever sine liv på mange ulike arenaer.

Funnene fra plandokumentet viser i korte trekk til et behov for å stå samlet som en styrket enhet i arbeidet med forebygging av vold. Det tenkes at man på tvers av kommunegrensene har bidra til å støtte hverandre etter behov. Planen utarbeides med bakgrunn i NOU 2017:12 om svikt og svik. Det har også i regionen vært satset på forebygging av vold og overgrep mot barn, og dermed har kommunene valgt å utarbeide en interkommunal plan mot vold i nære relasjoner. Dokumentet viser til at det er barn som lever under omsorgsforhold som ikke er akseptable, og viser med utgangspunkt i dette at det er behov for kompetanseutvikling på forebygging og avdekking av vold og overgrep. Plandokumentet viser også til at samarbeid og samordnede tiltak og tilbud i stor grad handler om å bygge delingskultur for et tryggere samfunn.

4.2 Resultatene fra intervjuene

I dette kapitlet skal resultatene fra intervjuene presenteres. I denne studien ble én barnehagestyrer, tre barnehagelærere, en helsesykepleier, en lege og en barnevernspedagog intervjuet. Resultatene fra intervjuene presenteres med utgangspunkt i yrkesgrupper. Der det er flere enn én fra samme yrkesgruppe vil det brukes nummer for å skille dem fra hverandre.

4.2.1 Barnehagestyrer

Barnehagestyreren er barnehagens øverste leder, og har det overordnede ansvaret for at alle barn opplever trivsel og trygghet gjennom barnehagehverdagen. I og med at barnehagestyreren har en overordnet rolle i barnehagen, var det naturlig å intervjuer en av kommunens barnehagestyrere. Barnehagestyreren er førskolelærerutdannet, og har arbeidet i barnehage i over 30 år. Vedkommende har også arbeidet i skoleverket en tid, men i hovedsak arbeidet som kombinert styrer og pedagogisk leder.

Når barnehagestyreren skal fortelle om sine arbeidsoppgaver og/eller erfaringer knyttet til volds og-/eller overgrepssatte barn blir hun stille, før hun åpner med:

«Jeg har meldt i fra til barnevernet to ganger. Begge gangene har det vært mistanke om seksuelle overgrep. Barna endret atferd betraktelig, og viste tegn til både angst og depresjon. I disse sakene har jeg meldt direkte til barnevernet. Det kan også gi noen utfordringer. Barna har fortalt om overgrepene, og beskrevet dem. Den gang gikk det lang tid før det ble meldt fra, siden personalet gikk over tid og bekymret seg.»

Barnehagestyrer

Videre forklarer barnehagestyrer at i arbeid med barn i barnehage, og skole, er man forpliktet til å observere og registrere, og melde i fra dersom observasjoner eller registreringer gir informasjon som andre bør instanser bør vurdere. Samtidig legger hun vekt på at det er viktig å være nøytral og objektiv, da det er for gjort å tolke det man ser eller hører. I etterkant av observasjon eller registrering sier barnehagestyrer at det kan det være greit å reflektere over det man har fått av informasjon. Jeg tolker det slik at noe av det viktigste arbeidet vi gjør i barnehagen er å observere og dokumentere, fordi man får så mye kunnskap om barnet på alle områder som er viktig i arbeidet med både forebygging og avdekking av vold og overgrep. Det kan være grunnleggende å få kunnskap om barn gjennom observasjon og dokumentasjon for å kunne fange opp avvik, samt stå tryggere dersom man avdekker avvik som må meldes videre til andre instanser.

«I de aller fleste tilfeller der det avdekkes vold og/eller overgrep mot barn, så kommer det som et lyn fra klar himmel»

Barnehagestyrer

Når barnehagestyrer blir spurt om hvilke utfordringer hun ser i arbeidet med volds- og/eller overgrepsutsatte barn svarer hun konkret at hun ikke ser utfordringer i det å arbeide med utsatte barn. Barna skal få den støtten og veiledning de trenger, på lik linje med andre barn. Jeg forstår det barnehagestyreren sier som at alle barn, uavhengig av hva de måtte ha med seg i bagasjen sin har de krav på støtte og veiledning, og et tilpasset tilbud. Noen barn har utvidede behov for hjelp og støtte, og da har man som voksen ansvar for å ha ekstra fokus på dem.

Det barnehagestyreren derimot ser som en utfordring er usikkerheten temaet vold og overgrep skaper blant ansatte. Hun forklarer at meldeplikten er til det beste for barna, og at det er en utfordring at det i mange saker tar lang tid før man avdekker og melder videre saker det barn blir utsatt for vold og/eller overgrep. Det barnehagestyrer trekker frem som utfordrende er at sakene er veldig tøffe å stå i – først sjokk når det avdekkes, så kommer hele prosessen det medfører. I de aller fleste tilfeller der det avdekkes vold og/eller overgrep mot barn, så kommer det som et lyn fra klar himmel. Jeg forstår det barnehagestyreren forteller om utfordringene slik at ansattes mangel på trygghet påvirker kvaliteten på arbeidet med forebygging og avdekking av vold og overgrep – og at det er ulike årsaker til at vold- og overgrepssaker er vanskelige.

De viktigste grepene en kan ta når det kommer til tidlig innsats i arbeidet med volds- og overgrepsutsatte barn mener barnehagestyrer er forebygging. Forebygging handler om alt fra å lage planer som forteller hvordan man håndterer situasjonene når de dukker opp til å snakke om det i personalgruppa for å trygge hverandre på å tåle å stå i slike situasjoner, noe som mangler. Barnehagestyreren mener også at informasjon til foreldrene på foreldremøter er viktig, det gjør både ansatte og foreldre oppmerksomme på temaet. Andre måter man kan arbeide forebyggende er gjennom aktivt arbeid med barna. Det handler om å gi dem ord og begreper for å fortelle hva som er greit, og ikke greit. Det handler om å trygge barna på egne og andres grenser, det å tørre å si i fra dersom noe er ugreit. Barnehagestyreren forteller videre at de er heldige som har hatt fokus på dette over en kort tid, da de har et kommunestyrevedtak som sier at de skal arbeide forebyggende med temaet. Når man selv blir usikker på om noe er ugreit med barn, så kan et av grepene være å drøfte observasjoner og dokumentasjon anonymt med helsesykepleier eller barnevernet. Det kan være greit å ikke stå

alene i sakene, samtidig som man må være forsiktig med å involvere for mange. Det barnehagestyrene sier, slik jeg tolker det, er at man må arbeide helhetlig i forebyggingsarbeidet. Det handler om alt fra å trygge de ansatte i arbeidet, til å informere foreldre, og å arbeide målrettet med barna for å gi dem begreper for å kunne si i fra dersom de havner i situasjoner der de blir utsatt for vold eller overgrep. Det handler om å se det langsiktige bildet, og gjerne sammen med andre sektorer og fagpersoner.

«Hver sektor og deltaker i et samarbeid ser én del av barnet – sammen kan vi se hele barnet.»

Barnehagestyrer

Når det gjelder utfordringer i et samarbeid på tvers tenker ikke barnehagestyrene at det er utfordringer, annet enn at noen kan oppleve taushetsplikten som et hinder. Dersom arbeidet skjer på tvers av sektorer og fag tenker barnehagestyrer at det er til det beste for barn og unge. Hver sektor og deltaker i et samarbeid ser én del av barnet – sammen kan vi se hele barnet.

Når det kommer til rutiner og prosedyrer forteller barnehagestyrer om at barnehagene og skolene er pliktet til å ha en egen plan for håndtering av vold og overgrep. Rutinene er i stor grad på enhetsnivå, og ikke felles på kommunenivå, noe barnehagestyrene ser på som et forbedringspotensiale. Samtidig finnes det også, med bakgrunn i informasjonssikkerhet ikke store mulighetsrom for å dele informasjon mellom sektorer, som for eksempel mellom barnehage og skole, uten at det foreligger skriftlig samtykke om det. Barnehagestyrer forteller også om at det finnes ulike møteforum hvor ulike sektorer og faginstanser møtes for å diskutere og reflektere sammen. I disse forumene kommer enhetene med anonyme saker og problemstillinger som diskuteres. Det at barnehagestyrene forteller at rutinene og prosedyrene i stor grad er på enhetsnivå og ikke på kommunenivå, tolker jeg som et indirekte ønske om at rutiner og prosedyrer i større grad må gjøres felles for enhetene.

Resultatene fra intervjuet med barnehagestyrene viser i korte trekk at barnehagestyrene mener at forebygging er noe av det viktigste man kan arbeide med når det gjelder vold og overgrep mot barn. Det handler om planer som definerer hvordan man håndterer situasjoner når de dukker opp, og det å bruke tid på å snakke om temaet vold og overgrep mot barn, både i personalgruppa og med barna. Det handler det i stor grad om å trygge personalgruppa på å takle å stå i vanskelige situasjoner. Informasjon om fokuset på vold og overgrep til blant annet foreldre og foresatte er viktig, fordi det viser at vi har fokus på området. Det fremkommer

videre at taushetsplikten kan oppleves vanskelig for noen, samt at det ikke finnes felles rutiner for håndtering av vold og overgrep på kommunenivå. Barnehagestyresen forteller også at det finnes møteforum som kan brukes av ansatte som arbeider med barn og unge.

Barnehagestyresen har kjennskap til tverrfaglig team, samt andre samarbeidsforum for ledernivå i kommunen. Slik jeg tolker dette kan det tyde på at ansatte på overordnet nivå har kjennskap til viktige samarbeidsstrukturer, og at samarbeidet dermed oppleves som akseptabelt, men samtidig med forbedringspotensialer.

4.2.2 Barnehagelærere

En viktig del av barn og unges oppvekst er barnehagen som institusjon. Barnehagelærere i barnehager har en unik mulighet til å bli kjent med barna gjennom relasjoner preget av trivsel, lek og læring. I utvelgelsen av deltakere til intervjuene i forbindelse med denne studien var det derfor viktig for meg at barnehagen var sterkt representert. Vi skal nå bli bedre kjent med tre barnehagelærere, alle med ulike erfaringer knyttet til vold og/eller overgrep mot barn. Alle de tre barnehagelærerne arbeider som pedagogisk leder.

Barnehagelærer 1 var ferdig utdannet førskolelærer i 2014, og har i tillegg videreutdanning i spesialpedagogikk. Barnehagelæreren har ulik erfaring fra barnehage, både som assistent, barnehagelærer og assisterende styrer. Barnehagelæreren har gjennomgått kurs om barns seksualitet og forebygging av vold og overgrep mot barn i forbindelse med lokal og regional satsning på området.

Barnehagelærer 1 beskriver i intervjuet sine erfaringer knyttet til volds- og eller overgrepsutsatte barn. Erfaringene i dreier seg om mistanker der barneverntjenesten har gjort sine undersøkelser, men der saken har blitt henlagt på bakgrunn av bevisets stilling. Selve mistanken kom i forbindelse med endring i barnets atferd. Barnet viste tegn på å være urolig, særlig i situasjoner som bleieskift og stell. Barnet utviklet også en mer destruktiv form for lek, der barnet ofte kom i konflikt med andre barn. Barnehagelærer 1 som har erfaring fra mistanke, melding og undersøkelser, der resultatet ble henleggelse fra politiets side, forteller at det er ulike utfordringer knyttet til akkurat det. For det første vil alltid mistanken om at noe har skjedd være der, og dette gjør noe med tillitten til både systemet og den/de mistenkte der det er nære omsorgspersoner som har vært under mistanke. Barnehagelæreren forteller at når man har vært gjennom en slik runde, vil man være mer skjerpet, og kanskje følge ekstra med på det barnet man mistenkte ble utsatt for vold og/eller overgrep. Jeg forstår barnehagelæreren

slik at man gjennom erfaringer med mistanke om vold og overgrep mot barn ofte blir mer bevisst på at slike handlinger kan skje.

Som en følge av erfaringene knyttet til studiens tema forteller barnehagelærer 1 videre at noen av de viktigste grepene som kan gjøres med hensyn til tidlig innsats i arbeidet med volds- og/eller overgrepssutsatte barn er å snakke om temaet. Det at barnehagelæreren sier at det å snakke om temaet er en del av det å ha fokus på tidlig innsats, tolker jeg slik at hun mener at åpenhet er viktig. Det handler om å trygge hverandre internt i barnehagen, men samtidig ha en åpenhetskultur i kommunene. Når det fattes mistanke om at vold og overgrep foregår, må det ikke ties i hjel.

Barnehagelæreren er klar på at når man velger å tie om hendelser som omhandler vold og overgrep bidrar man ikke til å trygge ansatte, foreldre, barn eller samfunnet generelt. Åpenhet er i følge barnehagelæreren en viktig faktor i forebyggingsarbeidet. Barnehagelæreren sier samtidig at den mistenkte selvfølgelig også rettigheter for å bli ivaretatt på en hensiktsmessig måte, men at barnet må komme i fokus først. For barnehagelærere og barnehageansatte generelt trekker barnehagelæreren frem at når saker meldes så er det sjeldent og aldri at man får følge sakens utvikling, og at man da ofte lever i uvisshet – og uvissheten skaper utrygghet blant alle involverte. Dette er en klar utfordring for barnehagen som organisasjon, både for de ansatte, på ledernivå og på overordnet nivå.

« Hver sektor og deltaker i et samarbeid har hver sin brikke, og sammen kan vi sette sammen puzzle-spillet, og dermed forstå barnet bedre.»

Barnehagelærer 1

Når det kommer til samarbeid på tvers av sektorer og fag forteller barnehagelærer 1 at det er et av de viktigste grepene man kan ta for å ivareta barn og unge man er bekymret for, uansett hva bakgrunnen for bekymringen er. Samtidig er det utfordringer i et slikt samarbeid, og barnehagelæreren trekker frem taushetsplikten som en av dem, og begrunner det med at mange ansatte er usikre på taushetspliktens bestemmelser. Andre utfordringer i et samarbeid på tvers av sektorer og fag er i følge barnehagelæreren ulik utdanning og ulikt fokus i møte med barn og unge, men legger til at det ikke nødvendigvis trenger å være en utfordring.

Barnehagelærer 1 ble for kort tid siden kjent med at det finnes møteforum internt i kommunen som har som mål å koordinere samarbeid på tvers av sektorer og fag til det beste for barn og unge. Dette er et forum som har vært aktivt over flere år. Barnehagelæreren forteller at blant annet egen profesjon, og barnehageansatte generelt, kan melde inn saker til dette forumet, og

at saker og utfordringer diskuteres på anonymt grunnlag. Det betyr i praksis at man kan få gode innspill omkring saker man er usikre på selv. Barnehagelæreren påpeker at forumet ikke er et eget forum der volds- og/eller overgrepssatte barn diskuteres, men at utfordringer hos barn og unge generelt er i fokus. Slik barnehagelæreren har forstått forumet er det slik at hver deltaker har ansvar for å melde inn og legge frem saker, men at det er en koordinerende enhet eller person. Det barnehagelæreren forteller om samarbeid og utfordringer tolker jeg dit hen at hun mener at samarbeid er viktig, men at forståelsen av taushetsplikten ofte kommer i veien for å tenke helhetlig og langsiktig sammen. Det at de ulike partene i et samarbeid på tvers av sektorer og fag har ulikt kunnskapsgrunnlag oppleves som en barriere i etableringen av et samarbeid, men dette kan ha bakgrunn i at barnehagelæreren opplever at det ikke finnes noen former for helhetlig og langsiktig samarbeid med hensyn til tidlig innsats og forebygging. Dersom en sektor har informasjon og kunnskap om et barn, så er det kun en del. Et samarbeid kan sammenlignes med et puslespill fordi vi trenger alle brikker for å se helheten – eller forstå barnet bedre, men det krever samarbeid, og felles forståelse og retning for samarbeidet. Viktigheten av et samarbeid på tvers kan ikke barnehagelærer 1 få frem nok, og forteller at et velfungerende samarbeid, der trygge ansatte i alle ledd sammen kan finne gode løsninger for barn og unge er til det beste for alle barns fysiske og psykiske helse. Når man på tvers av sektorer og fag kan finne sammen, så tenker barnehagelæreren at mye er gjort, både på kort og lang sikt – altså både såkalt brannslukking og forebyggende arbeid.

Barnehagelærer 2 er utdannet førskolelærer og var ferdig utdannet våren 2016, og har ingen videreutdanning, men har kursing innenfor barns seksualitet og forebygging av vold og overgrep mot barn som en del av en lokal og regional satsning på området.

Barnehagelærer 2 har erfaring knyttet til volds- og/eller overgrepssatte barn i profesjonell sammenheng. Dette var en sak der flere ansatte mistenkte at noe var galt, det var snakk om både blåmerker på steder det er unaturlig å finne og andre faktorer som pekte mot mulig volds- eller overgrepssak. De andre faktorene innebar endring i barnets atferd, gjennom blant annet at barnet viste tegn på et større behov for kontroll og stor uro i situasjoner barnet før hadde taklet fint. Flere av de ansatte prøvde ved flere anledninger å bortforklare det de observerte, og i ettertid har personalet sammen reflektert over denne saken, og kommet frem til at behovet for å ikke tro det verste var styrende for flere. Styret tok tak i saken, og meldte videre til barneverntjenesten som i sin tur satte i gang nødvendige undersøkelser i samarbeid med politiet. Det fremstår som vanskelig for personalet å forstå alvorligheten i saker som

omhandler vold og overgrep, og jeg tolker det barnehagelæreren sier som et tegn på mangel på internt samarbeid og en ustødig grunnmur – altså mangel på felles forståelse for hvordan man håndterer slike vanskelige saker.

Barnehagelærer 2 forteller videre at utfordringene i arbeidet med denne typen saker er mange. For det første er det å være relativt ung og ny i yrket en utfordring, både profesjonelt og følelsesmessig. Barnehagelærer 2 trekker også frem utfordringen det er å bare skulle avdekke, og ikke drive med undersøkelser. Det er en balansegang, men til syvende og sist handler det om profesjonalitet, og det å forstå egen rolle i arbeidet med barn og unge, særlig i saker som omhandler mulig vold og/eller overgrep. En annen utfordring barnehagelærer 2 trekker frem er det at uansett hvor mange erfaringer man har, så vil man alltid være uforberedt, men poengterer samtidig at jo mer erfaring man får, jo tryggere blir man på eget arbeid og egen rolle. En annen utfordring barnehagelærer 2 trekker frem er det at svært få ansatte ser ut til å forstå at alle og enhver er ansvarlig for å melde fra dersom man mistenker at barn utsettes for vold og/eller overgrep eller ander forhold som bør undersøkes av barneverntjenesten.

«å trygge hverandre til å kunne stå støtt på egne ben når slike saker dukker

opp – det er viktig»

Barnehagelærer 2

Når det gjelder tidlig og helhetlig innsats med fokus på forebygging i arbeidet med volds- og/eller overgrepsutsatte barn fremhever barnehagelærer 2 viktigheten av å snakke om temaet. Det handler om å trygge hverandre til å kunne stå støtt på egne ben den dagen man står i slike saker. I barnehagen er samtaler med barn et av de viktigste midlene man har i et forebyggende perspektiv der tidlig og helhetlig innsats er sentralt, det gir dem tillit til å kunne komme når det er noe. Når det gjelder barn som er utsatt for vold og/eller overgrep så er det viktigste man kan gjøre å ivareta dem ut fra de behov de har. Barn har ulike behov, uavhengig av hvilken bagasje de måtte ha med seg, så det å forstå hvert enkelt barn og deres behov, og handle ut fra det er viktig fastslår barnehagelærer 2. Det barnehagelæreren her sier tolker jeg som et signal om behov for et mer målrettet og helhetlig arbeid med å trygge personalgruppa, og gjerne initiert fra ledernivå internt i barnehagen. Slik det fremstår nå er det mangel på samarbeid internt, og mangel på et målrettet arbeid med utgangspunkt i vedtatte planer på overordnet nivå. I et samarbeid på tvers ser barnehagelærer 2 noen utfordringer, men mener at verdien av et samarbeid på tvers bør overveie de utfordringene man ser. Dersom man fokuserer på de utfordringene man har, så vil det skape utrygghet og usikkerhet både hos en selv og hos kollegaene. En av tingene barnehagelærer 2 ser som en mulig utfordring er taushetsplikten,

men poengterer at hun tror det handler om forståelsen av hva taushetsplikten innebærer. En annen mulig utfordring barnehagelærer 2 ser er forståelsen for hverandres perspektiv og maktforholdet i et samarbeid på tvers av sektorer og fag. Det trenger ikke å bli en utfordring, men kan bli det dersom det ikke finnes gode rutiner og prosedyrer for hvordan samarbeidet organiseres. Det barnehagelæreren her trekker frem, mener jeg er viktig. Jeg tolker det som et ønske om samarbeid på tvers av sektorer og fag, men at det må bygges opp på respekt og forståelse for hverandres profesjoner og perspektiver. Maktforholdet må være likeverdig, og tuftet på tillit for hverandres vurderinger. Gjennom å bygge et målrettet samarbeid, kan også fokuset på mulighetene gjøre fokuset på utfordringene mindre, fordi fokus på utfordringene ofte bidrar til at man selv blir usikker på seg selv og situasjonen man står i.

Når det kommer til rutiner og prosedyrer for varsling og informasjonsflyt mellom sektorer mener barnehagelærer 2 at rutinene og prosedyrene har stort forbedringspotensial. Selv om alle ansatte som arbeider med barn og unge har en selvstendig opplysningsplikt til barneverntjenesten om forhold som krever undersøkelser etter lov om barneverntjenester så er det blant annet et område barnehagelærer 2 ser på som et svakt punkt. Barnehagelærer 2 har gjort seg opp noen tanker omkring hvorfor det er slik, og mener at en av faktorene kan være at lovformuleringen er relativt ny. Da styrer er den som har tatt seg av slike saker, så har ansatte støttet seg til at slik er det, og da er det ofte litt vanskelig å endre tankesett og praksis, sier barnehagelærer 2.

«det er en stor svakhet at de som står i førstelinjen ikke vet om forum og møtepunkt som kan være til stor hjelp i arbeidet med barn og unge.»

Barnehagelærer 2

I likhet med barnehagelærer 1 har heller ikke barnehagelærer 2 vært kjent med møteforumene der ulike sektorer og faggrupper møtes for å diskutere saker på anonymt grunnlag.

Barnehagelærer 2 forteller at det var ved en tilfeldighet at hun ble gjort oppmerksom på at forumet eksisterte, og sier at hun synes det er en stor svakhet at de som står i førstelinjen ikke vet om forum og møtepunkt som kan være til stor hjelp i arbeidet med barn og unge. Også det at barnehagelærer 2 ikke kjenner til et enkelt samarbeidsforum tolker jeg som at det kun er overordnet nivå som er involvert i arbeidet, og med reell innflytelse.

Barnehagelærer 3 er i likhet med barnehagelærer 1 og 2, utdannet førskolelærer, og har ulike erfaringer fra barnehage gjennom flere år. Barnehagelæreren startet sitt virke som vikar, og arbeidet under utdanningen. Ved fullført utdanning fikk hun jobb som pedagogisk leder.

Barnehagelærer 3 har også erfaringer knyttet til vold og/eller overgrep mot barn, men i en litt annen kontekst enn de to andre barnehagelærerne. Barnehagelærer 3 har erfaring med arbeid med barn i beredskapshjem, og senere fosterhjem. Barnet ble først plassert i beredskapshjem, og startet i barnehagen relativt kort tid etter ankomst til beredskapsfamilien.

Barnehagelæreren beskriver det som vanskelig å ta i mot et barn fra et beredskapshjem, mye på grunn av lite informasjon om barnets bakgrunn og opplevelser. Samtidig vektlegger barnehagelæreren følelsen og muligheten det gir å ta imot barn som har gjennomgått mye i livet. Man blir jo etter hvert kjent med barnet, og barnets situasjon. Barnehagelærer 3 sier at kunnskapen man har om et barn påvirker måten man etter hvert også legger til rette, og setter i gang nødvendige tiltak på et tidligere tidspunkt enn man kanskje ellers ville gjort, samt at man tilpasser det pedagogiske tilbudet til barnet – som man gjør med alle andre barn. Det barnehagelærer 3 forteller tolker jeg dit hen at kunnskap om barns situasjon er viktig av flere årsaker. Blant annet er det viktig for å kunne legge til rette for det utsatte barnet, med utgangspunkt i det man vet om barnets situasjon og opplevelser.

« det var vanskelig å skulle ta imot et barn fra et beredskapshjem – man visste jo så lite om barnets bakgrunn og opplevelser »

Barnehagelærer 3

Når det kommer til utfordringer i arbeidet med vold og/eller overgrepsutsatte barn er barnehagelærer 3 raskt ute med å si at for hennes del var det mangelen på informasjon i forkant som var det tyngste. Samtidig fikk hun etter barnets oppstart i barnehagen mange tilbakemeldinger fra de andre ansatte som opplevde det som vanskelig å snakke med barnet om de vanskelige tingene – når barnet selv tok initiativ. De følte seg på mange måter hjelpeløse, og reflekterer forsiktig over hvorfor mange føler seg hjelpeløse i slike situasjoner. For noen handler det kanskje om egen bagasje uten at man vet det, mens for andre handler det om at det er så langt fra det man tror er virkeligheten. Barnehagelæreren sier at det er en stor utfordring dersom ansatte i barnehager ser forbi tegn på at noe er galt, og leter etter naturlige forklaringer fordi det er vanskelig å se «*djevelen i øyet*», og legger til at med de mørketallene som finnes i dag, så er det nok mange barn og symptomer som overses i barnehager.

Beskrivelsene barnehagelærer 3 kommer med viser at behovet for samarbeid er stort for å kunne ivareta det enkelte barn på en hensiktsmessig måte. Jeg tolker det slik at mangelen på kunnskap og kompetanse blant de voksne satte begrensninger for barnet, noe som i seg selv viser viktigheten av samarbeid på tvers av sektorer – sammen kunne naturlige samarbeidspartnere funnet tiltak som fungerte for barnet.

De viktigste grepene man kan ta i arbeidet med vold og overgrep er i følge barnehagelærer 3 å snakke om det. For mange ansatte er det vanskelig å snakke om, men det er en plikt man har. Det å arbeide systematisk for å både trygge hverandre i personalgruppa, og også snakke med barna om temaet er viktig. Gjennom å snakke med barna om det, så ufarliggjør vi det i større grad, og gir barna ord og begreper som de kan være i stand til å bruke dersom de kommer i en situasjon hvor de har behov for å sette ord på det som har skjedd. Barnehagelæreren mener at utfordringen ofte ligger på ledelsesnivå fordi de ikke legges opp til nok faglige diskusjoner omkring temaet, og gjerne ikke før man står midt i det. Dersom man arbeider kontinuerlig med det så blir man også tryggere i profesjon, mener barnehagelæreren og legger til at dette er et arbeid som må forankres i organisasjonen som helhet. I likhet med flere av de andre deltakerne i studien har også barnehagelærer 3 tanker om arbeidet internt i barnehagen. Jeg forstår det som fremkommer i avsnittet som et behov for interne diskusjoner og felles rutiner for håndtering – altså et bedre samarbeid også internt i enheten. Det kan bidra til ei tryggere personalgruppe, fordi enheten arbeider ut fra noen felles tanker og retningslinjer.

Dette bringer oss over på barnehagelærer 3 sine tanker om samarbeid på tvers av sektorer og fag. Barnehagelæreren ser verdien og nødvendigheten av et samarbeid på tvers, nettopp fordi vi sitter med ulik kunnskap om barn. Denne kunnskapen mener barnehagelæreren vi må dele med hverandre. Det er viktig med samarbeidsforum der man kommer sammen for å reflektere over ulike problemstillinger, og på et anonymt grunnlag. Også barnehagelærer 3 er relativt nylig blitt informert om at det finnes et tverrfaglig team bestående av helsestasjon, barnevern og tjenesten for rus og psykiatri, hvor andre fagpersoner som for eksempel barnehagelærere har adgang dersom de har saker de ønsker drøftet. Samtidig som det er styrker ved et samarbeid på tvers, kan det også være utfordringer. Blant annet kan taushetsplikten være utfordrende, men barnehagelæreren fremhever at taushetsplikten er en nødvendighet for å ivareta personvern. Andre faktorer som kan oppleves utfordrende i et samarbeid på tvers er tid og ressurser, fordi hverdagen er travel. Det er sykdom og mangel på vikarer, det blir liksom litt vanskelig å prioritere slike møter, selv om det er de vi burde ha prioritert når vi har saker vi har behov for andres perspektiv på, forteller barnehagelæreren. Videre fremkommer det at barnehagelæreren mener at et samarbeid på tvers av sektorer og fag kan bidra til tidlig innsats, og at det kan bli enklere å tilpasse barnehagetilbudet, fordi man finnes sammen for å diskutere seg frem til løsninger. Dette tror barnehagelæreren kan bidra til at man forebygger fysisk og psykisk uhelse hos barn, fordi at man gjennom gode løsninger ofte blir en positiv faktor i barns liv. Det at barnehagelærer 3 ser på samarbeid på tvers tolker jeg dit hen at hun opplever

et behov for støtte og veiledning fra andre profesjoner, og med andre perspektiver for å kunne gjøre en enda bedre jobb selv.

Som det fremkommer av resultatene er det felles for alle barnehagelærerne at de ikke har kjent til strukturer for samarbeid på tvers av sektorer og fag før inntil nylig. Da ble de gjort kjent med at det over tid har vært en team som har hatt som oppgave å bidra til støtte og hjelp for ansatte som arbeider med barn og unge, og som kommer i situasjoner som kan kreve andre perspektiver på utfordringer. Alle tre barnehagelærerne er også enige i at samarbeid er at av de viktigste grepene man kan ta for å ivareta barn man er bekymret for, og i et forebyggende perspektiv. Samtidig deler også alle tre barnehagelærerne tanker om utfordringer i et samarbeid på tvers. Her trekkes blant annet taushetsplikten, samt tid og økonomi inn som faktorer som kan virke hemmende for samarbeidet. Et annet punkt som fremkommer er mangel på informasjonsflyt, og at samarbeidet ikke oppleves som et samarbeid når informasjonsflyten fungerer dårlig. Alle tre barnehagelærerne har med bakgrunn i sine erfaringer med arbeidet med barn gjort seg tanker om samarbeidet på tvers. Det fremkommer tydelig at de har en opplevelse av et dårlig fungerende samarbeid, noe som kan ha bakgrunn i mangelen på kjennskap til blant annet tverrfaglig team. Når det gjelder fokus på tidlig innsats fremkommer det av alle barnehagelærerne at det er viktig, med begrunnelse i flere perspektiver. Blant annet kommer det frem at det ofte kan råde en vent og se-holdning når man for eksempel opplever barn med atferdsutfordringer, og at ansatte opplever det som utfordrende å snakke med barn om det som kan være vanskelig.

4.2.3 Helsesykepleier

Med utgangspunkt i studiens tema og problemstilling var det naturlig å tenke at helsesykepleier er hensiktsmessig å intervju. Helsestasjonen møter barn og foreldre jevnlig, og får informasjon om barn og familier som kan være viktig for et barns utvikling, lek og læring. Med bakgrunn i det naturlig å intervju en forbindelse med denne studien.

Helsesøsteren som er intervjuet er utdannet helsesøster og arbeider som helsesykepleier. Hun har i tillegg til dette videreutdanning. Videreutdanningen tok for seg emner som barns rettigheter med fokus på barnekonvensjonen, foreldrekonflikt og omsorgssvikt.

Helsesykepleierens hovedansvarsområde er sped- og småbarn, samt en liten del i skolehelsetjenesten. På spørsmål om hennes arbeidsoppgaver og erfaringer knyttet til volds- og overgrepssatte barn forteller helsesykepleieren at hun har arbeidet direkte med tre ulike

saker knyttet til vold- og/eller overgrep. Med bakgrunn i helt klare prosedyrer i hvordan slike saker skal håndteres, så oppleves det tryggere. Helsesykepleieren sier samtidig at det selvfølgelig er belastende med slike saker. Det tyngste er nok det å ikke klare å legge sakene fra seg når arbeidsdagen er over. For å stå tryggere i slike saker vektlegger helsesykepleieren klare prosedyrer, samt en bevissthet om hva som er ansvarsområdet når slike saker avdekkes – det er ivaretagelse av barnet og ikke å drive undersøkelser.

«Slik systemet er nå, oppleves det som å måtte stake ut vei for hver enkelt sak.

Arbeidet i forkant av sakene er ikke kvalitetssikret nok»

Helsesykepleier

Når det kommer til utfordringene arbeid med vold og/eller overgrep er ofte at arbeidet i forkant ikke er kvalitetssikret nok. Helsesykepleieren fremhever at det ikke er rutinebeskrivelser for samarbeidet på tvers av sektorer og fag når slike saker avdekkes, og at dette nå er ønsket i et samarbeidsforum for å kvalitetssikre arbeidet i større grad. Slik systemet er nå, oppleves det som å måtte stake ut vei for hver enkelt sak. Andre utfordringer for alle som arbeider med barn og unge er å forstå sammenhengen mellom symptomer og årsak, fordi tegnene eller symptomene ofte er vage eller såpass lik fysiske sykdommer at man finner kanskje ikke grunn til å bli bekymret. Det er en stor utfordring for barnet. Det helsesykepleier her sier forstår jeg som et behov for kompetanseutvikling på området vold og overgrep mot barn., samt at ledelsesnivået i kommunen må på banen for å bedre vilkårene for ansatte og barn, og dermed få på plass enkle tiltak som kan trygge ansatte.

De viktigste grepen man kan ta når det gjelder tidlig innsats og forebygging av vold og/eller overgrep mener helsesykepleieren er å snakke om temaet og å gi informasjon. Det handler i stor grad om å trygge folk, ansatte, foreldre, og alle som har befattning med barn og unge. Det er svært viktig å ha et forebyggende perspektiv på området sier helsesykepleieren, som samtidig trekker frem det regionale prosjektet som har som mål å forebygge vold og overgrep mot barn. I barnehagen mener helsesykepleieren at mye av jobben kan gjøres gjennom samtaler sammen med barn, og det å gi barna et språk for å kunne si i fra dersom noe er galt. Det handler om å gjøre hverandre trygge, både internt på enhetene, men også mellom enhetene. Helsesykepleieren forteller at slik det er i dag finnes det forum der flere sektorer er representert, men at barnehagene ofte uteblir, noe som er synd med tanke på barnehagens rolle i samfunnet. Slik jeg tolker det helsesykepleieren sier er det synd at barnehagen ofte uteblir fra samarbeidende forum, fordi barnehagen er en viktig del av nettverket og systemet rundt barna. Jeg forstår det slik at helsesykepleieren ser barnehagen som en viktig

samfunnsaktør, og at bred deltakelse som inkluderer barnehagen dermed er sentralt for å kunne skap en god oppvekstkommune sammen, og på tvers av sektorer og fag.

I et samarbeid på tvers av sektorer og fag trekker helsesykepleieren frem tidsperspektivet som en stor utfordring. Det å finne tid til samarbeid er vanskelig, og bidrar ofte til løsninger fra sak til sak, altså ad hoc-løsninger. Det er utfordrende for et kvalitetssikret samarbeid og system til det beste for barn og unge. Helsesykepleieren trekker også frem taushetsplikten som en utfordring, og den oppleves i flere tilfeller som vanskelig fordi den både oppfattes ulikt og praktiseres ulikt, og med utgangspunkt i ulike lovverk. Samtidig som helsesykepleieren trekker frem ulike utfordringer i et samarbeid er hun overbevist om at samarbeid på tvers er noe som lønner seg både på kort og lang sikt. På kort sikt er det ofte i enkeltsaker, og på lang sikt handler det om å forebygge. Helsesykepleieren trekker frem at stadig flere voksne oppsøker hjelp som følge av å være utsatt for vold og/eller overgrep som barn, og det er derfor viktig at kommunene jobber frem én måte å jobbe på, slik at sektorene sammen arbeider ut fra en helhet. Jeg tolker det slik at helsesykepleieren ser behovet for ekstra ressurser, både ansatte og penger, for å kunne få på plass et samarbeid preget av kvalitet. Det at stadig flere voksne oppsøker hjelp med bakgrunn i å ha blitt utsatt for vold og overgrep i barndommen, kan tolkes slik at det over mange år har vært utfordringer knyttet til samarbeid og fokus på forebygging og tidlig innsats.

4.2.4 Lege i Barne- og ungdomspsykiatriske poliklinikk (BUP)

Mange barn søkes til barne- og ungdomspsykiatriske poliklinikk for utredning, gjerne med bakgrunn i atferdsmessige vansker. For noen barn har dette utgangspunkt i at de er utsatt for vold og/eller overgrep. Med utgangspunkt i at barne- og ungdomspsykiatriske poliklinikk møter barn i vanskelige livssituasjoner var det naturlig å intervju en lege. Legen som ble intervjuet var utdannet lege tidlig på 2000-tallet, og har ulik arbeidserfaring – både som fastlege og lege i barne- og ungdomspsykiatriske poliklinikk (BUP).

Legen forteller at arbeidsoppgavene knyttet til volds- og/eller overgrepsutsatte barn ofte innebærer å lete i det som ligger i barnets og dets atferd. Det er ikke alltid det kommer en bestilling på hva som skal utredes, og at dette ofte bidrar til at det blir en ordinær utredning, deretter diagnostisering og behandling dersom det anses som naturlig. Det kan være tegn på angst, depresjon eller andre symptomer som det er viktig å finne årsaken til.

Dette gjelder i følge legen generelt for alle som henvises og utredes av BUP. Det legen forteller tolker jeg slik at en del av de barna som henvises til barne- og ungdomspsykiatrisk poliklinikk har vært utsatt for vold og/eller overgrep, men at det ofte tar tid før man avdekker det, fordi de ofte må gjennom ordinær utredning. Dette underbygges av det legen forteller videre om utfordringer i arbeidet med volds- og/eller overgrepsutsatte barn. Først og fremst fremhever hun det å avdekke vold og overgrep som en utfordring i sitt arbeid. Dette forklarer hun med at man i grove trekk har to grupper: en gruppe med symptomer der bakgrunn er uklar og en gruppe som henvises med bakgrunn i traumer etter å ha opplevd vold og/eller overgrep. I korte trekk oppsummerer legen at utfordringen er å finne de barna som utsettes for vold og overgrep – det å avdekke.

De viktigste grepene en kan gjøre når det gjelder tidlig innsats i arbeidet med volds- og overgrepsutsatte barn er i følge legen observasjon og dokumentasjon. Legen trekker frem barnehagen som en veldig viktig arena for både forebygging og avdekking av vold og overgrep. Dette begrunner hun i at det er såpass mye observasjonstid. Det legen forteller tolker jeg slik at barnehagepersonalet er såpass mye sammen med barna, og har mye tid til observasjon. Her kan endringer i barnets atferd oppdages på tidlige tidspunkt, og de ulike hverdagssituasjonene kan gi verdifull informasjon.

Samtidig finnes det også utfordringer, og her trekker legen frem det å tro på det en ser og hører – ofte letes det etter forklaringer for å unngå å tenke det verste og å melde i fra. En annen utfordring som legen trekker frem er at folk synes det er ubehagelig å skulle påpeke at noe er galt, og kanskje i mindre samfunn hvor man omgås de fleste. Videre sier legen at selv om de fleste vet at de har en plikt til å gripe inn på en eller annen måte, så er det ei utfordring.

«det er ikke alltid at forståelsen for hva temaet innebærer av kunnskap og handling er utfordringen i samarbeid på tvers – det er ofte rammene rundt med økonomi og ressurser og sånn »

Lege i BUP

Legen forteller også at en av de største utfordringene i et samarbeid på tvers av sektorer og fag er tid – det å få til en felles arena for å treffes. Legen trekker også frem habilitetsutfordringen som en mulig utfordring i et samarbeid på tvers, særlig i mindre kommuner kan denne utfordringer være stor. Legen sier videre at det ikke alltid er forståelsen

for hva temaet innebærer av kunnskap og handling er utfordringen i samarbeid på tvers – det er ofte rammene rundt med økonomi og ressurser. Det at legen trekker frem ulike utfordringer kan tyde på at hun har erfaring som gjør henne i stand til å bringe dette på banen. Jeg tolker det slik at det i kommunen ofte er knapt med ressurser, både tid og økonomi, til å få til samarbeid preget helhetlig og langsiktighet. Samtidig tolker jeg det slik at også kunnskap, handling og forståelse blant ansatte som arbeider med barn er varierende, og at dette påvirker samarbeidet. Legen forklarer at BUP har møter med helsestasjonen i alle kommuner, samt at det også er tett kontakt med barnevernet, pedagogisk psykologisk tjeneste (PPT), fastleger og enhet for rus og psykisk helse. Disse forumene er ikke bare til for å diskutere utsatte barn, men også for å drøfte generelt omkring utfordringer hos barn. Legen påpeker at hun mener at dette er en arena som fungerer. Møtene er satt i en møteplan, og sektorene møtes omtrent hver 6. uke. Det er lagt opp til stor deltakeransvar, altså både å bringe saker til møtet, men også å følge opp i etterkant av møtene. Det legen forteller oppfatter jeg som et fungerende samarbeid på et mer overordnet nivå, mellom de sektorene som ikke arbeider det meste av tiden med enkeltbarnet. Førstelinjemedarbeiderne som for eksempel barnehagelæreren er ikke involvert i samme grad som for eksempel helsesykepleier og barneverntjenesten som i liten grad møter enkeltbarnet.

Legen trekker frem taushetsplikten som en mulig faktor som kan by på utfordringer i et samarbeid på tvers. Samtidig er hun klar på at taushetsplikten må være tilstede, den må ligge i bunnen for at systemet, og særlig helsesystemet skal fungere. I de tilfellene det fravikes fra taushetsplikten er i saker der barnets beste veier tyngst – som for eksempel i vold- og overgrepssaker. Samtidig er også taushetsplikten i slike sensitive saker viktig for å ivareta alle involverte parter, føyer legen på. Legen er også klar på at taushetsplikten har sine positive sider i tyngre saker som involverer barn utsatt for vold og/eller overgrep, og fremhever verdien av at barn vet at de voksne har taushetsplikt, og kanskje lettere åpner seg om sine opplevelser og tanker.

4.2.5 Barnevernansatt

Barneverntjenesten ivaretar barn som av ulike grunner har behov for det. Det kan være alt fra familier med behov for hjelp og støtte, til barn som må flytte i beredskaps- eller fosterhjem med bakgrunn i oppvekstsituasjon. I og med at barneverntjenesten har som oppgave å ivareta sårbare og utsatte barn, var de derfor en naturlig deltaker i studien. Deltakeren er utdannet sosionom og har arbeidet i barneverntjenesten i omlag åtte år.

Den barnevernansatte (heretter sosionomen) forteller videre om sine arbeidsoppgaver og erfaringer knyttet til volds- og/eller overgrepssatte barn, og trekker frem at hun har erfaringer med saker som omhandler vold og overgrep. Sosionomen påpeker at noe av erfaringen hun får gjennom arbeidet med slike saker kan hun i noen grad bruke i andre saker, men at erfaringene stort sett ikke kan brukes. Jeg forstår det sosionomen sier som at de erfaringene man får gjennom arbeid med vold og overgrep mot barn ikke nødvendigvis kan brukes i andre lignende saker, fordi alle sakene er ulike og må håndteres ut fra det enkelte barns behov. Samtidig tolker jeg det ikke slik at sosionomen ikke tar med seg de erfaringene hun har i hver enkelt sak, fordi det bygger og utfordrer profesjonaliteten å stå i vanskelige saker, noe som jeg tenker er med på å gi en trygghet i møte med vanskelige saker senere.

På spørsmål om hvilke utfordringer sosionomen ser i arbeidet med vold og overgrep mot barn synes hun at det er vanskelig å sette fingeren på, men at det hun personlig synes er det vanskeligste er at kunnskapsgrunnlaget internt i tjenesten er forskjellig, og at handlingen skjer ut fra kunnskapsgrunnlaget. Noen er sosionomer, andre er førskolelærere eller barnevernspedagoger. Andre ting hun trekker frem som utfordringer i arbeidet er blant annet at sakene gjør noe med de ansatte som mennesker, rent følelsesmessig. Det handler i mange tilfeller om å ha is i magen og ta det med ro, vente og gjøre det som er rett ut fra et juridisk perspektiv, mens andre sektorer og samarbeidspartnere ofte vil ha fortgang i sakene. Sosionomen ser ingen spesielle utfordringer med barnehage, ut over ønsket om fortgang, og trekker frem tryggheten og bidraget som barnehageansatte er i samarbeidet i tunge saker. Jeg forstår det slik at sosionomen ser det som en utfordring følelsesmessig å stå i vanskelige saker, fordi saksbehandlere er mennesker som forvalter et lovverk, og det gjør det ekstra vanskelig når andre sektorer holder trykket oppe for å få fortgang i saker. Samtidig opplever jeg at sosionomen særlig verdsetter samarbeidet med barnehagene, fordi de bidrar med så mye positivt i møte med både barna som er i vanskelige situasjoner, men også fordi de bidrar og er fleksible i samarbeidet i tunge saker.

Sosionomen har et sterkt ønske om at helsestasjonen må styrkes for å få enda tidligere innsats i saker som krever det. Dette begrunner sosionomen i at helsestasjonen møter alle barn, fra graviditet, til sped- og småbarn og opp gjennom skoleårene. Videre trekker sosionomen frem det regionale prosjektet som har fokus på forebygging av vold og overgrep mot barn, som også er forankret i vedtak i kommunestyret. Sosionomen forteller videre om samarbeidsmøter i kommunen, der ulike sektorer er representert. Disse møtene har vært tilgjengelige over flere

år, men de er ikke kjent i organisasjonen i tilstrekkelig grad. Sosionomen ser dette som en stor utfordring, da førstelinjemedarbeidere fra barnehage ofte ikke er representert grunnet manglende kjennskap til dette forumet. Jeg tolker det sosionomen her sier slik at det er kritikkverdig at førstelinjemedarbeidere ikke kjenner til at det finnes samarbeidsforum, som har som mål å gi støtte og hjelp til både barn og foreldre, samt ansatte som arbeider med barn. Samtidig opplever jeg det sosionomen sier om det regionale prosjektet som positivt, fordi det viser at kommunen ønsker å satse på området. På den andre siden trekker sosionomen frem eget ønske om styrking av helsestasjonen i dette arbeidet, som jeg tolker dit hen at hun opplever at det er forbedringspotensialer i forebyggingsarbeidet.

I et formelt samarbeid er det flere utfordringer som sosionomen trekker frem som sentrale. Blant annet ser hun på de ulike perspektivene som en utfordring. Hun selv har barnevernsperspektivet, barnehageansatte har barnehageperspektivet og helsestasjonen har et helsefaglig perspektiv. Når det gjelder taushetsplikten sier sosionomen at den ikke skal begrense noen i å hjelpe et barn. Vi har også en selvstendig meldeplikt. Det er mange opplysninger man kan dele, så lenge det er til det beste for barnet. Samtidig er foreldrenes og barnas rettigheter viktige. Sosionomen mener at alt for mange er opphengt i begrensningene taushetsplikten gir. I likhet med de utfordringene sosionomen ser internt i barneverntjenesten, forstår jeg det slik at hun også ser de samme utfordringene i møte med andre sektorer gjennom ulike kunnskapsgrunnlag og perspektiver. Det ulike kunnskapsgrunnlaget kan gi utfordringer når det gjelder forståelse for hverandres perspektiver, samtidig kan det tenkes at de ulike perspektivene også kan ses på som en mulighet i samarbeidet, så lenge man har gode systemer og kultur for samarbeid på tvers – fordi man sammen kan se hele barnet.

4.3 Oppsummering av resultater

I dette kapitlet skal jeg oppsummere resultatene jeg har gjort gjennom dokumentanalysen og gjennomførte intervju. Oppsummeringen av resultatene i dette kapitlet er på ingen måte utfyllende, men gir et bilde av situasjonen i kommunen. Med utgangspunkt i de tre forskningsspørsmålene har jeg funnet følgende:

Strukturer som finnes for tverrsektorielt samarbeid:

- Kommunen har, på overordnet nivå, vedtatt å arbeide målrettet med forebygging og avdekking av vold og overgrep mot barn.
- Det finnes samarbeidsforum som skal ivareta barn og foreldre, samt ansatte som arbeider med barn. Målet er å gi tidlig hjelp og støtte.
- Kommunen arbeider sammen med andre kommuner i regionen for å få utarbeidet en felles plan for forebygging og håndtering av vold i nære relasjoner.

Opplevelsen av samarbeidet:

- Barnehagestyreren opplever samarbeidet på tvers som godt, men med forbedringspotensialer: blant annet må felles handlingsplaner på plass.
- Ingen av de tre barnehagelærerne beskriver samarbeidet som godt, blant annet med bakgrunn i mangelen på kjennskap og tilgang til samarbeidsforum.
- Helsepsykiateren beskriver samarbeidet som utfordrende, fordi det ikke finnes utarbeidede rutinebeskrivelser for samarbeidet på tvers, og opplever det som å måtte stake ut kursen hver gang.
- Legen i barne- og ungdomspsykiatrisk poliklinikk mener samarbeidet er godt sammenlignet med andre kommuner i regionen, men ser forbedringspotensialer. Blant annet med tanke på ressurser i form av tid og økonomi.
- Sosionomen i barneverntjenesten opplever samarbeidet som positivt, men med sine utfordringer. Utfordringer blant annet med utgangspunkt i ulike kunnskapsgrunnlag og perspektiver inn i samarbeidet.

Fokus på tidlig innsats og forebygging:

- Alle deltakerne trekker frem tidlig innsats og forebygging som svært viktige momenter i arbeidet med vold og overgrep mot barn.
- Alle deltakerne trekker frem at fokus på tidlig innsats og forebygging kan gi bedre forutsetninger for å tilpasse barnehagehverdagen.

KAPITTEL 5 – DRØFTING AV RESULTATER

Formålet med denne studien har vært å undersøke dagens tverrsektorielle samarbeid, altså samarbeid på tvers av sektorer, til det beste for vold- og overgrep utsatte barn. Resultatene fra både dokumentanalysen og noen av intervjuene avdekker at samarbeidet rundt utsatte barn oppleves som mangelfullt. Dokumentanalysen viser også at opplevelsen av et mangelfullt samarbeid har vært gjentakende over år. Formålet med drøftingen er å videreutvikle forståelsen for tematikken jeg undersøker i masterstudiet.

I dette kapitlet skal funnene fra dokumentanalysen og intervjuene drøftes. Resultatene fra egen undersøkelse skal følges opp gjennom drøfting av funnene med referanse til teorien jeg har arbeidet med gjennom studiet, samt ses opp mot offentlige utredninger som er relevante. Forskningsspørsmålene vil være bakteppe for drøftingen, med henblikk på å besvare problemstillingen: *Hvordan kan strukturer for tverrsektorielle samarbeid i en kommune bidra til tidlig innsats for barn utsatt for vold og overgrep?*

Kapittelinnvidlingen er gjort med fokus på å prøve å besvare problemstillingen, med bakgrunn i mine tre forskningsspørsmål:

- Hvilke strukturer finnes det for tverrsektorielt samarbeid?
- Hvordan oppleves det tverrsektorielle samarbeidet av deltakerne?
- Hvordan kan fokus på tidlig innsats og forebygging bidra til det beste for utsatte barn?

5.1 Situasjonsbeskrivelse av samarbeidet internt og på tvers av sektorer og fag

I dette kapitlet vil situasjonen omkring samarbeid både internt i barnehagene og på tvers av sektorer og fag presenteres med utgangspunkt i innsamlet datamateriale fra intervju.

Deltakernes opplevelser vil ses i sammenheng med teori og offentlige styringsdokumenter og utredninger som forteller noe om situasjonen på nasjonalt nivå. På denne måten vil man også kunne se sammenheng mellom lokale og nasjonale utfordringer og muligheter knyttet til samarbeid mellom sektorer.

Kommunen har gjennom politiske vedtak bestemt at det skal satses på forebygging og avdekking av vold og overgrep mot barn. Vedtaket viser til at det skal gjennomføres kompetanseutvikling for alle som arbeider med barn og unge i kommunen.

Kompetanseutvikling er viktig, noe som underbygges av det Glavin og Erdal (2017) skriver om læring, som i følge dem kan ses på som en prosess der kunnskap utvikles gjennom teori,

praksis og drøftingsmøter.

Glavin og Erdal (2007, referert i Mørland, 2017) beskriver tverrfaglig samarbeid som samarbeid mellom ulike yrkesgrupper med ulike fagkompetanse med fokus på å nå felles mål og løse oppgaver sammen (s. 25). Et samarbeid på tvers av sektorer innebærer naturlig nok samarbeid mellom ulike fagpersoner. Opplevelsen av samarbeidet på tvers av sektorer og fag er ulik blant deltakerne i studien, og det er ulike grunner til det. I dette kapittelet skal jeg gjøre rede for deltakernes opplevelser av samarbeidet på tvers, samt se på resultatene fra dokumentanalysen, som gir oss et bilde dagens situasjon. Sammen skal dette ses i lys av teori.

Barnehagestyrene forteller at det finnes ulike møteforum hvor ulike sektorer og fagpersoner møtes for å diskutere og reflektere sammen. I disse møteforumene melder man inn saker som man ønsker drøftet med andre fagpersoner og instanser. Problemstillingene diskuteres som oftest på anonymt grunnlag, med mindre foreldrene har samtykket til at saken kan drøftes konkret. Selv om barnehagestyrene forteller om fungerende møteforum for drøfting av saker, mener hun mulighetsrommet er stort når det gjelder forbedring. For eksempel mener hun at plandokumenter bør utarbeides på overordnet nivå, og distribueres ut til enhetene for videre implementering.

Likt for alle barnehagelærerne er at de nylig ble gjort kjent med at det finnes tverrfaglig team hvor fagpersoner kan gi råd og veiledning. Dette teamet har som mål å koordinere samarbeidet på tvers av sektorer og fag til det beste for barn og unge. Videre beskriver barnehagelærerne samarbeidet som sporadisk, og lite helhetlig. Legen i BUP opplever det som utfordrende at rammene rundt, økonomi og andre ressurser, er knappe. Samtidig vektlegger hun viktigheten av et samarbeid på tvers, fordi det er lærerikt. Stortingsmelding 24 – 2012-2013 om fremtidens barnehager beskriver i et av sine kapitler om enkeltbarnet i fellesskapet og samarbeid til barnets beste barnehagen som en viktig arena for omsorg, lek og læring. Videre fremkommer det at et helhetlig tilbud til det beste for barns utvikling og oppvekst forutsetter et samarbeid mellom barnehagen og andre tjenester og institusjoner i kommunen. Dette underbygges av det Glavin og Erdal (2017, s. 63) skriver om at tidlig innsats overfor barn og unge har effekt dersom det er sammenheng og konsistens i hjelpen. Det fremkommer også av Stortingsmeldingen at flere offentlige utvalg har vektlagt betydningen av samarbeid på tvers. Det at barnehagelærerne ikke kjenner til et sentralt

møteforum for samarbeid mellom sektorer som har som oppgave å ivareta barn, kan påvirke kvaliteten på barnehagetilbudet – blant annet en helhetlig tanke omkring enkeltbarns behov. Eriksen og Halkier (2012) skriver at medarbeidere i førstelinjen i arbeid med barn og unge kan være fagpersoner som for eksempel barnehagelærere, helsesykepleiere og lærere (s. 97). Samarbeid mellom medarbeiderne i førstelinjen er å anse som viktig for å finne helhetlige løsninger og tiltak tilpasset hvert enkelt barn. Videre berører også Stortingsmelding 19 – 2015-2016 om bedre innhold i barnehagen dette med samarbeid på tvers. Tverrfaglig samarbeid har vært et av satsningsområdene til regjeringen i perioden, med et ønske om å bidra til tettere samarbeid mellom aktører som arbeider med barn og unge. Et av målene med denne satsninga og ønsket om tettere samarbeid er å unngå at barn og unge blir kasterballe mellom ulike etater de møter etter behov. Behovet for å bedre dagens samarbeid er avdekket i mange kommuner, med særlig hensyn til kvalitet. Flere offentlige utvalg har vist til dette i ulike utredninger og rapporter (Kunnskapsdepartementet, 2016).

Glavin og Erdal (2017) trekker frem fokus på høy faglig kompetanse og felles faglig basis for samarbeid som sentrale perspektiver når det gjelder kompetanse og kompetanseutvikling. Et par av deltakerne trekker frem ulikt kunnskapsgrunnlag som utfordrende, samtidig som man kan utfylle hverandre. Ulikt kunnskapsgrunnlag tenker jeg er positivt, dersom det legges til rette for samarbeid som er preget av tillit og respekt for hverandres perspektiver. Når man sitter sammen i samarbeidsforum er det mye faglig kompetanse samlet på et sted, og det må skapes felles faglig basis gjennom gjensidig forståelse for hverandre. Dette underbygges også av det Mørland (2017) skriver om at det som kjennetegner et godt samarbeid blant annet er respekt og tillit for hverandre. Det kan være utfordrende å skulle få til samarbeid mellom ulike sektorer og fagpersoner, slik et par av deltakerne er inne på. Utfordringene vil kunne ha utgangspunkt i mellommenneskelige forhold, som for eksempel ulik oppfatning og forståelse, samt ulike prioriteringer. Kompetanse og kompetanseutvikling er faktorer som er sentrale i arbeidet med barn og unge og for å forbedre organisasjonen. Dette underbygges også av Glavin og Erdal (2017). Gjennom å dele av hverandres kunnskap kan vi bygge hverandre til sterkere tjenesteytere, og forbedre organisasjonen etter behov.

Robinson (2018) presenterer to tilnærminger til å lede til forbedringer. Slik hun ser det er den ene tilnærmingen omgåelse, som innebærer at de ansatte i liten grad har innflytelse til å delta aktivt i endringsarbeidet. Den andre tilnærmingen er gjennom engasjement.

Engasjementstilnærmingen involverer de ansatte i langt større grad, og foregår gjennom en prosess preget av dialog og beslutninger i fellesskap. Beslutningene er preget av felles

forståelse (s.48). Som vi ser har begge tilnærmingene til formål å endre måten man arbeider på, det er tilnærmingen og metoden som er ulik. I kommunen jeg har gjort mine undersøkelser får jeg en forståelse ut fra intervjuene at det er en engasjementstilnærming som ligger til grunn i det arbeidet som gjøres på overordnet nivå, blant annet gjennom et politisk vedtak. Samtidig kan man ikke være sikker på at alle enhetene driver etter engasjementstilnærmingen. Det er en forutsetning at det er omforent ønske og forståelse for satsningen. Som en av barnehagelærerne trekker frem er det utfordringer med å rekruttere kvalifiserte barnehagelærere, noe som bidrar til at assistenter og fagarbeidere fungerer i rollen som barnehagelærer/pedagogisk leder. Dette påvirker barnehagens rolle i kompetanseutvikling og konsistensen i hjelpen barna har krav på – enten som forebygging eller oppfølging. Med mangel på kvalifisert pedagogisk personale vil ofte barnehagestyrer være den som tar ansvar for pedagogisk utvikling og kompetanseutvikling generelt. På denne måten vil arbeidet være forankret i bare en liten del av personalgruppa, og kan dermed bidra til at det blir en omgåelsestilnærming – at de ansatte har liten grad av innflytelse.

Som en del av organisasjonsutviklingen er læring nødvendig, og læring skjer kontinuerlig og på ulike måter. Læring og utvikling er sentralt i å kunne yte kvalitetsmessig gode tjenester til utsatte barn. Argysis og Schön (1978) viser til handlingsteorier når man tenker organisasjonslæring og utvikling – bruksteori og uttrykt teori. Bruksteorien handler om det som faktisk gjøres i for eksempel kommunen, mens den uttrykte teorien handler om det man påberoper seg å gjøre, uten at man nødvendigvis gjør det. I kommunen jeg har gjort mine undersøkelser tror jeg at begge typer handlingsteori råder, og av ulike grunner. Det at kommunen velger å innføre et program for forebygging og avdekking av vold og overgrep mot barn viser at man ønsker kompetanse og utvikling. Samtidig utfordrer det de enkelte sektorene til å faktisk arbeide ut fra det politiske vedtaket, altså at de handler ut fra Argysis og Schön's teori bruksteori. Kommunen har i flere ledd satt i gang tiltak som skal imøtekomme vedtaket:

- Tverrfaglig team
- Interkommunalt samarbeid i utarbeidelsen av plan for forebygging av vold i nære relasjoner.

Argysis og Schön (1978) presenterer i sammenheng med handlingsteoriene to ulike typer læring; enkelkretslæring og dobbelkretslæring. Enkelt- og dobbelkretslæring om endring av måten man løser ting på, og hva man oppnår ut fra endringen. Dersom endringen kun er en

liten endring, for eksempel at man utarbeider en rutine, er det å anse som enkeltkretslæring. Når man driver med dobbeltkretslæring tar man sikte på å fornye kunnskap, og endre måten man løser ting på. Jeg oppfatter at det er en viss endringsvilje i organisasjonen. Gjennom blant annet utarbeidelsen av lokale plandokumenter kan det sies at kommunen har erkjent behovet for å utvikle seg, og dermed satt seg ned sammen på tvers av sektorer og fag for å definere i hvilken retning man ønsker at kommunen skal satse. Selve utarbeidelsen av lokale plandokumenter kan sies å være en form for enkeltkretslæring. Fokuset på tidlig innsats og tilrettelegging for enkeltbarnet utfordrer ansatte i å fornye kunnskap, og endre måten man arbeider på. Det må i denne sammenhengen skje dobbeltkretslæring – og da er det fint å kunne gå sammen for å fornye kunnskap og handlingsmåter på tvers av sektorer som arbeider med barn. Målet må være å gi utsatte barn et helhetlig tilbud.

NOU 2009:18 fremhever viktigheten av kompetanse i samarbeid og koordinering. Utvalget mente at mange av aktørene som naturlig tilhører et samarbeid om barn og unge mangler kompetanse som er grunnleggende når det gjelder tverrfaglig og tverrsektorielt samarbeid. Blant annet fremkommer det i utredningen at ansatte i barnehage og skole må ha samarbeidskompetanse, og at dette vurderes som en klar forutsetning. Beskrivelsene fra offentlige styringsdokumenter om dagens situasjon i sektorene som skal ivareta barn og unge utsatt for vold og/eller overgrep sammenfaller med opplevelsene flere av deltakerne i denne studien sitter med – nettopp at det finnes forbedringspotensialer. Å ha velfungerende samarbeid er viktig for å kunne gi et helhetlig tilbud. Det betyr at sektorene som møter barn må snakke sammen, og lytte til hverandre. Dette underbygges av Ploug (2007, referert i Eriksen og Halkier, 2012).

Flere av deltakerne i studien trekker barnehagen frem som en viktig arena for å få grunnleggende kunnskap om et barns liv og utvikling. Barnehagens kunnskap dannes ved hjelp av observasjoner, og at barn tilbringer mye av dagen sin i barnehagen. Dette kan støttes på det Glavin og Erdal (2017) skriver om barnehagen som en viktig institusjon, samt kunnskap som en viktig faktor for samarbeid. I arbeid med barn er det viktig at det etableres samarbeid på tvers av sektorer som arbeider med barn.

For mange barn som er utsatt for vold og overgrep betyr det at de må flytte i beredskaps- eller fosterhjem. Dette kan for de utsatte barna være en beskyttende faktor, samtidig som man vet at mange barn opplever det som traumatisk å bli flyttet ut av familien sin. Dette underbygges av Ruud (2012) som skriver at barn som havner i beredskaps- eller fosterhjem gjennomgår

store omveltninger og barna mister kontrollen over eget liv. Også her er det viktig at barnehagen og relevante samarbeidsparter etablerer samarbeid for å ivareta barnets fysiske og psykiske helse, i et tidlig og forebyggende perspektiv. Viktigheten av dette blir forsterket når man Vinnerljung m.fl. (2005) viser til at fosterbarn ofte kommer dårligere ut i skoleprestasjoner og utdanningsnivå.

5.1.1 utfordringer i systemet rundt barnet

Som det fremkommer i oppgavens innledning avdekker Stortingsmelding 19 – 2015-2016 ulike utfordringer når det gjelder samarbeidet mellom barnehage og barnevern. Blant annet er liten kunnskap om forventningene mellom tjenestene en opplevd utfordring. Kunnskap om følgene av ei bekymringsmelding vurderes også som en utfordring da den oppleves som liten. Blant andre utfordringer som nevnes er blant annet muligheten til å diskutere med fagpersoner etter behov, rutiner for dialog og samarbeid mellom barnehage og barnevern i særlig grad.

Det at flere av medarbeiderne i førstelinjen, som for eksempel barnehagelærerne, ikke har kjent til at det finnes et tverrfaglig team kan beskrives som faktorer som hemmer samarbeid og samhandling til det beste for barna. Ansattes kjennskap til egen kommune og kommunens barnepolitikk er viktig fordi målene er satt på overordnet nivå med fokus på utvikling og en helhetlig tanke. Dette er i tråd med det Eriksen og Halkier (2012) skriver om at kommunens barnepolitikk sier noe om mål og rammer for barns oppvekstvilkår. Det beskrives som en forutsetning at barnehagene har et tverrfaglig samarbeid med andre sektorer og faggrupper for å ha mulighet til å ha overblikk over, og få ulike perspektiver på de utfordringene mange barn har. Ofte er det slik at mye koordineres på overordnet nivå. Dette legger i mange tilfeller mye ansvar på ledelsen for å få utarbeidede planer implementert på en hensiktsmessig måte.

Baklien (2009, referert i Lyngseth og Mørland 2017) viser til at det er to typer hindringer som påvirker aktørenes handlingsrom i et samarbeid. Det ene er taushetsplikten, fysisk avstand og mangel på ressurser. Flere av deltakerne nevnte taushetsplikten som vanskelig når det gjelder samarbeid utover ens egen sektor. Den andre hindringen er virkelighetsforståelse og førforståelse. Ingen av studiens deltakere nevnte virkelighetsforståelse eller førforståelse som hemmende faktorer for samarbeid og samhandling. Samsvar eller mangel på samsvar i grunnforståelsen beskrives av Baklien (2009) som en kritisk faktor ved samarbeid.

Barneverntjenestens deltaker ser det som en mulig utfordring at man i et samarbeid kommer med ulikt kunnskapsgrunnlag og med ulike perspektiver. Samtidig vektlegger hun også den positive siden ved dette, fordi vi kan utfylle hverandre på en måte som er hensiktsmessig for tjenestene, og ikke minst for barnet som skal være i fokus. I 2017 kom en offentlig utredning, NOU 2017:12, om tilstanden på systemet som skal ivareta barn og unge utsatt for omsorgssvikt, vold og overgrep. Rapportens tittel forteller mye om funnene gjort i nevnte undersøkelse – nettopp svikt og svik i systemet. Formålet med undersøkelsen var å undersøke særlig alvorlige saker av seksuelle overgrep, vold og omsorgssvikt mot barn og unge. I mange av sakene som ble gjennomgått hadde barna blitt alvorlig skadelidende på grunn av at oppvekstforholdene var destruktive.

5.2 De utsatte barna

Som det fremkommer av resultatene fra intervjuene har alle deltakerne erfaringer knyttet til arbeid med volds- og/eller overgrepsutsatte barn, i ulik grad. Barnehagestyreren fortalte om to saker hun hadde direkte erfaring med gjennom sin jobb i barnehage, hvor barna i begge tilfellene endret atferd betraktelig, og viste tegn som kunne gi mistanke om at noe var galt. Det var her snakk om barn som viste tegn til angst og depresjon. Også to av barnehagelærerne beskriver at endringer i barnas atferd var det som gjorde at de fattet mistanke om at noe var galt.

Legen i Barne- og ungdomspsykiatrisk poliklinikk (BUP) forteller at hennes arbeidsoppgaver ofte innebærer å lete etter årsaker til endring i barnets atferd. I og med at det ikke alltid kommer en bestilling på hva som skal utredes, bidrar det ofte til at de gjennomføres en ordinær utredning, etterfulgt av diagnostisering og behandling i de tilfeller der det anses som naturlig. Tegn til angst og depresjon ses i følge legen ofte, og da er det i følge henne viktig å komme til bunns i hva årsaken er. Ogden (2015) beskriver denne typen atferd som internalisert problematferd eller innagerende vansker. Dette kan være depresjon, angst, psykosomatiske problemer eller sosial tilbaketrekking (s. 169).

Med tanke på at barnehagestyreren, og barnehagelærerne har arbeidet i barnehage i relativt mange år så er antallet saker de har erfaring med lavt sett i forhold til statistikk for antall volds- og/eller overgrepsutsatte barn vi har i Norge. Forskning viser gjennom statistikk at om lag to barn i hver skoleklasse utsettes for vold og/eller overgrep, eller annen form for omsorgssvikt. Dette kan tenkes at det samme gjelder for barnehager. Mossige og Stefansen

(2016) gjorde gjennom sin forekomststudie funn som forteller at omkring 21% av 19 åringer har opplevd fysisk vold fra minst en forelder gjennom oppveksten. 15% av de samme 19 åringene fortalte om mindre alvorlig vold, mens om lag 6% hadde opplevd vold av en mer alvorlig karakter.

Det kan med bakgrunn i forrige avsnitt antas å være ei slags ”vent og se-holdning” når det kommer til barn og eventuelle avvik fra normal utvikling og atferd. Barnehagestyreren er klar på at det ikke bidrar til barnets beste å ha ei slik holdning, men hun vet at det forekommer i alt for stor grad. Hun viser selv til to saker der hun som barnehageansatt har meldt til barnevernet med bakgrunn i bekymring for to barn. Det viste seg at flere i personalgruppa hadde over tid vært bekymret for barna, uten at de hadde sagt i fra tidligere.

5.3 Tidlig innsats som forebygging

I dette underkapittelet skal jeg se nærmere på tidlig innsats og forebygging i arbeidet med utsatte barn. Tidlig innsats og forebygging er sentrale begreper i arbeidet med barn og unge generelt, og kanskje enda viktigere i arbeidet med barn og unge utsatt for vold og/eller overgrep. For mange volds- og overgrepsutsatte barn vil man kunne se for eksempel atferdsendringer. Nordahl, Sørli, Manger og Tveit (2005) skriver at et barns vanskelige atferd kan være sinne, trass, uro og aggressivitet. For noen ansatte vil ikke atferdsendringene nødvendigvis føre til at barna får hjelp, fordi de vurderer det innenfor det de selv anser som normalt. Hos andre vil varselampene lyse når slike atferdsendringer oppstår. Det å vurdere hva som er innenfor og utenfor normalen er vanskelig. Når slik atferd oppdages må det settes i gang tiltak på et tidlig tidspunkt, og tiltakene må være helhetlig og med et forebyggende perspektiv. Det fører oss naturlig videre til det Killén (referert i Lyngseth og Mørland, 2017) skriver om forebygging på ulike nivå.

I følge Killén (referert i Lyngseth og Mørland, 2017, s. 57) kan forebygging settes i verk på tre ulike nivå: universal, selektiv og indikert forebygging. Den universelle forebyggingen skjer på overordnet nivå, gjerne på nasjonalt nivå, eller på overordnet nivå i en kommune. Kommune jeg har, som det fremkommer av dokumentanalysen, gjort mine undersøkelser i har innledet et arbeid på tvers av kommunegrensene, hvor et regionalt samarbeidsorgan er i en prosess med å få utarbeidet med felles plan for forebygging av vold i nære relasjoner. Dette kan anses å være universal forebygging fordi hensikten er å skape gode rammer for alle innbyggerne i kommunen.

I kommunen jeg har gjort mine undersøkelser har de også valgt å sette i gang forebyggende tiltak på sekundært nivå – såkalt selektiv forebygging. Dette har kommunen valgt å gjøre gjennom ekstra fokus på barn og unge i forebyggingen av vold og overgrep – og gjennom et prinsipielt politisk vedtak. Det politiske vedtaket sier kort at kommunen skal gi alle ansatte som arbeider med barn og unge et kompetanseløft innen forebygging av vold og overgrep. Som en del av dette arbeidet har kommunen valgt å innføre et program for forebygging av vold og overgrep som enhetene er forpliktet til å følge jf. politisk vedtak.

Det tredje nivået i forebyggingen er i følge Killén (ibid.) indikert forebygging. Denne typen forebygging retter seg ofte mot spesialpedagogisk hjelp eller annen ekstraordinær oppfølging av barn med særskilte behov. Barnehagelærer 3 beskriver i intervjuet at barnet fra beredskapshjemmet hadde store vansker knyttet til atferd og emosjonsregulering. Vanskene var såpass store at barnehagen fikk, i samråd med barneverntjenesten, innvilget ekstra oppfølging av barnet gjennom sakkyndig vurdering og enkeltvedtak. Et slikt tiltak som beskrevet over er et tiltak som ivaretar den indikerte forebyggingen. I og med at barnets vansker ble vurdert som såpass store at det var behov for ekstra ressurser, og at det ble gjort enkeltvedtak i tråd med sakkyndig vurdering, kan man si at det ble gjort tiltak som ivaretar barnets behov for tilpassa opplæring. Samtidig som det er et tiltak på indikert nivå, underbygger det Groven og Rostad (2017) skriver om at enkelte barn har behov for et forsterket tilbud.

Alle deltakerne i studien ser verdien av forebygging og tidlig innsats. Barnehagestyreren vektlegger utarbeide av planer og det å trygge hverandre i jobben man gjør som viktige faktorer i forebyggingsarbeidet. To av barnehagelærerne vektlegger det å snakke om temaet internt i personalgruppa som viktige faktorer for forebygging. Dette fordi det kan bidra til å trygge hverandre i jobben som gjøres. Den siste barnehagelæreren trekker frem helhetlig innsats som viktig. Helsepsykeleieren mener at det å snakke om temaet og problemstillinger knyttet til det er viktig for å drive forebyggende arbeid. Det kan blant annet bidra til at man trygger hverandre. Helsepsykeleieren vektlegger også arbeid på tvers av sektorene og enhetene med tanke på forebygging og det å trygge hverandre med utgangspunkt i litt ulikt kunnskapsgrunnlag og perspektiv. Legen i BUP mener også at det å snakke om problemstillinger knyttet til temaet er viktig, samt det å være observant og gode på dokumentasjon. Legen vektlegger også barnehagen som en god arena for forebygging og avdekking av vold og/eller overgrep fordi de ansatte er sammen med barna store deler av dagene. Sistnevnte bringer oss naturlig over på det Groven og Rostad (2017, s. 50) skriver om

risiko- og beskyttelsesfaktorer. Risikofaktorer handler om faktorer i barnet selv eller i barnets omgivelser, som for eksempel familien eller andre deler av barnets sosiale miljø, som øker sannsynligheten for utvikling av vansker. Dersom et barn utsettes for vold og/eller overgrep, og barnehagen ikke har gode rutiner for forebygging og avdekking av vold og/eller overgrep kan det bidra til at barnet utvikler ulike vansker som følger av dette. Dette påvirkes også av kommunens samarbeidskultur på tvers av sektorer og fag.

Da en del barn utsettes for vold og/eller overgrep i nære relasjoner, vil ofte disse barna bo i beredskaps- eller fosterhjem. Disse barna har i følge Ruud (2012) også andre faktorer som bidrar til å øke risikoen for ulike vansker. Dette med bakgrunn i at de kan ha erfaring omsorgssvikt og/eller mishandling, og dermed ha en opplevelse av seg selv som mindre verdt. En slik opplevelse over tid vil kunne prege barnets selvbylde negativt. Også her er det viktig at barnehagene har gode rutiner for forebygging og oppfølging på et tidlig tidspunkt, samt at det finnes strukturer og rutiner for samarbeid mellom sektorer som ivaretar barna på et eller annet nivå.

På den andre siden kan man det på det Groven og Rostad (ibid.) skriver om beskyttelsesfaktorer, som blant annet er faktorer som reduserer virkningen av risiko i et barns liv. Beskyttelsesfaktorer er faktorer som bidrar til at barnet kan vise god utvikling å tross av risikofaktorene det har opplevd eller opplever. Også beskyttelsesfaktorer er faktorer som finnes i barnet selv eller i barnets omgivelser, som for eksempel i familien eller andre deler av barnets sosiale miljø. Barnehagen kan gjennom gode rutiner for forebygging og oppfølging av barn være en viktig beskyttelsesfaktor. Dette fordrer helhetlig og målrettet arbeid jf. legens svar i intervju. Også Folkehelseinstituttet (2011) skriver at risiko- og beskyttelsesfaktorer påvirker barnet – negativt eller positivt.

Ingen av de barnehageansatte gir svar som tyder på at det finnes helhetlige rutiner for forebygging, avdekking og oppfølging av utsatte barn, for eksempel gjennom rutinebeskrivelser eller handlingsplaner. Samtidig gjøres det et arbeid på overordnet nivå i form av politiske vedtak og satsning på kompetanseløft for ansatte som arbeider med barn og unge, noe som kan ses på som en beskyttende faktor all den tid det tas i bruk internt på enhetene. NOU 2009:22 tar også opp sentrale forhold som kan være med på å fremme og hemme samarbeid. Blant annet presenteres mangel på konsensus om mål, uklar ansvarsfordeling, svak ledelse og mange på systemer for informasjonsdeling som faktorer som kan hemme samarbeid. På den andre siden presenteres klare og tydelige mål, klar

fordeling av roller og ansvar, sterk ledelse og klare rutiner for deling av informasjon som faktorer som kan gjøre samordning langt lettere, og dermed fremmer samarbeid.

Med bakgrunn i det vi vet om vold og overgrep mot barn, samt utbredelsen av det, er forebygging og tidlig innsats svært viktige faktorer. For et barn som enten utsettes eller har vært utsatt for vold og overgrep vil det at kommunen og barnehagen har helhetlige planer og rutiner, samt samarbeid på tvers av sektorer være viktig for ivaretagelsen av barnet. Ruud (2012) skriver blant annet at barn som har opplevd vold eller overgrep kan se på seg selv som noen som ikke er verdt å elske. Disse negative tankene over tid påvirker et barn, og dets utvikling. Når man har etablert et samarbeid på tvers av sektorer, og det er et ønske om å utvikle seg sammen til det beste for barnet, kan man si at barnehagen har gode forutsetninger for å fungere som en beskyttelsesfaktor i et barns liv. Her støtter jeg meg til det Groven og Rostad (2017), samt Folkehelseinstituttet (2011) skriver om at beskyttelsesfaktorer er faktorer som reduserer virkningen av negative erfaringer. Dette er viktig for at det skal være et helhetlig tilbud til barn. For å unngå at barna opplever å bli en kasteball mellom sektorer, og for å forebygge negativ utvikling hos barnet er det viktig at det gjøres innsats på tidlige tidspunkt til det beste for utsatte barn.

Ogden (2015) trekker frem at internalisert problematferd kan være depresjon, angst, psykosomatiske problemer og sosial tilbaketrekking, og at denne type problematferd er en form for overkontroll der barna prøver å regulere følelser. Barn som er utsatt for vold og overgrep kan vise tegn til internalisert problematferd. Andre konsekvenser det å bli utsatt for vold og overgrep kan gi er alvorlige psykiske problemer eller lidelser, noe som underbygges av Killén (2013). Også strukturerte miljø og strukturerte pedagogiske tiltak i barnehagen trekkes frem som tiltak av Ogden (2015). Havik (2007, referert i Ruud 2012) viser til en landsomfattende studie der det ble avdekket at over 80% av barna hadde store vansker følelsesmessig, som angst og depresjon. Som det fremkommer av mine funn har flere av deltakerne sett endring i atferd før de har fått mistanke om at barnet er utsatt for vold eller overgrep. Alt dette argumenterer for at det må være samarbeid mellom sektorene som møter disse barna.

Barnehagen som institusjon kan som tidligere nevnt utgjøre en positiv forskjell for utsatte barn, dersom det arbeides systematisk med forebygging og tidlig innsats. Gunnestad (2017) trekker resiliens frem som et begrep i forebygging, og ser på sosial støtte gjennom nettverk

som et forebyggende tiltak. Det blir en beskyttende faktor for de utsatte barna. Groven og Rostad (2017) trekker frem nettverk som en viktig faktor, og at barnet har minst en voksen som viser forståelse og interesse. Det at et barn føler seg trygg på de voksne er viktig for å kunne gi helhetlig og tidlig hjelp, og en viktig faktor for at barna skal kunne fortelle om sine opplevelser og dermed avdekke vold og overgrep.

KAPITTEL 6 – AVSLUTNING

I dette avsluttende kapittelet skal jeg gjøre rede for mine tanker omkring studien, og komme med en kort oppsummering. I studien har jeg hatt fokus på *hvordan strukturerer for tverrsektorielle samarbeid i en kommune kan bidra til tidlig innsats for barn utsatt for vold og overgrep*. Gjennom dokumentanalyse og intervju som metoder for innsamling av data har kommunen og deltakerne gitt meg muligheten til å få et innblikk i deres erfaringer og opplevelser med samarbeidet mellom sektorene.

Funnene tegner et bilde av en organisasjon som på overordnet nivå, både administrativt og politisk, ønsker forbedring til det beste for barn. Samtidig kommer det frem at førstelinjemedarbeiderne ser ulike utfordringer i dette arbeidet. Blant annet trekkes tid, økonomi, ulike kunnskapsgrunnlag, og mangel på informasjon frem som faktorer som kan virke hemmende for samarbeidet. Alle disse faktorene må etter min mening ses i sammenheng med behovet for samarbeid på tvers, og brukes til å forbedre organisering og innhold.

Det kommer frem at det finnes ulike forum for samarbeid, der tverrfaglig team er det teamet som førstelinjemedarbeiderne har tilgang til. Det at barnehagelærerne ikke kjente til dette teamet er bekymringsfullt, og begrenser samarbeidet i stor grad. Det påvirker også ønsket om å få til læring på tvers av sektorer og fag. Samtidig viser funnene at kommunen aktivt har valgt å endre navnet på teamet, og gått bredt ut for å gi informasjon om at de kan benyttes av foreldre og fagpersoner etter behov.

Barnehagens oppgave er å legge til rette for barn utvikling ut fra barnas behov. Barn som utsettes for vold og overgrep har behov for ekstra støtte og hjelp i hverdagen for å ha bedre forutsetninger for å klare seg videre i livet. Det å forebygge fysisk og psykisk uhelse er viktig. Et felles fokus på tidlig innsats og forebygging mellom sektorer og fagpersoner er sentralt for å kunne yte helhetlige, gode tilbud til sårbare og utsatte barn. For å få utarbeidet et felles utgangspunkt er man avhengig av å ha strukturer for samarbeidet som fungerer for alle. Det blir til slutt en leder-oppgave å få på plass tiltakene som kan virke beskyttende for utsatte barn, og fagpersoner som arbeider aktivt med disse barna i hverdagen. Til syvende og sist handler det om at hver deltaker ser en del av barnet – og at man sammen kan se hele. Barn er som et puslespill – som trenger alle sine brikker for å få helhet.

Veien videre

Barna som utsettes for vold og overgrep sitter, dessverre, med førstehåndserfaringer knyttet til temaet. Det kunne i fortsettelsen derfor ha vært interessant å finne ut hvordan utsatte barn har opplevd samarbeidet på tvers av sektorer.

Litteraturliste

- Aasland, M. (2014). *Si det til noen*. Oslo: Cappelen Damm.
- ACE-studien: <http://www.abup.no/ace-studien/>
- Argyris, C. og Schön, D.A (1978). *Organizational learning, A theory of action perspective*. Reading, Massachusetts: Addison-Wesley Publishing Company.
- Baklien, B. (2009). *Skole, barnehage, barneverntjeneste – bilder av "de andre" hindrer samarbeid*. Tidsskriftet Norges Barnevern, 04/2009, 237-245.
- Barnehageloven (2018). Lov om barnehager (LOV-2018-06-22-83). Hentet fra <https://lovdata.no/dokument/NL/lov/2005-06-17-64?q=barnehageloven>
- Barnevernloven (2018). Lov om barneverntjenester (LOV-2018-06-22-83) Hentet fra <https://lovdata.no/dokument/NL/lov/1992-07-17-100?q=lov%20om%20barnevern>
- Befring, E. (2002). *Forskningsmetode med etikk og statistikk*. (2. Utg). Oslo: Samlaget
- Breidvik, G. (2003). *Misbrukte barn - reaksjoner som kan vise seg i skole og barnehage*. Sigma forlag.
- Eriksen, K. E. og Halkier, L. (2012). *Utviklingsstøtte i barnehagen*. Oslo: Kommuneforlaget.
- Folkehelseinstituttet (2015). *Psykisk helse hos barn og unge - tilrettelegging i kommunen*. (6 sider). Hentet 02.01.19 [https://www.fhi.no/hn/helse/psykisk-helse-hos-barn-og- unge/](https://www.fhi.no/hn/helse/psykisk-helse-hos-barn-og-unge/)
- Glavin og Erdal (2017, 3. Utg.). *Tverrfaglig samarbeid i praksis. Til beste for barn og unge i Kommune-Norge*. (s. 21-59, 85-217. 170 sider). Oslo: Kommuneforlaget.
- Groven, B. og Rostad, A.M. (2017). *Forebygging og tidlig innsats – en historisk, ideologisk og teoretisk innramming*. I E. Johansen Lyngseth, og B. Mørland (red.), *Tidlig innsats i tidlig barndom*. (s. 20–47). Oslo: Gyldendal Akademisk.

- Gunnestad, A. (2017). Resiliens – tidlig innsats for å bygge motstandskraft og mestringsevne hos barn i risiko. I Mørland, B. Tidlig innsats i tidlig barndom.(s. 202-216, Kap. 11). Oslo, Gyllendal akademisk.
- Helsepersonelloven (2019). Lov om helsepersonell (LOV-2019-04-10-11). Hentet fra <https://lovdata.no/dokument/NL/lov/1999-07-02-64?q=helsepersonelloven>
- Johannesen, A., Tufte, P.A. & Christoffersen, L. (2011). Samfunnsvitenskapelig metode. (4. Utg). Oslo: Abstrakt forlag
- Johnsen, G. (2006). Testing. I Skogen. (Red.), *Masteroppgaven i pedagogikk og spesialpedagogikk*. Oslo: Cappelen akademisk.
- Killén, K. (2013). Barndommen varer i generasjoner: forebygging er alles ansvar. Oslo: Kommuneforlaget.
- Kunnskapsdepartementet (2013). *Framtidens barnehager* (Meld. St. 23 (2012-2013)). Hentet fra <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/meld-st-24-20122013/id720200/>
- Kunnskapsdepartementet (2016). *Tid for lek og læring – bedre innhold i barnehagen* (Meld. St. 19 (2015-2016)). Hentet fra <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/meld.-st.-19-20152016/id2479078/>
- Kunnskapsdepartementet (2017) *Rammeplan for barnehagens innhold og oppgaver*
- Kunnskapsdepartementet (2018). *Strategi: Kompetanse for framtidens barnehage*.
- Kvale, S. & Brinkmann, S. (2015) Det kvalitative forskningsintervju. (3. Utg). Oslo: Gyldendal akademisk
- Lyngseth, E., J. & Mørland, B. (2017). Innledning. I Mørland, B. Tidlig innsats i tidlig barndom.(s. 11-15, Kap. 1). Oslo, Gyllendal akademisk.
- Mevik, K., Lillevik, O.G. & Edvardsen, O. (2016). *Vold mot barn. Teoretiske, juridiske og praktiske tilnærminger*. Gyldendal Akademisk.
- Mossige, S. & Stefansen, K. (2007). *Vold og overgrep mot barn og unge. En*

- selvrapporteringsstudie blant avgangselever i videregående skole.* Oslo: NOVA.
- Mørland, B. (2017). Samarbeid på tvers for barnets beste i lys av tillit. I Mørland, B. Tidlig innsats i tidlig barndom.(s. 202-216, Kap. 11). Oslo, Gyldendal akademisk.
- Myhre, M. C., Thoresen, S., og Hjemdal, O. K. (2015). *Vold og voldtekt i oppveksten: En nasjonal intervjuundersøkelse av 16- og 17-åringer.* (NKVTS Rapport nr. 1, 2015). Oslo: Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress
- Nordahl, T., Sørli, M.-A., Manger, T., & Tveit, A. (2005). *Atferdsproblemer blant barn og unge: Teoretiske og praktiske tilnærminger.* Bergen: Fagbokforlaget.
- NOU 2009:18. (2009). *Rett til læring.* Hentet fra https://www.regjeringen.no/contentassets/4797c40751334fb2b06592a22925c487/nou_2009_18_rett_til_laering.pdf
- NOU 2009:22. (2009). *Det du gjør, gjør det helt.* Hentet fra <https://www.regjeringen.no/contentassets/a0ba82b642e343b890b94b7314b0a4e4/no/pdfs/nou200920090022000dddpdfs.pdf>
- NOU 2017:12. (2017). Svikt og svik. Gjennomgang av saker hvor barn har vært utsatt for vold, seksuelle overgrep og omsorgssvikt. (kap. 4. s. 27-47, kap. 6. s. 48-60) Hentet fra <https://www.regjeringen.no/contentassets/a44ef6e251cd443396588483e97402ab/no/pdfs/nou201720170012000dddpdfs.pdf>
- Ogden, T. (2015). *Sosial kompetanse og problematferd blant barn og unge.* Gyldendal Norsk Forlag AS
- Risberg, T. (2006). Prosjektplanlegging. I Skogen, K. Masteroppgaven i pedagogikk og spesialpedagogikk. Design og metoder (s. 20-28, Kap. 2). Oslo: Cappelen Akademisk Forlag.
- Robinson, V. (2018). *Færre endringer – Mer utvikling.* Oslo: Cappelen Damm akademisk
- Ruud, A.,K. (2012). *Hvorfor spurte ingen meg? Kommunikasjon med barn og ungdom i utfordrende livssituasjoner.* Oslo: Gyldendal Norsk Forlag AS.

- Søfteland, S. og Andersen I., L. (2014). *Seksuelle overgrep mot barn. Traumebevisst tilnærming*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Thagaard, T. (2013). *Systematikk og innlevelse. En innføring i kvalitative metoder*. Bergen: Fagbokforlaget
- Thoresen, S., & Hjemdal, O. K. (2014). Vold og voldtekt i Norge. En nasjonal forekomsstudie i et livsløpsperspektiv *NKVTS Rapport* (Vol. 1: 2014). Oslo: Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress.
- Vinnerljung, B., Öman, M og Gunnarson, T. (2005). Educational Attainment of Former Child Welfare Clients-a Swedish National Cohort Study. *International Journal of Social Welfare*, 14(4): 265-276.
- Vik, S. & Hausstätter, R. (2014). Fra "early intervention" til tidlig innsats. *Spesialpedagogikk* (18 sider). Hentet 29.08.19 fra <https://utdanningsforskning.no/artikler/fra-early-intervention-til-tidlig-innsats/>.
- Øverlien, C., Hauge, M. I., & Schultz, J. H. (Red.) [Barn, vold og traumer. Møter med unge i utsatte livssituasjoner](#). Oslo: Universitetsforlaget.

VEDLEGG 1

Intervjuguide

1. Fortell om din utdanning og bakgrunn.
2. Fortell om dine arbeidsoppgaver knyttet til volds- og/eller overgrepsutsatte barn.
3. Fortell om dine erfaringer med volds- og overgrepsutsatte barn/evt. barn i omsorgssvikt.
4. Hva tenker du er de viktigste grepen man kan ta når det gjelder tidlig innsats i arbeidet med volds- og overgrepsutsatte barn?
5. Hva tenker du er de største utfordringene i et samarbeid på tvers av sektorer og fag?
6. Vi er alle bundet til et lovverk som omtaler taushetsplikt – noen strengere enn andre. Etter din vurdering – hvordan er muligheten for samarbeid med andre sektorer når en er bundet til taushetsplikten?
7. Finnes det rutiner eller prosedyrer som omhandler varsling, informasjonsflyt eller andre faktorer mellom sektorer i arbeid med volds- og/eller overgrepsutsatte barn?
8. Finnes det møteforum for samarbeid i kommunen, der representanter fra flere sektorer deltar for diskutere hvordan en ivaretar volds- og/eller overgrepsutsatte barn, evt. andre saker knyttet til omsorgssvikt?
9. Hvordan kan tverrsektorielle samarbeid i en kommune bidra til tidlig innsats for barn utsatt for omsorgssvikt – både fysisk og psykisk?
10. Er det andre faktorer eller metoder som du tenker kan bidra til det beste for barn og unge, utsatt for omsorgssvikt, vold og/eller overgrep?

VEDLEGG 2

Forespørsel om deltakelse i forskningsprosjektet

Bakgrunn og formål

Prosjektet er en mastergradsstudie som gjennomføres gjennom Nord Universitet. Studiet gjennomføres ikke for ekstern oppdragsgiver og er heller ikke et samarbeid mellom flere institusjoner.

Formålet med studien er å undersøke dagens **samarbeid** mellom barnehage, barnevern og helsetjenesten med lege, helsesøster når det gjelder forebygging av psykiske vansker hos barn utsatt for vold og overgrep.

Med bakgrunn i studiens formål er det naturlig å gjøre et strategisk utvalg av informanter. Jeg mener at ved å gjøre et strategisk utvalg av informanter vil jeg ha større sjanse for å få svar på det jeg spør om. Intensjonen med å gå inn i arbeidet på denne måten er å få frem ulike profesjoners syn på hvordan man gjennom systematisk samarbeid kan forebygge psykiske vansker hos barn med fokus på tidlig identifikasjon og innsats.

Hva innebærer deltakelse i studien?

Å delta i studien innebærer å dele av sine kunnskaper og erfaringer omkring det tema jeg undersøker. Studien skal gjennomføres som en casestudie. Dette innebærer i korte trekk at jeg skal undersøke et fenomen ved å gå i dybden. Fenomenet i dette prosjektet er tidlig innsats med fokus på psykisk helse og tverrsektorielt samarbeid. Innsamlingen av informasjon skal i hovedsak skje gjennom intervju. Intervjuet skal ta utgangspunkt i en utarbeidet intervjuguide. Spørsmålene vil omhandle tidlig innsats sett opp mot forebygging og **tverrsektorielt samarbeid**. Spørsmålene er utarbeidet på en slik måte at informanten skal kunne svare med bakgrunn i egen utdanning og erfaring. Det er også ønskelig å registrere data gjennom lydopptak, samt notater der det er nødvendig.

Hva skjer med informasjonen om deg?

Alle personopplysninger vil bli behandlet konfidensielt. Det er kun jeg som student, samt min veileder der det er nødvendig, som vil ha tilgang til personopplysninger. Eventuelle personopplysninger vil oppbevares på passordbeskyttet PC/Mac. Lydopptak vil behandles, og transkriberes til skriftlig materiale fortløpende. I noen tilfeller vil opptak kunne lagres. Kommunen det forskes i vil anonymiseres. Dette innebærer blant annet at informantene i studien ikke vil kunne gjenkjennes i publikasjon.

Når prosjektet avsluttes, og sensur har falt (med positivt resultat) vil alle lagrede personopplysninger og innsamlet datamateriale slettes. Studien meldes til NSD som godkjenner studien. Personvern hensyn vil også ivaretas.

Frivillig deltakelse

Det er frivillig å delta i studien, og du kan når som helst trekke ditt samtykke uten å oppgi noen grunn. Dersom du trekker deg, vil alle opplysninger om deg bli anonymisert.

Studien er meldt til Personvernombudet for forskning, NSD - Norsk senter for forskningsdata AS.

Samtykke til deltakelse i studien

Jeg har mottatt informasjon om studien, og er villig til å delta

(Signert av prosjektdeltaker, dato)